SOME PAGES IN THE ORIGINAL CONTAIN FLAWS AND OTHER DEFECTS WHICH APPEAR ON THE FILM

సీతారామశాస్త్రి, బులుసు

కృష్ణాకుమారీనాటకము

చెన్నపురి, 1913

Record no. 566

Sītārāmaśāstri, Bulusu

Kṛṣṇākumārīnāṭakamu

Cennapuri, 1913

Record no. 566

SUNDARAYYA VIGNANA KENDRAM
1-8-1/B/25/A, Bagh Lingampalli
Hyderabad – 500 044, Andhra Pradesh, India

Bibliographic Record Target

సీతారామశాస్త్రి, బులుసు.

కృష్ణాకుమారీనాటకము / బులుసు సీతరామశాస్త్రిచే విరచితము.- చెన్నపురి : వావిళ్ల రామస్వామిశాస్త్రులు అండ్ సన్స్, 1913.

ix, (3), 100, (1), 3 p. ;19 cm.

Record no. 566

Sītārāmaśāstri, Bulusu.

Kṛṣṇākumārīnāṭakamu / Bulusu Sītarāmaśāstricē viracitamu.- Cennapuri : Vāviḷla Rāmasvāmiśāstrulu aṃḍ Sans, 1913.

ix, (3), 100, (1), 3 p. ;19 cm.

Record no. 566

---

35 mm microfilm

Image placement: IA (IIA) IB IIB **Date filming began:**

4282

4282

4282

శ్రీగురుభ్యోనమః.

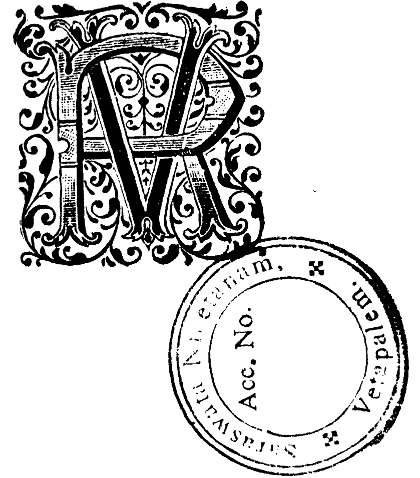
కృష్ణాకుమారీనాటకము.

శ్రీమద్బొబ్బిలి పురవాసియగు

నష్టావధాని, బులుసు - సీతారామశాస్త్రిచే

విరచితము.

4282

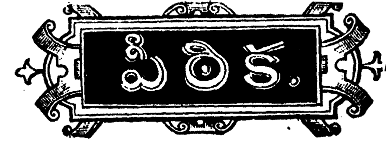

చెన్నపురి:

వావిళ్ల-రామస్వామిశాస్త్రులు అండ్ సన్స్ వారిచేఁ

ప్రకటితము.

Price As. 0 10. 1913.

చదువరులారా! ఈకృష్ణాకుమారినాటకము (James Todd) దొరగారిచే నాంగ్లేయభాషలో వ్రాయఁబడిన రాజస్థానకథావళిలోని చరిత్రము నాధారముగాఁ జేసికొని వ్రాయఁబడినది. ఇందలి కథానాయికయగు కృష్ణాకుమారి పందొమ్మిదవశతాబ్ది పూర్వార్థములో మీవారుదేశమునకు రాణా (రాజు) యగుభీమసింగుని కుమారిత. ఈమె యుత్తరహిందూస్థానములోని రాజపుత్రకులమునకు వన్నె దెచ్చిన "అహల్యాబాయి, తారాబాయి, లక్ష్మిబాయి" మున్నగువారిలో మిన్న యనుట కావంతయైనను సందియం పడ నవసర ముండఁబోదు.

చరిత్రలోనికథాసంగ్రహము.

పందొమ్మిదవశతాబ్ధియారంభములో ఢిల్లీచక్రవర్తియగు నౌరంగజేబు మృతి నొందుటయు; నాయనకుమాళ్ళు:—

"శా. హుక్కాత్రాగుచు రాత్రియుంబవలు రాజ్యోద్యోగముల్ మానికై
పెక్కింపందగువస్తువుల్ మెసవుచున్ హేలావినోదమ్ముగా
నక్కల్ సక్కనితక్కులాఁడులకునై యర్పించి తా మెవ్వరో
లెక్కింపజ్ఞ మతిలేనియావనవిభుల్ సేవింపఁగా యోగ్యులే!"

(పండితరాజనాటకము)

అనుపద్యమునకు లక్ష్యముగా మద్యపానాదివ్యసనపరంపరకు లోనయి రాజ్యపాలనముసంగతియే మఱచిరి. వారియశక్తతచే రాజ్యమంతయు నంతదశకు వచ్చినది. అక్కాలమున స్వదేశరాజుల కైకమత్యము లేమిం జేసి యన్యోన్యమును బోరాటములు సంభవించుచు, నవి దేశక్షోభమునకుఁ గారణమయినవి. అట్టిసమయమున మ[illegible]

రాష్ట్రులు ప్రబలి వీలయినంతవఱకు దేశముల నాక్రమింపసాగిరి. అప్పుడు మనకథానాయికకు జనకుఁడగు రాణా భీమసింగు రాజపుత్రస్థానములోఁ జేరినమీవారు రాజ్యము నేలుచుండెను. ఆయన బాల్యమునుండియు దుర్వ్యసనపరాయణుఁడు. భోగలంపటుఁడు. అసమర్థులలో మొదటివాఁడు. కావుననే రాజ్యపరిపాలనకుఁ దగినశక్తి లేని తనకుమారునకు రాజ్య మీయక రాణాతల్లి తానే యేలుచుఁ దనమంత్రికుటుంబముల కన్యోన్యమును గయ్యము గలిగించి తన్మూలమున దేశమునకు మఱింతసంక్షోభమును గలిగించినది. అమాయికుఁడగుభీమసింగు తుదకెట్లనో రాజ్యమునొంది ప్రకృతసంక్షోభమును నివారింపఁజాలక తుట్టతుదకు మహారాష్ట్రుల సాయముగోరి తన్మూలమున రాజ్యమునంతయు దీనావస్థపాలు చేసెను.

ఈవిధముగా దేశము మహారాష్ట్రు లాక్రమించుకొనియుండఁగా నంతట హోల్కారు, సింధ్యాయుఁ బోరాడి జయ మలవడు నతఁడు మీవారురాజ్యమును స్వతంత్రరాజ్యముగా నెంచి కప్పము బుచ్చుకొనుచుండెను. ఒకప్పుడు రాజ్యము హోల్కారునకును, మఱొకప్పుడు సింధ్యాకును నధీనము కావలసివచ్చుచుండెను. ఇట్లగుటచే వీరిరువురకును గట్టుకప్పములచేఁ గోశాగారము శుద్ధశూన్యదశకువచ్చినది. పయిని రాజ్యము ఋణగ్రస్తమాయెను. తుట్టతుదకు వీరిరువురిలో సింధ్యా విజయలక్ష్మిని గొనుటచే మీవారు రాజ్య మాతనియధీనములోనే యుండెను.

ఇది యిట్లుండఁగా మహారాష్ట్రప్రభువగు దౌలతరావు సింధ్యా మనకథానాయిక యగు కృష్ణాకుమారియొక్క సౌందర్యాదులను విని తన కాసుందరిని పెండ్లిచేసికొనుట కిమ్మని కోరి యామెతండ్రి యగుభీమసింగుచే నిరాకరింపఁబడి యప్పుడు జాడ్పూరు రాజధానిగాఁగలమారువారుదేశమునకు రాణా యగుమానసింగుతో నెయ్యమున కియ్యకొని, యతనియభీష్టమును నెఱవేర్పఁదలంచి

“ నాకియ్యకపోయినను మానసింగునకైనను గృష్ణాకుమారి నిచ్చి పెండ్లి చేయవలసిన”దని మరల నామెతండ్రిని గోరి యందును నిరాకృతుఁడై, యంతట జయపూరు రాజధానిగాఁ గలయంబరుదేశమునకధిపతి యగుజగత్సింగు రాణాకుఁ గృష్ణనిచ్చి వివాహము సేయుటకు వాగ్దాన మగుటయు విని యమితముగఁ గోపించెను.

అట్లు కోపపిశాచికావిష్టహృదయుఁడయి మిత్త్రులతోడను, సైన్యముతోడను వచ్చి యుదయపురపుఁగోటను ముట్టడివైచి ఫిరంగులఁ బ్రేలింప మొదలిడెను.

అంత భీరు వగుభీమసింగు మఱింతభయావిష్టహృదయుఁడయి కింకర్తవ్యతావిమూఢుఁడై తాను జేసినవాగ్దానమును దప్పి రాజ్యము కాపాడుకొనుటకై మానసింగునకే తన బాలిక నియ్య నియ్యకొనెను.

ఆసంగతియంతయు విని కలుషితస్వాంతుఁడై జగత్సింగు మానసింగున కొకదాయాదుఁ డుంటను దెలిసికొని వానిని బ్రోత్సాహపఱిచెను. అట్లు పురికొలుపఁబడినదాయాదునికి మానసింగుయొక్క సైన్యములోనుండి సగముసైన్యము సాయపడినది. అంతట జగత్సింగుగూడఁ దనసైన్యముతోఁ దోడువచ్చి మానసింగుపై దాడి వెడలించెను. అంతట నుభయులకును ఘోరయుద్ధము జరిగినది. ఆయుద్ధములో మానసింగు సైన్యసమేతముగా నోటుచెంది పాఱి యాయవమానమును సహింపఁజాలక, పొడిచికొని చచ్చుటకు సన్నద్ధుఁడయ్యు; నతనిమిత్త్రునిచే నోదార్పఁబడి యెట్టకేలకుఁ గోటకుఁ జేరి మరలఁ దనసైన్యమును బలపఱుచుకొన మొదలిడెను.

అంతట నుపేక్షావశంవదుఁడై యున్నజగత్సింగు జాగరూకుఁడై మానసింగుకోటను ముట్టడింప నారంభించెను. కాని తన సైన్యమున కాహారోపయోగ మగుపదార్థములు చాలమిచేతను,

మఱికొన్ని కారణములచేతను మానసింగునిదాయాదునకును దన
కును సంతతకలహములు పుట్టఁగా; నాదాయాదునిసైన్యము జగత్సిం
గుసైన్యమును హైన్యము నొందించినది.

ఆపుడు జగత్సింగు చేయునదిలేక దాయాదునిసేనాధిపతు
లకు వలసినట్లు లంచము లిచ్చికొని తుదకుఁ దానెక్కివచ్చిన పట్టపు
టేనుఁగు మొదలగుయుద్ధోపకరణములను గూడ రణభూమిలో విడి
చి ప్రాణములు పిడికిడిలో నుంచికొని యెట్లో కోటకుఁ జేరెను.

అట్టిసమయమున మానసింగు కొంచెము నెమ్మదిపడి మరల
సైన్యమును గూర్చికొని సింధ్యాసేనాధిపతి యగునమీరుఖానుని
వలనఁ గొన్నికపటోపాయములు పన్నించి తనదాయాదుని జంపించి
నిష్కంటకముగా రాజ్య మేలుకొనుచు, నీయమీరుఖానునే కృష్ణా
కుమారీపరిణయమునకు రాయబారినిగా నామె తండ్రియగు భీమ
సింగునొద్దకుఁ బంపెను.

అట్లు రాయబార మంపఁబడిన ఖానుఁ డుదయపురము ప్రవే
శించి "తనప్రభు వగుసింధ్యాకుఁ గుమారి నీయకపోయెనే" యనుకోప
మున నాపెను జంపింప నెంచి, భీమసింగునకు నమ్మికమంత్రి యగు
నజితసింగునకు లంచ మిచ్చి యతనిని బ్రోత్సాహపఱిచెను.

అంత భీమసింగు కుటిలుఁ డగుమంత్రియొక్క యాలోచ
నము విని వానియనుమతి నంగీకరించి కూఁతుం జంపుట కెన్నేని
ప్రయత్నము లాచరించెను. అట్టియెడఁ గష్ణాకుమారి యించుకేని
యుఁ జలింపక తనదేశమునకు రాజ్యమునకును దటస్థించిన దుస్థితి
కెంతయు వగచి తదుద్ధరణతత్పరయై తనమరణమునకై వగచుతల్లి
దండ్రులక నేకవిధములుగ నీతులు గఱపి వారినోదార్చి తనధైర్య
మును విడవక ప్రజలందఱును సుఖముగ నుందురుగాక యని వా
[illegible]విషముం గ్రోలి రాజకులమున కేవిధమయిన యాటంకమును

లేకుండునటులు చేసి, నశ్వర మగుభౌతికశరీరమును విడిచి శాశ్వత
మగుకీర్తిశరీరమును గైకొన్న దని చదువరులహృదయములు నీరగు
లాగున నీచరిత్రములో ముగింపఁబడినది.

అట్టి వీరవనితచరిత్ర ప్రతిమనుజునకును బఠింపఁదగినది యను
నభిప్రాయముచే నాటకరూపముగా వ్రాయఁబూనిననేను కథానా
యిక మృతినొందె నని వ్రాయుట యమంగళముగా నెంచి యట్లువ్రా
యక, యామె సాహసాదిధైర్యగుణంబుల కొక్కింతయు లోటురా
కుండునటులను, మఱియు నామె విషముద్రావి మృతినొందె నని వ్రా
సిన చరిత్రలేఖకులమాట యసత్యముగాకుండునటులను, దోషరహిత
మగునట్లు, మనకథానాయికతండ్రి యగుభీమసింగుని మేనల్లుఁడే "యా
మె విషముద్రావి మృతిం జెందె" నని ప్రతీతి వ్యాపింపఁజేసి తాను బెం
డ్లియాడినట్లును మార్చి చదువరులహృదయముల కెంతయు సంతత
మగు నని వ్రాసితిని.

ఈనాటకమునం దచ్చటచ్చటను బాత్రోచితమగు భాష
వాడఁబడినది. అదియుఁ జదువరులహృదయముల కానందము గల్గిం
చు నని నమ్ముచున్నాఁడను. నాటకోచితముగఁ గొన్ని పాత్రములును
నామములును గల్పితము లని యెఱుఁగందగును.

ఈనాటకమునఁ బ్రథమాంకములో నాకాలపుదేశస్థితియు,
భీమసింగుని యమాయికతయు, నతనిమేనల్లుని ధైర్యసాహసాదులు,
గురుభక్తియు, సౌమ్యసింగునిసౌమ్యతయుఁ దెలుపఁబడినవి.

రెండవయంకమున సింధియాప్రాబల్యము, జాడ్పూరురాణా
యగుమానసింగునకు సింధియాకును గలిగిన సఖ్యాదులు, కృష్ణాకు
మారిచిత్రపటమును జూచి సింధ్యావలచుటయు మొదలగునవి యభి
వర్ణింపఁబడినవి.

మూఁడవయంకములో భీమసింగువిలాపము, సింధ్యాకును
భీమసింగునకును జరిగిన యుత్తరప్రత్యుత్తరములును, యథోచిత
ముగ వర్ణింపఁబడినవి.

నాలవయంకమున లంచముగొని భీమసింగునిమంత్రి కృష్ణాకుమారిని జంపి రాజ్యము నుద్ధరించుకొనుటయె ముఖ్యకర్తవ్య మని భీమసింగునకు హితము నుపదేశించి యెట్లో యొప్పించుట. మహాదుఃఖము !

పంచమాంకమునఁ గృష్ణాకుమారిం జంపుటకై పోయిన భైరవసింగు తనసవతి యన్నయగుభీమసింగునికూఁతు రగుకృష్ణాకుమారియొక్క గుణసంపత్తికొంతయు నలరి తావచ్చిన పని సేయనోపక పరవశుఁడై కత్తిఁగూడ నచటనే పాఱవైచి సాష్టాంగ మర్పించి బైటికిఁ బోవుటయుఁ, గృష్ణాకుమారికిని జెలులకును భైరవసింగునకును జరిగినసంభాషణాదికము చదువరులకు హృదయంగమ మగునట్లు వ్రాయఁబడినది.

షష్ఠాంకమున విషమును ద్రావించి కృష్ణాకుమారిని విధిలేక చంపించుటకు సిద్ధపడిన తలిదండ్రులకును, గృష్ణకును, యామెచెలికత్తెలకును జరిగిన యన్యోన్యప్రీతిసూచక మయినసంభాషణయు, విషాదోద్రేక మగుసంభాషణయు, మంత్రియొక్క కాపట్యము, ప్రభాసింగునిబలగర్వము, కృష్ణాకుమారి "విషముద్రావి మృతినొందిన" దని ప్రతీతిని బుట్టించి యామెమేనత్తకొడుకుఁ దాను దీసికొనిపోవుట, తాను జేసినఘోరకృత్యమునకు వెంటనే తగినఫలమును మంత్రి పొందుట మొదలగుసంశములు యథోచితముగా నుదాహృతము లయినవి.

సప్తమాంకమునఁ గృష్ణాకుమారివివాహము. ప్రభాసింగునకును, గృష్ణాకుమారికిని గలయన్యోన్యానురాగము మొదలగు వానితో సాతిశృంగారముగా నాటకము ముగింపఁబడినది.

విజ్ఞాపనము:—

నా కిదియే ప్రథమప్రయత్న మగుటచే నిందెన్నేని లోపము లుండకపోవు. అయినను బ్రకృతకాలపువారు వ్రాయునాటకములకు వలెనే దీనికిని గథానాయిక యొక్క గుణాదులచే నయినను గౌరవము గలుగకపోదని నమ్ముచున్నాఁడను.

ఇట్టి నానాటకమును సావధానముగా విని నూఁటపదియాఱురూప్యములుఁ గూడఁ బారితోషికముగా దయచేయుటయేకాక యచిరకాలముననే ముద్రింపించి, నా కుచితముగ దయచేసిన బ్రహ్మశ్రీ వావిళ్ళ వేంకటేశ్వర శాస్త్రిగారి కెంతయుఁ గృతజ్ఞుడను.

కాని మహాశయులారా !

సీ. బొబ్బిలినుండి గొబ్బునఁ జెన్నపురికి రప్పించి నాఁ డలర మెప్పించినాఁడు
రప్పించియుం దనగొప్పతనం బెల్లఁ, జూపినాఁ డనురక్తి సూపినాఁడు
నూతనకృష్ణాకుమారిని ముద్రించి, యిచ్చినాఁ డుచితార్థ మిచ్చినాఁడు
అలహరిశ్చంద్రు నాయావేదముల మించి, యాడినాఁ డింక మాఱాడినాఁడు
గీ. కాఁడు; వావిళ్ల సత్కులకలశవారిరాశిరాకాసుధాకరరమ్యమూర్తి
వేంకటేశ్వరశాస్త్రి, వివేకధాత్రి, చెలఁగుచుండుతఁ బుడమి జేజేలువొగడ.

మఱియు నీనాటకము ముద్రించునపుడు నా కనేకవిధములుగాఁ దోడ్పడినవారును, కలకత్తా రాజకీయసంస్కృతవిద్యాలయాధ్యక్షులచేఁ గావ్యతీర్థ - పురాణతీర్థాదిబిరుదముల నందినవారును నగుబ్రహ్మశ్రీ శతావధాని పురాణం-సూర్యనారాయణ తీర్థులవారికి నాకృతజ్ఞతానూచకవందనము లర్పించుచు వారునానాటకమును గూర్చి యిచ్చిన యభిప్రాయమును నీక్రిందం బొందుపఱిచి యింతతో విరమించుచున్నాఁడను.

ఇట్లు
గ్రంథకర్త,
బులుసు-సీతారామశాస్త్రి,
బొబ్బిలి.

2-7-18
మద్రాసు

బ్రహ్మశ్రీ బులుసు - సీతారామశాస్త్రి కవిగారిసన్నిధికి:—

అయ్యా! మీచే రచింపఁబడిన "కృష్ణాకుమారి" నాటకమును జదివితిని. మీరు పీఠికలో వ్రాసినప్రకారముగా దేశచరిత్రను దెలుపుకథ యగుటం జేసి పాఠకులకు హృదయరంజకముగా నుండు ననుటకు సందియము లేదు. మఱియుఁ జరిత్రలోని యమంగళసూచక మగుకథను మీరు చక్కఁగా మార్చితిరి. మీరు పీఠికలో "నాకిదియే ప్రథమప్రయత్నము" అని వ్రాసితిరి. అది యెంతవఱకు సత్యమో? మీహృదయమునకే తెలియవలయును, కాని, మీ రీనాటకమునం దుపయోగించిన కవితాశైలినిబట్టి మీ కిది ప్రథమప్రయత్నమని నేను నమ్మఁజాలను. అట్లైన నానాఁటికి మీకవితాసుందరి మఱింత సర్వాంగసుందరియై యందఱ హృదయముల నింక నలరింపఁగలదు.

ఇట్లు విధేయుఁడు,

పురాణం - సూర్యనారాయణతీర్థులు.

☞ ఈ నాటకము వలయువారు బ్రహ్మశ్రీ వావిళ్ల - రామస్వామిశాస్త్రులు అండ్ సన్స్ వారికి వ్రాసియైనను, లేక తెన్నేటి సూర్యనారాయణపంతులు, హైస్కూలు రైటర్, బొబ్బిలి, విశాఖపట్నంజిల్లా, అని వ్రాసియైనను బడయఁగలరు.

ఈనాటకమునందలి పాత్రలు.

— —

ప్రథమాంకము.

1. భీమసింగు—కృష్ణాకుమారితండ్రి
2. సౌమ్యసింగు—భీమసింగుబావ
3. ప్రతీహారి—ద్వారపాలకుఁడు.
4. ప్రభాసింగు—రాజుమేనల్లుఁడు.

(సరదార్లు దొంగలు మొదలగువారు)

ద్వితీయాంకము.

1. సింధ్యా—మహారాష్ట్రప్రభువు.
2. మంత్రి.
3. ప్రతీహారి.
4. కలాచలభట్టు—జాడప్పారుపండితుఁడు
5. దీర్ఘజంఘు—ఉదయపురపుభటుఁడు.

తృతీయాంకము.

1. భీమసింగు.
2. అజితసింగు—మంత్రి.
3. సౌమ్యసింగు.
4. భటుఁడు—సింధ్యాప్రేషితుఁడు.
5. ప్రతీహారి.
6. భూసుఁడు—జాడప్పారురాయబారి.

చతుర్థాంకము.

1. పేరన్న
2. జాంబన్నావధాని

} మీవారుదేశీయులు

3. భీమసింగు.
4. అజితసింగు.

పంచమాంకము.

1. భైరవసింగు—రాజుసవతితమ్ముఁడు.
2. కృష్ణాకుమారి—కథానాయిక.
3. భాసురాంగి
4. కనకాంగి

} చెలికత్తెలు.

షష్ఠాంకము.

1. కృష్ణాకుమారి.
2. భాసురాంగి.
3. కనకాంగి.
4. ప్రభాదేవి—కృష్ణతల్లి.
5. భీమసింగు.
6. అజితసింగు.
7. కుటిలక—అంతఃపురపరిచారిక.
8. ప్రభాసింగు.
9. సౌమ్యసింగు.

సప్తమాంకము.

1. కృష్ణాకుమారి.
2. భాసురాంగి.
3. కనకాంగి.
5. ప్రభాసింగు.

——

మ. స్థిరమై సుస్థిరమై సమస్తనిగమాళీచింత్యంబునై చిత్సుఖా
కరమై సంకరమై గుణత్రయగతాకారాంచితోద్యోగమై
చరమై గోచరమై బుధావళిశుకీసంస్తూయమానంబునై
పరమై యొప్పి వెలుంగు నాహరిహరబ్రహ్మంబు నేఁ గొల్చెదన్

ఓం.

శ్రీగురుభ్యో నమః.

కృష్ణాకుమారీనాటకము.

నాంది.

శా. శ్రీకృష్ణుండు సుధాకరాయతముఖీ చిత్తానుసారంబుగా
నాకాలంబున జూద మాడుతఱిఁ గృష్ణా! కావవే? ప్రోవవే?
యోకంసాంతక! యంచుఁ గూయిడఁగ నో హా! యక్షయంబంచుఁ
దా, నాకాతీతఫలం బొసంగు నలకృష్ణాఖ్యాలుఁ డేలుత మిమున్.

(నాంద్యంతమున సూత్రధారుఁడు ప్రవేశించి, తెరవంక జూచి)

సూ—అలంకరించుకొనుట యైనచో నటి! ఇట కొకసారి రమ్ము.

నటి—(ప్రవేశించి) ఆర్యపుత్రా! నమస్కారము.—

సూ—సౌభాగ్యవతీ భవ.

నటి—నాథా! నాచేయుపను లుండెనేని నాజ్ఞ యొసంగుదరుగాక.

సూ—ఆర్యా! సకలకలాకోవిదులును, దిగంతవిశ్రాంతయశస్కులును, అశేషభాషాభూషితహృదయులును, నవరసభరితాంతరంగులును, నాగరికాగ్రేసరులును, నగునీసభాజను లయత్నముగ లభ్యులయిరి గావున; వీరలకడ నెద్దియేని రూపకం బొకండు ప్రదర్శింప నుత్సాహింపనై పిలిచినాఁడను. కావున వీరల హృదయముల రజింప నెట్లు తోడ్పడెదో గదా!

నటి—ఆర్యపుత్రా! మింటికి నిచ్చెన దాచ్చులాగున మీ కేల యీపిచ్చితనము? ఈ బుధజనాగ్రగణ్యులహృదయము లెచ్చట? మనము రంజింపఁజేయు టెచ్చట? అట్టిరూపకముగూడ నున్నట్లు గాన్పింపదే?

సూ—అయ్యో! వెంగలీ! జగజ్జేగీయమానప్రతాపులై, బ్రహ్మాండకటాహాతిక్రాంత సాహసయశస్కులై, మానాభిమానములవిషయమై యొరులు దమ్ము బ్రాఁతి

గం జెప్పుకొనులాగునఁ బెక్కుసంగరములఁ బగఱమద మణంచి, ప్రజాపాలనైకధురీణులై జగంబంతయు యశస్సాంద్రంబుగఁ జేసి, యాయుర్దైకజీవనులగుటను మర్త్యకళేబరములపై నాసలం గోసి, కోటిజన్మములకైన నార్జింపనలవి కాని యశోధనులగుటచే వీరస్వర్గములఁ జూఱగొని, కీర్తిశేషులై యలరు నాయుదయపురరాజుల నెఱుఁగకుంటివా?

నటి—అట్టిజగద్విఖ్యాతుల నెఱుఁగనివారలుందురా? ఔ; నెఱుఁగుదు; నైనను?

సూ—అట్టికులమునకు వన్నె దెచ్చినకన్నె కృష్ణాకుమారి. తత్కులాలంకారభూతయైనయామె సాహసధైర్యాదులననుమేయములగుటయు నెవ్వరెఱుంగనివి? ఆనాటక మాడిన నేరిమనంబుల కానందము గాకుండును?

న—అవును; బాగుగనే యున్నది; గాని యానాటక మాడ మనశక్తిం జూచికొనవలదా?

సూ—ఆర్యా! అట్టివీరవనితాగ్రణియొక్క నాటక మాడమనము; నదివ్రాయు నాకవియు "జనానందము గాకుండునా" యని జంకనేలా?

గీ. శారదామలచంద్రికాచంద్రుకతన
యామినియుఁ, గుముదినియుఁ జెన్నతిశయిల్లుఁ
గాని, భూమిని నాసికాకాంతునకును
గాంతి నివి, చేయు ననుమాటకలదె చెపుమ?

ఆరీతి నామానవతీమణియొక్క చరితమే సభానురంజకమును, మనప్రయోగవిజ్ఞానవిజ్ఞాప్యమును, కవిచాతుర్యాతిశయవిస్తారయిత్రకమునుగూడ నయ్యెడిని; సంకోచింపనేలా?

న—ఆర్యపుత్రా! అటులే; కాని నాకేమియు సెలవొసంగరేలా?

సూ—సుందరీ! సభాసదుల నానందపఱచుటకంటె సెలవునకేమున్నది?

న—అట్లైన నెద్దానిఁగుఱించి గానము సేయుదు?

సూ—అచిరప్రవృత్తమై సకలజనానందకరమై యలరువసంతముకన్న నేమున్నది?

న—చిత్తమటులే. (అని గానము సేయును.)

కవిరాజవిరాజితము.—

తెఱచగుపూవులతావులు గల్గిలతావలయమ్ము సదావృతభం
భరనినదమ్ము లపారము గాఁగ, సపాకమహీరుహభాసురప

క్షిరుతము లొప్పఁగఁ గీర్ణమరాళసఖీవలయమ్ము లొగింగిలుగన్
సరసరసాలవిశాలకిసాలరసాదరకోకిలసంకులమై.

మత్తకోకిల. పల్లవాంగుళులం జెలింపుచుఁ బాదపద్మము లూఁపుచున్
మల్లికారదనాభదీపితమందహాసము లొల్క సం
ఫుల్లపుష్పవిభూషణాళివిభూషితుం డయి వింతగాఁ
జల్లగాలులమూపుఁ దాల్చి వసంతుఁ డంతట గంతెసెన్.

సూ—సెబాస్! చెలీ! నీగానప్రభావమున సభాసదులు బొమ్మలవలె నిశ్చేష్టులైరి; గావున మనము ప్రదర్శింపఁబోవునాటక మేదియో మొదట నొడివి కృతయత్నురాలవు కమ్ము.

న—"ఆశ్చర్యధైర్యాలంకారిణి యగుకృష్ణాకుమారిచరిత మాడుద"మని మొదటనే నుడివియుంటిరే యిట్లనెదరేలా?

సూ—వా! చెలీ! బాగుగ జ్ఞప్తి కొల్పితివి; నీగానమేకదా నన్నుఁగూడ నిట్లు విస్మృతునిగఁ జేసినది?

న—కాని; నాథా! ఈకృతికర్త యెవఁడై యుండునో తెలిసినదికాదు.

సూ—అయ్యో! ఆయన నీ కెఱుకపడలేదా? వినుము వినఁదగినదే యడిగితివి.

ఉ. ఎవ్వరు యోగజాలము లనేకము లీభువిలోన నింపిరో
యెవ్వరు వేదబోద్ధలయి యేపును గాంచె విరించిరీతి, నిం
కెవ్వరు కర్మరాశి వెలయించిరొ శాస్త్రముఁ జూపి, జన్న మిం
కెవ్వరు లేక చేయుటకు నెవ్వరుఁ జాలరొ; యాకులీనుఁడే.

న—ఆర్యపుత్రా! అట్టిపవిత్రమగువంశ మెయ్యదియై యుండనోపు? వినఁ గుతూహలము పెచ్చుగుచున్నయది.

సూ—అట్టిలోకైకవిఖ్యాతి గలకులము 'బులుసు'కుల, మని చెప్పనేలా! ఈయన పేరు సీతారామకవి యనియెదరు. మఱియు నిక్కవిని మిక్కిలి గారవించి, యీనాటకమును ముద్రించినమహానీయు నైన నెఱుఁగుదువా!

న—ఎవఁడామహితగుణసాంద్రుఁడు? నే వినలేదే?

సూ—అట్లైన వినుము.

సీ. భాషాసతికిఁ బెంపు పరఁగించె నెవ్వాఁడు
ధనముచే గ్రంథశోధనముచేతఁ
జిరకీర్తికామినిం జేపట్టె నెవ్వాఁడు
వరతచే సత్సుధీవరతచేతఁ
బటుదానధీమదార్భటిఁ జెందె నెవ్వాఁడు
తెంపుచేతను దెగు దెంపుచేత
సకలరాణ్మండలీ సమ్మాన్యుఁ డెవ్వాఁడు
కలితసుధీకలాకలనచేత

గీ. వాఁడు వావిళ్లలసదన్వవాయతోయ
నిధిసుధాకరుఁ డాశాంతసితకీర్తి
విద్రుమోష్ఠీమనోధీశ వేంకటేశ్వ
రాభిధుం డెన్న సాధారణాభిధుండె?

న—ఆర్యపుత్త్రా! ఈమహనీయుఁడు రాజరాజ్యాంగాదిచిహ్నములు బిరుదములు మున్నగునవి లేకయే యెంతకొనియాడఁబడుచున్నాఁడు?.

సూ—ప్రేయసీ!

గీ. అగసముత్తుంగశృంగసింహాసనంబు
నందు నిండోలగం బుండునంత, నింక
భీమసింగంబు నాఁ బేరుపెట్టుకొనినఁ
దాదృశుం డెట్లు? చకితమృగీదృగాఢ్య!

మన కితఁడ వేలా? అదె యుదయపురాధీశ్వరుఁ డగుభీమసింగు నిండోలగం బుండి, భటుని బిలువ నటు మోము సారించుచున్నవాఁడు. కావున మన మిఁకఁ బోవుదము రమ్ము.

ఇరువురును నిష్క్రమింతురు.

ఇది ప్రస్తావన.

శ్రీరస్తు.

కృష్ణాకుమారీనాటకము.

ప్రథమాంకము.

రంగము. ఉదయపురములో దర్బారు.

[రాణాభీమసింగు ప్రవేశించును.]

భీ—ఎవఁడురా! అచ్చట.

(అంతఁ బ్రతీహారి ప్రవేశించి) మహాప్రభూ! ఏమి సెలవు?

భీ—మాబావ యగుసౌమ్యసింగును దీసికొనిరమ్ము.

ప్ర—చిత్తము; దేవా! (అని వెడలి దృష్టి నిగుడించి) అదిగో నాయన యిటకే వచ్చుచున్నాఁడు; పాప! మీయనయు, నేనును, గాలము గడపినవారలము గావున; నే నింటికడను, ఈయన రాజుకడను, లేనిపోని గాథలన్నియుఁ జెప్పి వాపోయుచుందుము. అవియన్నియుఁ జెవిటివానిముందు శంఖములవలెఁ గాక; నిసర్గక్షాత్రప్రకర్షవిహీనులకును, నిరస్తసుగుణస్వభావులకును, నెందునైనఁ దెలియ నగునా? (స్మృతి నభినయించి) ఆఁ! మొన్నటిసంగతి యీ మహనీయున కెఱుకపఱతుఁగాక. అని దరిఁ జేరి.

అయ్యా! నమస్కారము.

(అంత సౌమ్యసింగు ప్రవేశించి) ఇదిగో! లక్ష్మోజీ! ప్రభు వేమైనఁ జెప్పి పంచెనా యేమి? ఏమి చేయుచున్నారు?

ప్ర—అయ్యా! ఇప్పుడే భోజనము చేసి కూరుచుండి యున్నారు; ఇంక మీరాకకై వేచి యున్నారు. కాని బాబూ! మహారాష్ట్రులు దుర్న్యాయులై పెచ్చురేఁగుట మీ రెఱిఁగినదే కదా!

సౌ—అయ్యో! ఆదుర్మార్గులు పొగ రెక్కుట లెవ్వ రెఱుంగనివి?

ప్ర—అయ్యా! నిన్నటిరేయి మాయింటిపొరుగున నున్నవర్తకునియింటికి నేఁబది మందిమహారాష్ట్రాధములు కరములఁ గరవాలమ్ములం బట్టి, యమదూతలవలె ఘోరాకారులై దోఁపిడికై వచ్చిరి. మ్లేచ్ఛాధములుగూడ నీవితమున నే ద్రిమ్మరుచుండిరిసుఁడీ!

సౌ—ఈసంగతికూడ జనసామాన్యముగ నేయున్నది. పైసంగతి యెనికడ నే నడుగు వాఁడ; గావునఁ బోదము రమ్ము. (ఇరువురును రాజుకడకుఁ బోవుదురు.)

భీ—(సౌమ్యసింగుంజూచి) బావా! ఆయాసన మలంకరింపుఁడు ; ఇంతజాగు చేసితి రేలా?

సౌ—(ఆసనముపైఁ గూర్చుండి తనలో) ఈరాజున కేమిచేతకా కున్నను ; గూర్చుండు మనుట, తినుమనుటమాత్రము తెలియంబడె (ప్రకాశముగా) బావా! రాజ్య మెటఁజూచినను మహాసంక్షోభముతోఁ గూడుకొని యున్నది, ఆస్థితి వర్ణింప నా కింతయు శక్యంబు కాదు.

భీ—బావా! ఉపద్రవము లెవ్వియేనిఁ బాటిల్లెనా యేమి?

సౌ—క్రొత్తగా జరిగిన వేవియు లేవు, అయినను వానిలో నిది క్రొత్త; అనఁగా వానియొక్క పరిణామరూపమే.

భీ—బావా! ఏమియో కదా! విన మనము తత్తరింపుచున్నది.

సౌ—"ఏమియో" యన నేల? ఆమహారాష్ట్రాధములు, మ్లేచ్ఛులుఁగూడ రేయింబవళ్లు దేశములం బరిభ్రమింపుచు, నూళ్లను, బల్లెలను, గొల్ల వెట్టుచుఁ జిత్రవధలు గావింపుచుండిరి.

భీ—మన కివ్వియు సంప్రాప్తములు కాలేదుకదా?

సౌ—ఈచెప్పిన వన్నియు మనకే, మనపట్టనముననే.

భీ—ఏమాయుపద్రవము?

సౌ—ఓయీ! లక్ష్మోజీ! మొన్నటిరేయి నాదోఁపిడికాండ్రు వైశ్యోత్తమునియిలు సొచ్చిన పై వృత్తాంతము నీ కెఱుక పడె నేనిఁ జెప్పుము.

ప్ర—బాబూ! దురాత్ము లట్లా వైశ్యునియిలు సొచ్చి, యాదంపతులను లేపి, యెలుఁగెత్తినఁ గుఠారంబులఁ గంఠవిలుంఠనము సేయువారల మని యదల్చి, నీయాస్తి నూపెదవా? నిర్మూలింతుమా? యని యడిగిరి.

సౌ—ఔను ; ద్రవ్యప్రధానుల కాతనితో నిమిత్తమే ముండు? ఇట్లన నాపిటికిబం టేమి చేసినాఁడు?

ప్ర—"నేఁ గేకలువేయ, నాయాస్తి నంతయుఁ గొనుండు చంపకుఁడు" అని బీగములు పాఱవైచినాఁడు.

సౌ—ఆహా! కాఁపాడు కేఁడు లేకయే కదా! ప్రజలు కులుబాముల కాస్పద మగుచుండిరి? పిమ్మట?

ప్ర—అట నాముచ్చులు బంగారు, వెండి, నాణెము లాదిగాఁ గలసర్వస్వ మపహరించి, "త్రియనప్రాణములు దక్కినఁజాలు" నని బీగములఁదడాలునఁబాఱవైచుటంబట్టి, "నిర్లక్ష్యముగా బీగములు పాఱవైచినాఁ" డనియు, దీనిచే నెచట నూ యింకను ద్రవ్యము నిక్షేపించినాఁ" డనియు, దురభిప్రాయులై "యింక నీయాస్తి నెచట నిక్షేపించితివో చెప్పెదవా? ఇదె నీకూఁతుల లాగున నీకుత్తుకఁ గూడ నిర్మూలింతుమా?" యని తక్షణము మంచముపైఁ బండుకొని యుండుపసికూనలకుత్తుకలు దంపతులు పాదములపైఁ బడినను జరాలున నాకటువుఁగరవాలమునఁ గంఠమ్ముల నఱుమాడిరి.

సౌ—హా! మహారాష్ట్రాధములారా! హా! మ్లేచ్ఛాధములారా! ఎంతపాప మొడిఁగట్టుకొంటిరిరా! తరువాత నేమి జరిగినది?

ప్ర—పిమ్మట నేలం బొఱలునా వైశ్యదంపతుల నాదురాత్ములు తమకఱకుఁబాదములం దన్ని "ఓరీ! వైశ్యాధమా! చెప్పవుగా! చెప్పవుగా!" యంచుఁబల్కి యాయనభార్యకడ నున్న చంటికూనను బలిమిని లాగికొని వారలకుఁ జూపుచుఁ గట్టెదుట గచ్చుపై గభాలునఁ గొట్టి కాలితో నలిపివైచిరి. మఱియు,

సౌ—(అనునంతఁ జెవులుమూసికొని) చాలును, మఱి చెప్పవలదు, వినఁదరము కాకున్నది. ఛీ! భ్రూణహత్యాపరాయణులారా! ఛీ! పాతకులారా! మీ కేమిమూడినదోరీ! స్త్రీహత్య యనక, శిశుహత్య, యనక, బ్రహ్మహత్యను స్మరింపక, ఆస్తుల నొప్పగించి మేఁకలవలె నున్నను గారిన్య మొందనవి హృదయములా? పాషాణములా? హా! ఏకేశ్వరా! ఏనాఁడైన మేవాడరాణావారు నీయెడఁ గృతఘ్నులైరా? తాము ప్రజాసౌఖ్యకరము లగుకార్యముల నాచరింపుచు, నీరాజ్యభారమంతయు నీయందె యుంచి, త్వావకపదకమలానుసంధానితమనస్కులై యుండ, నట్టివారికి నసమర్థతఁ గూర్చి, సకలజనపీడాకారణుఁడవై యుంట ధర్మమా? (అని నిట్టూర్పు నిగుడించి,) ఓయీ! ఇట్లు ప్రతిదినమ్మును వారు పెచ్చు రేఁగుట వింటయే కాని, యీరీతి ఘోరకృత్యముల నాచరించుట వినలేదుసుమా! ఎంతఘోర! మెంతఘోరము! ఇఁకఁ బొమ్ము. నీపనిఁ జూచుకొమ్ము.

ప్ర—(నిష్క్రమించును)

భీ—బావా! ఈదౌర్జన్య మణఁగి స్వాస్థ్య మెట్లబ్బు?

సౌ—బావా! కర్మపరిపాకము గాక నీబాము లెట్లు పోవు?

భీ—బావా! నీవలన సమస్తధర్మములు విని, బాల్యమున నభ్యసింపఁబడినదుర్వ్యసనముల నన్నిఁటినిఁ బరిత్యజించుట మీ రెఱుంగనిది కాదుగదా? నే బాల్యమున నుండి మాతల్లిగారీరాజ్యమునంతయు నిట్లు దుస్థితులపాలు సేయుటయుఁ జెప్పనేలా? కావున మన మీయెడఁ జేయందగుకృత్యమును, ప్రస్తుతపుదేశసమాచారమును దేటపఱచెదరుగాక.

సౌ—బావా! మీతల్లిగారివలననే మనరాజ్యమున కింతచేటుమూడె ననుటకు సందియములేదు. ఏలయన.

ఉ. చావనుమాట నెంచక విశాలబలంబునఁ బోరుచుండుచం
దావతులన్, యశమ్మునఁ గనందమతుల్యులఁ జేయనెంచి, "సూ
క్తావతు" లెంతయున్ రణముదమ్మున మున్రిపులన్ జయింపరే?
యేవము! వారలిద్దఱకు నీయమ యాల మదేల కొల్పెనే?

కాన నారీతి రణరంగవీరులై ప్రఖ్యాతి గనినకుటుంబము గావునఁ జందావతుమంత్రికుటుంబమువారు పరాక్రమలవదుర్విదగ్ధులైన నౌదురుగాక, అట్టియెడ నాయమకు స్వాభ్యుచ్ఛ్రియకాంక్షయే యున్నయెడల వారలపూర్వపురుషులకు రాణావిషయమై గలభక్తివిశ్వాసములతోఁ గూడినచరితములఁ జెప్పియో, యొండె మఱికొన్ని హితవులఁ గఱపియో, యేలాగుననైన మంచిత్రోవ ద్రొక్కునటులఁ జేయవలయును గాని, యిట్లామంత్రికుటుంబములవారికి నంతఃకలహములఁ బెంచుట పాడియా? దానిచేత నేకదా! మనకోట కింతచేటు మూడినది. ఏరాజ్యమునందైన మంత్రులు కలహించుకొని యితరేతరసంవర్ధితక్రోధాగ్నిప్రచండులై యసిధారలరక్తధారలొలుకనాధిపత్యమును వీరంత మొందవారు, వారంత మొంద వీరును, గొనుట గంటివా? ఎందైనను వింటివా? విత్తమదచిత్తులు గాక యీమాత్రమైనను జూచికొనవలదా?

భీ—బావా! ఆయమయట్లు తగులఁబెట్టినది. నే నేమి సేయుదును?

సౌ—కాని బావా!

ఉ. ఆయమ కేమి యూఁడుది, సమంచితశక్తిని శత్రుకోటిపై
డాయరె సింగులెల్ల? రకటా! యిఁక వారలశక్తిఁ గాంచి నీ
వే యవనీశ! పోరఁ దగవే? మగవాఁడవు గావె? యింతకున్
బోయినసద్యశోరమను బొందొడఁ గూర్పగ శక్య మేరికిన్?

భీ—బావా! సుగుణప్రభావ! ప్రజలెల్లరకు శత్రుసంకట మధిక మౌటచే స్వామిభక్తి యేరియందును నంకురింపదాయె. నే నేమి చేయుదు?

సౌ—రాజా! ప్రజలకు శత్రుసంకట మనుకొంటివా యేమి? అది యట్లుండనిమ్ము, ఆసంకటముల మించినసంకటము మనలవలననే కలుగుచున్నది. ఎట్లన:—

చ. ఇరువురుమంత్రు లిప్డు పొగరెక్కి జయమ్మునుబొందువారుసం
బరమున "మాదిరాజ్యముసుమా" యని పట్టిపలార్చి యెల్లరన్
గరువము దాల్చి, దండన రకమ్ముగఁ జేయుచు నంతకాటికిం
కరు లయి లేనిపోని వనఘా! గనఁగాఁ గొనరే? కరమ్ములన్.

ఈవిధమునఁ గప్పములఁ గొనుచు, సమస్తగాతుసకృత్యములఁ జల్పునీమంత్రులకంటె శత్రులు వేఱె యుందురే?

ఉ. మత్తగజద్వయం బిల సమానముగా బవరం బొనర్చి మేల్
బిత్తరి లేడిపిండును జలింపక చంపెడురీతి నిప్పుడీ
మత్తులు పోరు పోరియు సమాయికులై యలరారుచుండు నీ
పత్తనరాష్ట్రవాసులను బాధలపాలుగఁ జేయుచుండరే?

భీ—బావా! అట్టికార్యము గలవా రౌటనే కదా! యే మనుటకును భీతి యగుచున్నది.

గీ. చండతరకోపవేగవేదండయుగము
పోరుచుండంగ దండకుఁ బోదుమేని,
గండు మీఱినబలితంపుఁ దుండమునకుఁ
జిక్కఁ జేసియు నేలకుఁ ద్రొక్కకున్నె?

సౌ—ఓయీ! బావా! భీరుస్వభావా!

ఉ. ఇంతటిమేటివై యలరు నెంతయు నే నిఁ కెఱుంగువాఁడర
వ్వంతయు శక్తి యున్న నిటులందువె? "నీయెడ లేదు తప్పు,గా
కెంతయు శత్రురాడ్బలముకరీశ్యులు నీప్రపితామహుల్, యశో
దంతురితప్రభావులు, సుదారులునై యలరార నంతఁగా,

కాని, యోయీ! బావా!

చ. చిమిడిన దంత యిప్పు; డీకఁ జేసెడి దేమియు లేదు, నీమరా
జ్యమునకు సౌఖ్య మీపయిని నైనను గల్గఁగఁబోదు సుమ్ము; నీ
కమలుఁ డొకండు లేఁడు, గను నంతటిశక్తియు లేదు నీయెడన్;
భ్రమలిఁక మాను, మంత్రులిటు పట్టము నేలుటయున్న చెప్పుమా?

భీ—ఔ, నంతయు నిజంబు. నే నేమి చేయుదు? సాధ్యమైనంతవఱకు యత్నించెద.

సౌ—రాజా! మనరాజ్యమునఁ బ్రతిదినమును జరుగునక్రమములన్నియు వినియేయుంటివి కదా! ఆప్రజలబాధ లాయీశ్వరుఁ డెఱుంగుఁ గాని చెప్ప నేరికిఁ దరమౌను? ఇంక మనదేశపుస్థితి వినుము.

భీ—ఔను; మనవారలయంతఃకలహములనుండియే కదా యింత యనాడికి వచ్చుచున్నది. సెలవిండు.

సౌ—ఔరంగజేబు చచ్చుట వానికొమరు లగుమ్లేచ్ఛులు రాజ్యముఁ జెంది, మద్యపానాయత్తచిత్తులై తమకును రాజ్యమునకును నాశముఁ దెచ్చుకొనుచుండిరి. వారలదురవస్థలఁగూడ రాజ్యము మంత్రులయధీన మౌటయే ముఖ్యహేతువుగ నెఱుంగుము.

భీ—మనకుఁ బ్రత్యక్షమే. పైని?

సౌ-శా. నష్టప్రజ్ఞుల వారిఁ గాంచి మది నానందంబుతోడన్ మహా
రాష్ట్రుల్ బీరముతోడఁ బోరుచు, నపారంబౌ మదోద్రేకసం
తుష్టిన్ దేశము పంచికొంచు, మదిలో దుర్దర్పముం జెందుచున్
గష్టావిష్టను జేయుచుండిరి భువిన్ గామప్రకష్టాత్ములై.

భీ—ఆమ్లేచ్ఛులకుఁ గావలసినదే! పిమ్మట?

సౌ-సీ. తల యెత్తి సీకు లుద్ధతశక్తి రాజ్యంబు
గొంచెము దండ స్థాపించలేదె?
నొకమూల నాంగ్లేయు లొకటను బ్రాన్సువా
ర్మెలపుతోడుత నాక్రమించలేదె?
దక్షిణాభాగతోద్దండమహారాష్ట్రు
లడలంగఁజంచి చెండాడలేదె?

ఐకమత్యవిహీనులై రాజులంతటఁ
బాడిగా దనకఁ బోరాడలేదె?
గీ. కార్యకారణములు నెంత గానకుండి
కయ్యమే యంచు నెప్పుడుఁ గాలు ద్రవ్వి
యొంతయును భూమి రక్తభూయిష్ఠఁ జేయ
నిఁకను గనఁ దేట పడును గాటకము మాట.

భీ—ఆహా!! దేశమంతకు నెంతటిదురవస్థ యబ్బినది?

సౌ—ఇట్లు మితిలేనిసంగరములు జరుగుచుండ దేశదేశమునకు క్షణక్షణమున కొక్కొక్కకొఱఁ తౌటయు, నీక్రొత్తతెండ్లవలనఁ గలుగుప్రజాసౌఖ్యములును, జెప్పనేలా? దీనికిఁ దోడు వినుఁడు.

భీ—వినుచునే యుంటి సెలవిండు.

సౌ-సీ. కాబూలుపారసీకములమ్లేచ్ఛులు దాము
దండు వెడలి భూమి నిండుకొనుట
పచ్చిమాంసము కల్లు విచ్చలవిడిఁ గ్రోలి
చెఱఁ బట్టియును స్త్రీల నులుముచుంట
మత్తులై కుత్తుకల్ దుత్తునియలఁ జేసి
మెల్లమెల్లన నూళ్ళఁ గొల్లఁగొనుట
దేవళంబులఁ గడతేర్చి యాదుల నుండు
విత్తంబుఁగొని విఱ్ఱవీఁగుచుంట
గీ. దేశమంతయు నాశనదేవతకును
బట్టమునుఁ గట్టు టదియు నూఁకొట్టు నేల?
యందఱును మిక్కుటంబుగా ననుభవించు
చుంటిమే గద! నేనిఁక నంట యేల?

భీ—నిజమే మనమును, బ్రజలు, ననుభవించుచునే యుంటిము.

సౌ—బావా! ఇట్లు దుర్వారవైరివారపరివేష్టితులై,

చ. మెలకువ లేక యిండ్లను నిమీలితలోచనులై పరుండఁగా
నలుదెసలందు బీగము లనంతముగా బిగియించి చిచ్చిడన్

మలమలమాఁడురీతి. రిపుమండలదావపరీతులై మహా
కులతను బొందుచుండి రనుకో! మనభారతవాసులెల్లరున్.

భీ—అట్లనుటకు నిస్సంశయము. పాప! మట్లనే మాఁడుచుండిరి.

సౌ—బావా! ఈకష్టములన్నియు మనవి సగము, మిగిలిన లోకమంతటిది సగముగ నెఱుంగుము. ఏలయన; నీరాజ్యము నుద్ధరింతురేమో యని యామరాటుల సాహాయ్యముఁ గోరితివి; అదియే కొఱవితోఁ దల గోకికొనుట య్యైనది. ఆహా! పూర్వ మెవ్వరైన మనచిత్తూరుఁ దేఱిచూడనైరే? ఉదయపురమును స్వతంత్రముగ స్వీకరించి, కప్పములఁ గట్టించుకొనిరే? నేఁటికిఁ గదా యానరాధముల నీవు సాహాయ్యముగఁ గోరుట నవియన్నియుఁ దటస్థమైనవి.

భీ—బావా! వీరేమియో యుద్ధరింతురనియే కోరితిఁగాని, యీరీతి ద్రోహులౌదురని కలగంటినా?

సౌ—బావా! దానికేమి; నిన్నుఁ బొడగాంచిన విచారమగుచున్నయది ఏలయన:—

ఉ. దేశ మదిట్టు లుండెఁ గడు దీనులు తాకరాష్ట్రవాసులున్;
కోశములోన ద్రవ్య మొడఁగూర్పుట లే; దలకాలపాశసం
కాశులు నీదుమంత్రులు; లవకాశము లే దిఁక నెందుకైన; స
ర్వేశుఁడు నీపయిం గృప నిఁకెట్టులఁ బూనెనొ? చెప్ప లేముగా.

కానరాజా! నిన్నును, నీప్రజల నెట్లు గాఁపాడుకొనెదవో గదా?

(తెరలోఁ గలకలము)

భీ—(విని) ప్రతీహారీ! అదేమిగియో? తెలిసికొని రమ్ము.

ప్ర—చిత్తము, దేవా! (అని నిష్క్రమించి ప్రవేశించి) దేవా! దేవరమేన యల్లుఁడు ప్రభాసింగుగారు దేశములఁ గొల్లవెట్టుచున్న లగుమ్లేచ్ఛాదులకుఁ జిచ్చఱపిడుగై చించి చెండాడి హతశేషు లగువారలఁ బట్టి బంధించి, పురజనులు వెంబడింపఁ దా దేవరసన్నిధానమునకు వచ్చుచున్నారు.

భీ—(తత్తరపాటుతో) సరదారు లెన్నరైనఁ దోడైరా? ఆతఁడొక్కఁడేనా?

ప్ర—అయసహాయశూరుఁడు సరదారులు తోడౌటనే మఱింత విజయి యైనాఁడు.

భీ—బావా! చూచితివా? ఒకచెంపఁ బాలును, వేఱొకచెంప నీరును, గలయా

యన నెవ్వరైన నియమించిరా యేమి? చదువు మాని యిట్టిసాహసమునకు దిగుటా?

ఉ. ఒక్కతె చెల్లె, లామె కితఁ డొక్కఁడె కుఱ్ఱఁడు; తండ్రియీవిధిన్
బెక్కుగ ముచ్చులందునిమిషర్వీర్వడిచచ్చెఁ; దదూర్ధ్వభాగమున్
ద్రొక్కఁగ సాగె నీతఁ; డలదోర్బల మబ్బునె? యబ్బఁగాక; యీ
చక్కటి చూచితే, నయవిశారద! కన్ఱులచేటుకే గదా?

సౌ—ఓయీ! బావా! ఇట్లనెదవేలా? నీమనంబున నిట్లుండఁగాదు. ఏలయన,

చ. మును మనసింగులెల్లరు సమున్నతవిక్రములై పరాక్రమిం
చిన తెఱఁ గీ వెఱుంగవె? విచిత్రముగా మనరాజకాంత లిం
కను బవరం బొనర్చి మును గాంచరె సద్యశ? మట్టిమేటులా
గొనబుకులానఁ బుట్టువుల కున్ మఱి విక్రమ మీడఁబోవునే?

అయిన నిప్పటిమనస్థితినిబట్టి యనఁదగినదే? పూర్వమేయైన.—

క. చిన్నతనంబున నిట్టుల
నెన్నం దగుపనుల నెవ్వఁడేనియు సలుపన్
గ్రన్నన విరుదంబుల నిడి
మన్నగ నగ్రాసనాధిపత్యం బీదే?

(అంత యథోక్తముగఁ బ్రభాసింగు ప్రవేశించును)

సౌ—బావా! చూచితివా నీయల్లుని? (అని సంతోషముతో)

ఉ. అల్లదె! చూచితే కొలమునందుఁ బునర్భవుఁడైన "బాప్పరా
వ" ల్లిటు శక్తిచేతఁ బరిపంథివిమర్దన మంత చేసి, తా
నెల్లర కాదరాస్పద మదే! యటు గానఁగ నచ్చు,నీదు మే
నల్లుఁడు చూడు మీయెడ, నరాధిప! యాతనిదైన వేసమున్.

సీ. జిలుగుమోమునఁ జిఱుచెమ్మటల్ గ్రమ్మి, వి
జయలక్ష్మిగుట్టు తాన్ బయలుపఱుపఁ
బరిపంథిజనభయంకరుఁడు తానై యొప్పఁ
గేల వాలు మఱింత డీలుపఱుప

డాకాల గండపెండెరము లేకయె మత్త
కరియాన మొక్కట్ల మురువు సూపఁ
బైనున్న హౌరంబుట్టు లెవ్వాటు చిఱునవ్వు
తతవిశృంఖలవిచిత్రతను దెలుపఁ

గీ. జేతు లెత్తుచు జనులు జేజే లొనర్పఁ
దేటగా నూఁగుమీసము లీటుకొనుచు
వచ్చె నదె! చూడు పెద్దలవంటివాఁడు
విద్దెలకు ఱేఁడు చూపఱముద్దులాఁడు.

(అంతఁ బ్రభాసింగు మొదలగువారు రాజునకు నమస్కరింతురు)

భీ—(ప్రభాసింగును గౌఁగిలించుకొని) బాబూ! ఎందు కిట్లేఁగితివోయీ! మనసరదారులనైన సరకుగొనక, కటికవృత్తిని జీవించునీమ్లేచ్ఛాధములను, మహారాష్ట్రాధములను నీ వెఱుఁగకుంటివా? నీ కాయుద్ధప్రసంగము లేమైనఁ దెలియునా? చదువు మాని సాహసమునకు దిగుట మంచి యానటరా! తండ్రీ! నీతండ్రిగారు కూడ నీవితమునన్నే మేచ్ఛుల హాసము చేసి హతము చేసి, తుదకు వారిచేతనే హతు లౌట యెఱుఁగకుంటివోయీ! ఎంతపని చేసితివి? నిన్నెవ్వరైన నిర్బంధపెట్టిరా యేమి?

ప్ర—(తనలో) ఏమిదీ! ఈయన కింత పఱికిదయ్యె మావేళ మైనది? (ప్రకాశము) మామయ్యా! ఇట్లనుచుండెరేలా? హాని వచ్చు ననియే కదా?

ఉ. పుట్టినవార లేరు తలపోయఁగ శాశ్వతులై ధరాతలి
గిట్టక యుందు? రెద్ది పరికించిన వెంటనె రాఁ దొడంగు? మీ
మట్టిదిమూడఁగా ననుపమానమొ? తుచ్ఛమొ? యెవ్వరేసియుం
బుట్టినయింటిపౌరుషపుఁ బోఁడిమిఁ గూడఁగఁ జేయఁ; జెప్పరే?

భీ—అయ్యో! వెంగలీ! "పుట్టినవారు గిట్టక తప్ప"రని కోరియగ్నిఁ జొఱ నీయకొందురా?

ప్రభా—అట్లైన మామయ్యా!

చ. అనుభవయోగ్య మైనసుఖ మందఁగ శక్యుఁడె? కష్ట మట్లనే
కొనఁగ నశక్తుఁ డయ్యె! తనకున్ మఱి యేరికి నైన భూమిలోఁ

బొనరుపరాని దంచుఁ దలపోసియు మిన్నకయుంట పాడియే?
కనుక మహానుభావ! ఘనకార్యముపట్లను జింత లేటికిన్.

ఇంతియ కాక, మామయ్యా! మీకుఁ దెలిసినను బెద్దలమాట గావున నుడువుచుంటిని గాన క్షమించి యాలింపుఁడు.

ఉ. పౌరుష మన్నిటం గడుశుభం బని పల్కుదు రద్ది లేక కా
పూరుషజీవ మొందుటను బూజ్యుఁడె? యెందులనైన నింక నా
పౌరుషశాలియై యలరుపావనిఁ జచ్చిన జీవి యందు రా
పౌరుషహీను నందురు "శవం" బని చచ్చిన జీవముండినన్.

భీ—అయ్యో! పిచ్చివాఁడా! విను మాసంగతి విశదపఱిచెద.

చ. వినయము పెద్దలందును, వివేచన శాస్త్రముపట్ల, భక్తి యా
యనుపమశక్తిభాసురునియంద, సమత్వము ప్రాణికోటిపైఁ,
దనరి, సమస్తకార్యములఁ దాల్మిని జూచుచుఁ గీర్తిదంబులౌ
ఘనవనసత్క్రియన్ మరనికాయ మొనర్చిన జీవి చచ్చినన్.

ఇదియ పౌరుషము. ఇంతియకాక, మున్ను మున్నుఁ గానక, స్వబలపరబలన్యూనాధికభావముల నెఱుంగక, మానాభిమానహీను లగుమేచ్ఛసమూదులపైకిఁ బరువు లిడి, చదువు సంధ్యల నీటఁ గలపినంతనె పౌరుష మనుకొంటివా యేమి? ఇట్టితుచ్ఛులఁ బైకొన నేరితప్పొ యోజింపుము?

ప్ర—(తనలో) అన్నా! ఈయనతో శుష్కవాదము కటస్థ మైనదే! పెద్ద లగుటనే మనుటకుఁ జంకగుచున్నది కావున నెట్టులైనఁ బెద్దమాటలుమాని, ప్రస్తుతోచితముగనే యుందము.

సౌ—(తనలో) ఏమీ! ఈయనయవివేకము? తా సంతసించిన సంతసించుఁ గాక, లేకున్న మానుఁగాక. అంతియ కాని యిట్లుతూలనాడు టేమిపాడిగనున్నది? (అని సుడుపంబోయి సంశయముతో) మన కెందులకు? ఆయనయే చెప్పఁగలఁడు.

(సరదారు లొండొరులం గూర్చి రహస్యముగా)

మొ. వాఁడు—ఓయీ! ఈయన మనము చచ్చిన సరే యని పురిగొల్పుచుఁ, దనవారేరైనఁ దోడు గాకుండ నెట్లు బోధించుచున్నాఁడో!

రెం. డు—అందులకే! కోట యింత వృద్ధిలో నున్నది.

మూ. డు—ఏమిదీ యీయన యవివేకము? ఇచటనే యనవలెనా? మన కెంత సంతసము? ఆయన కెంత యానందము.

నా. డు—ఈయనమాటలకుఁ జిన్నపోయి యాపిల్లసింగ మేమియో యను నట్లున్నది; వినుండు. ఈలనిస్వభావ మెఱుఁగమా యేమి?

ప్రభా—మామయ్యా! మీరు సెలవిచ్చినఘనవనసత్రసన్మతాదు లొనరించుట యెందులకు? కీర్తి సంపాదించుటకే గదా?

భీ—అందులకే యని సెడువలేదా? కాకేమి?

ప్రభా—అవి యొనర్చినఁ గీర్తికంతు లె ట్లయ్యెదరు? అవి జనోపయోగము లౌటనే కదా?

భీ—కాక; స్వోపయోగార్థ మౌటనే యంటివా యేమి?

ప్రభా—పౌరుష మనఁ బురుషకారమా? వే ఱొకటియా?

భీ—ఔఁగాక, ఏ మనియెదవు?

ప్రభా—జనోపయోగము లగుకార్యములఁ జేయఁ గీర్తివిశిష్ట లౌట కేయాటంకమును లేదుకదా?

భీ—తనతలకుఁ దగినజనోపయోగము లగుకార్యముల నొనర్చిన నేటుల నాటంక ముండు?.

ప్రభా—మామయ్యా! బాగుగ సెడివితిరికాని,

ఉ. ఏ నిది సేతు నీపగిది నిప్పుడటం చెద నిశ్చయించి తాఁ
బూనినఁ బూనుఁ గాక విధిపూనిక లేక పౌనర్పు టెట్లు? దాఁ
బూనిక గల్గి యున్న విధిపూనికతోడన సేయ నేర్చెడిన్
గాన నొనర్పఁ బూన విధి కల్గిన నయ్యెడు, నెండె మానెడున్

అంతియకాని "తనతలకుఁ దగనిదిరా" యని మిన్నకుండఁగలమా? కాని యాదీను లగుప్రజలబాధలఁ గన్నులారఁ గాంచుచు, నేకతినాత్ముఁడు మిన్నకుండఁ గలఁడు? ఇంక వారిబాముల వాకొన నాఁకొనఁ గూడ సమర్థులు లేరన నెవ్వ రంగీకరింపరు?

చ. "కనులకు నిద్ర రాదు; కడగండ్లను గాంచఁగ జేఁడు లేఁడు; చే
కొనిమనుఁగాఁచు వారెవరొకో!" యని యేడ్చుచునుండుఁ దిండిమా

తనువున నీరుగాఁ బరిణతం బగు"నంచును నెంచుచుండు; వా
కొన నీకఁ జాల 'శత్రువులకో ల్తలివే"యని రాజచంద్రమా.

సౌ—(తనలో) వా! కేసరికిశోరకమా! వా! వీరాగ్రేసరా! ఏమియుక్తిగ భాషించితివి. సెగాస్ చాలునురా; తండ్రీ చాలునురా?

భీ—(విసువుతో) అబ్బా! ఇప్పటికుఱ్ఱలతో నైన మాటలాడ లేమండీ!

సౌ—(మందహాసము సేయును)

ప్రభా—నేని క్లెఱిఁగియు రెండుకారణముల వలనఁ బోవక తప్పినదికాదు.

సౌ—ఏ వానిర్బంధములు?

ప్రభా—ఒకటి మాగురువులవలనను, రెండవది కృష్ణాకుమారివలనను.

భీ—వారివలన నీ కేల కలుగవలె? వారా నీకు నియామకులు?

ప్రభా—వారు నిమిత్తమాత్రులు గాని, మాగురువుగా రీదురాత్ములవలనఁ బడినబాములే నియోగించినవి.

భీ—ఆయననుగూడ బాధించిరా యేమి?

ప్రభా—మనగురువు లని యూరకుండువా రనుకొంటిరా యేమి?

భీ—అన్నా! ఆయనను గూడ బాధించిరా?

ప్రభా—మిక్కుటముగ ననుభవించినవారియం దాయనయే మొదటివాఁడు.

భీ—బాబూ! ఈదురాత్ము లాయన నేమిచేసిరి!

ప్రభా—మామయ్యా! చెప్పనాతరము కాదు, వినుటకును జాలెడువా రుండు రన రాదు. (దృష్టినిగుడ్చి) అదిగో! నాయన యిటకే వచ్చుచున్నాఁడు, పాప! మాయనయాత్రముఁ జూచితిరా? అదె చూడుఁడు.

ఉ. జందెము జాఱుచోఁదనభుజం బెగఁజిమ్ముచు, బొజ్జ నూఁపుచుఁ
జిందఱవందతై చెమట చిమ్ముచుఁ బాఱఁగనొక్క పర్వునన్
విందమటంచు రా వెనుకఁ బిం దెయు జాఱఁగ, వచ్చుచుండియో
తొందరతోడఁ గేల నెగఁద్రోయుచు నూర్పులు పుచ్చివచ్చెడిన్.

చూచితిరా? ఆయన యెల్లరను మిక్కుటముగాఁ గిడ్పడె ననుట కాతొందరయే సాక్ష్య మిచ్చుచున్నది.

(అంత యథోక్తముగ గురువు ప్రవేశించును)

(ఎల్లరు లేచి నమస్కరింతురు)

గు—రాజేంద్రా! ఈమ్లేచ్ఛులను బంధించినమేటి నాశిష్యుఁడేనా?

భీ—చిత్తము, తనతలకుఁ దగినపని యని యాలోచించినవాఁడు కాఁడు.

గు—(రాజువైపునుండి దృష్టినిమరలించి) నాయనా! కుమారా! ఇటురమ్మ.

(అంతఁ బ్రభాసింగు దరి చేరఁ గౌఁగిలించి)

చ. గురునకు బాధ సేసి రవికులాళలపైకి నొకింతయేని సం
గర మనుభీతి నీమదిని గాంచక పోతివె? నీకు నిట్టియా
దర మది గాంచ నెవ్వరి కతంబునఁ గల్గెనె? నీవి నెట్టులో
క్రూరుఁడవు గండడంచితివి? కాయము కోమల మయ్యు బాలకా?

ప్రభా—గురువరా!

ఉ. ప్రాణము పోవనీ గురుపరాభవ మెవ్వఁడు చూడనోపు? నే
కోణములోన సన్మతిని గూర్చెడువారలు? మీవచఃపరి
త్రాణుఁడ నయ్యు నే రిపుమదం బణఁగించితి; నొక్కరుండనై;
ద్రోణుని బోలుమీక తనఁద్రుంచుటలక్ష్యమె? యీదురాత్ములన్.

కాని, గురూత్తమా? పరాభవప్రతీకారములెన్ని చేసినను, బరాభవ మొందు గల్గించితిమి కదా యను పరితాపమావరించి దేహమంతయుఁ గాల్చుచున్నయది.

గు—కుమారా! నీ విందుల కెంతమాత్రమును జింతింపకుము.

ఉ. ఎంతటివారికైన బలులెందఱో గావఁగఁ జుట్టుముట్టినన్
వంత విధాత యొంచిన లవంబును గాచుట సున్న నాకిదే
సంతస మీకులోన్నతయశంబును నిల్పితి వింక సన్యవా
చింతస; మానుమా? సుఖముఁ జెందుము! దీవనతోడ బాలకా.

ప్రభా—గురువరా! అనుగ్రహింపఁబడితిని, మీవాక్యము లమోఘములు కదా!

సౌ—ఆచార్యా! మీ కేమి గ్గొనర్చి రీదురాత్ములు?

గు—అయ్యా! ఆబాధలన్నియుఁ దలఁచుకొనిన నాగుండె యిప్పటికిని నవియుచున్నది.

సౌ—అట్లైని సంక్షేపముగ సెలవిందు.

గు—అయ్యా మొన్నటిరేయి రెండుయామములు గడచినతరువాత నీదుష్టులెల్ల రేకమయి నాయిలు సొచ్చిరి; చొచ్చి మంచముపైఁ బండుకొనియుండు నా

వీఁపుపై నెవఁడో గభాలున నొక గ్రుద్దు గ్రుద్దినాఁడు, నే నంత భయంపడి "మ్లేచ్ఛాధములు! మ్లేచ్ఛాధములు! చచ్చితిఁ జచ్చితి!" యని కేక వేయ నుంకించితిని గాని, యానరాధములు దౌడలు బిగియ నొక్కుటచే నిష్ప్రయోజనమైనది.

సౌ—హా! ఏమీ! వీరలస్వాతంత్ర్యము! పైని—

గు—అంత నొకఁడు నాశిఖ చేఁబూని, కూర్చుండఁబెట్టి, కత్తి ఝుళిపించుచుఁ దల నొకమూల వెండ్రుక లెక్కవచ్చులాగున గుంజించి యూఁపియూఁపి, "కేక వేయుదువుగా, కేక వేయుదువుగా?" యంచు గ్రుడ్లెక్కవెట్టి చూచుచు, గోడకుఁ దాఁకి తలవిచ్చునటుల మూతిపైఁ దన్నినాఁడు.

సౌ—ఛీ! ఎంతపని చేసితిరోరీ!

గు—పైని వినుండు, అంత నాచెంత నుండుబీగములు లాగికొని, యిలుసొచ్చి, యాస్తినంతయు కొల్లగొని యందొకఁడు నాజుట్టు చేఁబట్టి గోమకూపముల వెంబడి రక్తము స్రవించులాగున నూఁపియూఁపి, నట్టింటఁ గూర్చుండఁ బెట్టె.

ప్రభ—(కనులు జేవురించి తత్తరముతో) ఛీ! హతాశులారా! ఛీ! బ్రాహ్మణద్రోహులారా! ఇదె మిమ్ములఁ గూడఁ గండకండలుగఁ జెండి కాకులకు గ్రద్దలకు బలి యిచ్చువాఁడ. ఇదె గురుప్రీతి సేయువాఁడ. (అని కత్తిఝుళిపించుచుఁ బోఁబోవ)

సౌ—(నడుము గట్టిగఁ బట్టుకొని) నాయనా! కుమారా! నీ వీఘోరకృత్యమునకుఁ దలపెట్టకుము, అందులకుఁ దగినవార లుండనే యుండిరి, చెండినవట్టు చెండనే చెండితివి. చాలదా? (అని తనలో) ఆహా! ఏమీ! యీగురుభక్తి! ఏమీ యీరోషము! చాలునురా బాబూ! చాలునురా! (ప్రకాశముగా) బాబూ! గురువులమాట జవదాఁటకుము, పొమ్ము! కూర్చుండుము! (గురువువంకఁ దిరిగి) ఆచార్యా! అంతతోనైన మిన్నకుండిరా? లేదా?

గు—చంపక మిన్నకుండిరి, కాని బాబూ! పైని వినుండు, నన్నట్లులాగికొనిపోవ "నిర్దోషుల బాధింపకుఁడు, నా మొఱ నాలింపుఁడు, పాపమునకు వెఱవుఁడు." అని పాదములపైఁ బడి యెంత పొరలినను దయావిహీనులై నాచుట్టును మూఁగి యందొకఁడు

శా. "ఓరీ! ప్రేలరి! నీతులా? యిఁకను నీ వొప్పింపనా యాస్తి? యం
చేరిపిల్లలు? చూపుమీ! చనుము, నీయిల్లా లదేది? యిదే

నోరుర విప్పుమిఁక మాతునంచు మఱియొకఁడు గంటులం గొట్టిన
న్నారీతి నన్నడియింటఁ గొట్టెను బ్రకోపాపూరితస్వాంతుఁడై.

మఱియుఁ దదితరు లగు దుర్మార్గులెల్లరును నాచుట్టుముట్టి యొక్కొక్కఁ డొక్కొక్కవిధమున బాధించె; నదియుఁ గొంచెము వినుండు.

సీ. పొట్టపైఁ జేతితోఁ బొడిచి కుక్షింభరా!
యంచు భూమిని బొరలించె నొకఁడు
కన్ను గానక నాదు జన్నిదంబుల వేడ్కఁ
దీసి వేఱొకనికి వేసె నొకఁడు
గడ్డంబుగాఁ బిల్కఁ గట్టిన నీతండు
సాయబే యని కేలఁ జఱచె నొకఁడు
మాంసం బెఱుంగకే మత్తుఁ డిట్టుల నుండె
నదియున్నఁ జెప్ప లేమనియె నొకఁడు

గీ. కుందవలె నుండెరా! యంచు గ్రుద్దె నొకఁడు
కండమొం డని నిండుగాఁ గఱచె నొకఁడు
త్రోసి వీఁపున నాట్యంబు చేసె నొకఁడు
గడ్డమును గీటి మిడిగ్రుడ్లఁ గాంచె నొకఁడు.

భీ—ఛీ! వీరలఁ జూడరాదు. వీరేశత్రువుఁ దగియుందురో యట్లు తక్షణము కావింపుఁడు, పొండు.

సా—"ఏదియో", యననేలా? కండకండలుగఁ జెండుటయే.

ప్రభా—(కోపావేశముతోఁ గత్తి త్రిప్పుచుఁ బోయి యిరువురగడ్డములఁ బట్టి యీడ్చుచు) ఓరీ! మాంసాశనులారా! ఓరీ! కఱకుబానిసలారా!

ఉ. అతికరుణావిశాలు, నిగమార్థవిచక్షణు, సర్వలోకసం
మతు, నతివృద్ధు, నాగురుని మత్తత బల్ పొగఱెక్కి బాధలా
వితమునఁ జేసినా, రనుభవింపఁగఁ జేసెదఁ దత్ఫలం బిదే
నత మను కొంటిరోరి! కడసారినమస్కృతి సేయఁ బాడియా.

(అని కత్తియెత్తును)

గు—(తత్తరముతోఁ జేయి పట్టుకొని) నాయనా! కుమారా! నీ వీపట్ల శాంతింపుము.

చ. రణమున డీకొనన్ రిపుల రాజులు త్రుంతురు కాని; యిట్లు కా
రణముగఁ ద్రుంతు రయ్య! బనరంబున కిష్టము లేనివారలన్?
గణనకు వత్తురా? బలుమగండవు నీ కిఁకఁ జెప్పనేల? త
క్షణము దురాత్ములన్ విడు, మకారణపాపము నెందనేటికిన్?

ప్రభా—గురువరా! ఇదె నమస్కారము, ఏది యట్లైన నీపట్ల నాయుద్యమమున కంతరాయము గావింపకుఁడు.

సా—నాయనా! కుమార! గురువులమాట గూడ మీఱ నెంచితివా యేమి? ఈదురాత్ముల నెట్లైన హతమార్చకఁ దప్పదుకదా? నీవే చంపవలెనా? చేఁజిక్కిన వారలఁ జంపుటా పౌరుషము? గురువులనైన సరకుగొనక; వచ్చినకోపమంతయుఁ గ్రుమ్మరింప నుంచియున్నా? కావున నీ వింతతో విరమింపుము.

ప్రభా—(వారలగడ్డములు విడచి తనలో)

అన్నా! ఈయిరువురు కండంకశములవలెఁ దటస్థమైరే! పితృసమాను లగు వీరలమాట నే నెట్లు జవదాఁటుదు? (ప్రకాశముగా) బాబయ్యా! నిజముగ గురువులయెడ నపరాధినే యగుదును, కాని మీవాక్యములచేఁ గృతార్థుఁడ నైతి. (అని కేలో్మడ్చి).

చ. గురునకు బాధ చేసి రను కోపము దేహ మదెల్ల నిండి దు
ర్భర మయి యుంట నిప్డు గురుభావము, పెద్దల టన్నబత్తి, నే
నరయక యుంట, నిట్లవినయంబునకుం గుఱియైతిఁ గాన సా
దరమునఁ గాంచి నాయెడను దప్పుల మన్నన చేసి పుచ్చరే?

సా—కుమారా! నీతుందుడుకింత మరల్ప నట్లంటిఁ గాని, గురుప్రీతికై ప్రజాసౌఖ్యార్థమై ప్రాణముల నాసింపక విజయివై యాలమునీయెడ దోసమెందుం డునా? అయినను గురువాక్యజనితామర్షావేశంబున క్షాత్రధర్మేతరముగ వీరల వధించి యప్పాప మందుదేమో యనుభయమున నట్లనవలసె, నీకుమాత్రము చెప్పవలెనా? ఇంతకు నీవు చెప్పిన ట్లాకోపావేశ మట్లు ప్రేరణ చేసినది.

గు—కుమారా! నిన్నెవ రిట్లు పురికొల్పిరి? నేఁ జెప్పుట లేదే?

ప్రభ—గురూత్తమా! మొన్నటిదినము నామేడపైఁ బాఠములఁ జదువుకొనుచుండఁ గృష్ణాకుమారి తనచెలియగుభాసురాంగిచే నీపత్రముగ వ్రాసి లేఖ నంపినది చూచుకొనుఁడు (అనిగురువున కందిచ్చును)

గు—అయ్యా! చదువుఁడు (అనిసౌమ్యసింగున కిచ్చును)

సౌ—(లేఖ విప్పి చదువుట నభినయించును)

శా. బావా! శాత్రవరాజదుర్గహనదావా! మ్లేచ్ఛు లిప్పట్ల నే
వేవం గాంచిరొ చూచితే? వెడగువారిట్లింగనే చేయఁగా
లేవా? లేవ ధరాతలిం జనులఁ బాలింపంగ మార్గంబు? లే
త్రోవం బోయిన మంచియో కనుట లేదో? చూడఁగాఁ బాడిగా

ఉ. బూటమున్ వహించి కడు బోటులజుట్టులఁబట్టియూరబో
టోటులు మస్తకంబులను డొల్లగ నేయుచు, బల్మిఁబట్టుచున్
నోట ని కుమ్ముచుండిరి వినోదము లివ్వి యటంచు; నిండ్లలోఁ
బాటిలు విత్తజాతము సవార్యత ముచ్చిలి పొంగి రింగుసన్.

ఉ. హీనులు, పాపకర్ములు విహీనసదాచరణావిలాత్ములుం
గాన నొకించుకైన ననుకంపను జేకొన రందుచే సురా
పానవిమత్తచిత్తు లగుపందలతో నని సేయ నెల్లరున్
మానుదు రందుకేగద! యనాడికి వచ్చెను రాష్ట్రమంతయున్.

ఉ. ఏలవృథాగసాయపడరే యని తండ్రి ప్రమత్తులౌ మరా
టీలను గోరఁగావలెఁ? గడింది వెసం జనుదెంచి గుంపులై
లీలను బెచ్చురేఁగి, రవ లీలను దోఁచిరి దేశమెల్ల; నీ
లీలను జేయుచుండిరి భళీ! యిఁక వారలదోస మున్నదే?.

ఉ. ఆయము తక్క వారల సహాయము గోరుట నాలుగైదుప
ర్యాయము లేనిదోఁచుకొని రాయెను దేశము, రాజ్యమాఋణం
బాయెను, పీన్గుపెంట లయి రాయెఁ బ్రజ; ల్గనునంతశక్తి లే
దాయెను నీదుమామ, కిఁక నాయన నే యన నాయ మౌనటే?

సీ. హొబాల్కారు సింధ్యాయు నల్కతోఁ బోరాడి
తేని సే నని చెలరేఁగి రేఁగి
విజయ మందినవాఁడు విఱ్ఱవీఁగుచు మస
వీటిపైఁ బశీ తనధాటి నూపి
కప్పంబు నిమ్మని కసరి కోటను బేటఁ
గలపుస్త్రైపూసల నులిమి, బలిమిఁ
గొని యంతతోఁ దృప్తి గొనలేక, జని దేశ
మునఁ దమక్రౌర్యంబు ముంప నెంచి

గీ. బాలపాపలఁ బట్ట "నా బాబుకాస!
నన్ను వీడుము, చూడు నాయన్నకాన!,,
యంచుఁ దలిదండ్రులకుఁ బొంతఁ బొంచియున్నఁ
గనికరమ్మును గాంచిరే? కని కరమ్ము.

ఉ. వారలపోరులోఁ దుది నివారితుఁడై యలరారెఁ గాదె! హో
ల్కారు, మహోక్కఁడాపదవి గాంచి మఱేమిటి తిన్నపెట్టె? చి
త్తూరును జెందఁడే! మనకు ధూర్తులరాజ్యముఁ జూడుఁడంచుఁ దా
వారికులస్థులం దవిలి బాములసీమలు నూపుచుండరే?

ఉ. ఊరక యుండలేక మనయూరు స్వతంత్రపురాజ్య మంచు న
వ్వారు తదీయసైన్యము లవార్యత నిచ్చట నిల్పి వారియా
హారపుఁగర్చు లీవిత మహా! మననెత్తినె పుల్మలేదె? యే
దారిని జూచికొన్నను ముదం బనుమాట యొకింత యున్నదే?

చ. మనగురు ధీరు నాయనుపమానగుణోత్తరు బల్మిఁ బట్టి యే
యనువ్వున నీచరాధము లనాదరణం బొనరించి తన్నిరో?
వినవుకదా! యిఁకేటికి వివేకము లావుచలంపుఁ బెంపు, దెం
పనయముఁ జెప్పఁగాఁ దగనియాగడముల్ పరఁగం జెలంగఁగన్.

చ. మనఘునపుణ్యకర్మలపమాత్రముచేతను గాదె యానరా
శనులకుఁ జిక్కె తక్కె? ననిశంబును గ్రుమ్మరి దేశమెల్ల నా

శనము నోసర్ప వారలవ శష్మయి మిన్నకయుండ, నంత నే
మనకటు మిన్నకుందురె? యహో!నుఱుమాడరెయున్న వారలన్.

ఉ. కాన జనమ్ము సూపుటకుఁ గా నని సేయుదో? మిన్నకుండుదో?
మానముఁ బూని కేసరిసమానముగా నిలువెల్లఁ జీల్చి సం
మానముఁగాంచెదో?కట!యమాయికవృత్తిని దాల్చెదో?యిదే
గా! నవకీర్తికై తఱి జగాన సుగానధురీణతం గనన్.

ఉ. పేరును బెంపు నొందుటకుఁ బెట్టినపేరుగదా కులంబు, నీ
కోరిక దీర యుద్ధ మిదిగో గన సిద్ధము, శౌర్య మన్న నా
దారికి నాటపట్టువు గదా? జయ మొందుట సిద్ధ, మింక నీ
బీరము సూపుటొండెఁగడు విశ్రుతకీర్తిని జెందు టుండెఁగా.

(కృష్ణాకుమారి ప్రాలు అని)

హా! తల్లీ! ఇట్టి శౌర్యధైర్యాదిగుణములు గలనీవైన నాకులమున మొగపురు
గవై పుట్టరాదా? అట్లైన నీప్రజ లిట్టిబాధలు పడనోపుదురా? ఈయుదయపుర
మున కిట్టిదశ లబ్బునా? పుక్కడు నేయి యెట్లబ్బు?

గు—హా! పరమపావనీ! నీకు విద్దె గఱపుకతంబున నాజన్మము కృతార్థత
వహించె.

ప్రభా—బాబయ్యా! ఇట్టివాక్కులు వినఁ బాషాణములైనఁ బరువు లిడకుండునా?

భీ—సర్వము వారియధీనమై యుండుపట్ల నెందుల కీపౌరుషము?

(తెరలో వైతాళికుఁడు)

చ. అదె! రవి పశ్చిమాద్రిగహనాంతరసీమఁ జరింపఁజొచ్చె మే
లౌదవ నతం డొనర్చుపని యోపిక వేగమ తీర్చి యీయెడన్
సొద నొకదానిఁ బెట్టుకొని సొక్కుచు సోలుచు నెవ్వ రుందు;రీ
పదిలమ కొల్వు మాని నరపాలక! యాహ్నికముం బొనర్పవే.

భీ—ఆచార్యా! సాయాహ్నికకృత్యముల నిర్వర్తించు కొందమా? (అని సరదార్లుల
వైపుఁ దిరిగి) ఈదురాత్ముల మంత్రికడకుఁ దీసికొనిపొండు.

(ఇల్లెల్లరు ఘూబారము విడువ బైట)

సా—ఆచార్యా! అదె! అంసుమాలిమందేహాసుకీలితాంగుండై వారాశిం
జలకం బాడఁ బోవుతఱి నాడిక్సీమంతినీమణులెల్ల బద్ధానురాగలై శుక
పికబాలికాజాలకాకలస్వనములనెపంబున నుల్లసమాడుచుండెనో యనురీతి
హృదయోల్లాసమునకు హేతువులై యుండి.

సీ. చరమదిక్సతి మిట్టచన్నులఁ గప్పుహొం
రంగుమీఱినచీర రంగు లనఁగఁ
బచ్చవి ల్లుసిపైకి ఘాలాత్ముఁడిడునట్టి
మింటి నంటిన మేటిమంట లనఁగ
బడబాగ్ని కడలిలోపలి నుండి పైకేఁగి
కలియుగాంతము? యంచుఁ గాంచె ననఁగ
సంజక్రొన్ననఁబోఁడి సంతసంబున నుండు
కెంపురాజిగితిన్నె గుంపు లనఁగ

గీ. ద్విజభటారావకలకలో ద్వేలదృప్య
దతనువిజయోత్సవారంభసమందు ముందు
పట్టుమేల్కట్టు సొంపునఁ గట్టి రనఁగ
సంజకెంజాయ లలరె దిక్చక్రమందు.

గు—కాని యిటు చూచితిరా?

గీ. తపనుఁ డనుగుండు మిక్కిలి తప్తపఱిచి
యసితమేఘాఘతూలంబునందు నుంచఁ
గ్రమమునను మండుకొనిపోవు కరణి ధరణి
సంతసం బొప్ప సంజకెంజాయ లలరె.

ప్రభా—గురువరా! ఈస్థితిని బాగుగ యోచింపఁ దగియున్న దిసుఁడీ? అదె!

గీ. కాల మనియెడునొక్కకంసాలివాఁడు
సంజ యనుకన్నె దరి నుండి సరకులకును
వేయుబంగారు కరఁగి తాఁ బిదవ నీటి
లోనకుం దీయురీతిని భానుఁ డొప్పె.

గు——నృపతివర్యా! అనుష్ఠానమునకు సెలవొసంగెదరు గాక.

భీ——చిత్తము; మీరేఁగవచ్చును, (అని) ప్రతీహారీ!

(అంత ప్రతీహారి ప్రవేశించి) దేవా! వేచియున్నాఁడ

భీ——భోజనాగారమునకుఁ ద్రోవ చూపుము.

ప్ర——చిత్తము, దేవా! ఇటు దయసేయుఁ డిటు.

సౌ——బావా! నేఁ బోయి వచ్చెద.

భీ——మంచిది, రాత్రి మరలఁ గలిసెదము గాక. (అని ప్రభాసింగు చేయి పట్టుకొని) బాబూ! భోజనమునకుఁ బోవుదము రమ్ము.

(ఇట్లెల్లరు నిష్క్రమింతురు.)

ఇది ప్రథమాంకము.

శ్రీరస్తు.

కృష్ణాకుమారీనాటకము.

ద్వితీయాంకము.

రంగము సింధ్యాదర్బారు.

[మంత్రిసమేతుఁడై సింధ్యా ప్రవేశించును]

సిం——(ఠీవితో)

ఉ. మానితదుర్మదాఢ్యరిపుమండలకుంభికఠోరకుంభహం
త్రీనిశితాసివల్లి కిఁకఁ దీవ్రత కేమియు వెల్తి లేదుగా?
పూనికతోడ నింక మనప్రోలికిఁ బైఁబడి రాఁ బ్రయాణమై
రేనియుఁ దెల్పు వారల నిఁకదే! తెగటార్చెద మంత్రిసత్తమా

మం——మహారాజా! అనన్యావాప్తపరాక్రమభూజా!

మ. పసులం బట్టి పలాగ్నురీతి నతికోపం బుప్పతిల్లంగ నా
రసపుత్రప్రకరంబు నుగ్గడఁచి, తీవ్రప్రాభవం బొప్పహా
రసునిం జెండితి; వింక నీయెడను సంరంభంబుతోఁ బోరుమా
నిసియాలేఁడు, గనంగ రాజ్య మనఘా నిష్కంటకం బయ్యెఁగా.

రాజోత్తమా! ఉదయపురమంతయు నిర్బాధకముగ స్వతంత్రము చేసికొని సైన్యములచేతను, మంత్రులచేతను బంధించితిమి కదా! ఇక మారువారుసంస్థానాధిపతి యగుమానసింగుగూడ మనల నెదిరింపఁజాలఁడు. అట్లు తలపెట్టుకొనఁడు. ఇంక నాయంబరుసంస్థానాధిపతి యగుజగత్సింగుమాత్రము మనకుఁ బ్రతికక్షులోఁ జేరినవాఁడు. యోజింప నాయన పెక్కుమాయలు తంత్రములు నేర్చినకుటిలుఁడు, గాన మన కసాధ్యునివలెఁ గన్పట్టుఁ; గాని మనపై దండెత్త నతనితఱ మెంతమాత్రమును గాఁ జూపదు.

సిం—ఆదురాత్ముఁ డేమియుఁ జేయలేనిమాట సత్యమే, యైనను వాని నెట్టులనైన నణఁగఁద్రొక్కు నుపాయములు మాత్రము చింతింపవలసియే యుండును.

మం—చిత్త, మాలాగుననే. దీని కొకలాగున నైన బాగుండు నని నాయూహ.

సిం—చెప్పు మది యెట్లు?

మం—మఱియేమియును గాదు; మానసింగునకును, మనకును, సఖ్యము పొసఁగె నేని వానిగర్వ మణఁగకమానదు.

సిం—అది యెట్లు పొసఁగును?

మం—అట్లౌట కేమియు సందియము లేదు, ఏల యన. ఆయనయే యిందులకు యత్నించుచున్నవాఁ డఁట.

సిం—అట్లైన మనకుఁ గావలసిన దేమి? తప్పక సమ్మతింతము.

(అంతఁ బ్రతీహారి ప్రవేశించి) దేవా! దేవరనుదర్శింప ద్వారమున నొకభూసురుఁడు నిరీక్షించియున్నవాఁడు.

సిం—పొమ్ము, తోడితెమ్ము.

ప్ర—చిత్తము దేవా! (అని వెడలి వానితోఁ బ్రవేశించును)(ఎల్లరునిలువంబడుదురు).

భూ—(సింధ్యానుద్దేశించి కరమెత్తి)

మ. చిరజాగ్రత్సుషమాఢ్యకౌస్తుభమణిశ్రీ వత్సనిక్షిప్తయై
వఱలు లచ్చి, ధరిత్రి, సిలయు రహింప బార్శ్వంబులం దొప్ప నా
తురతన్ సందిటఁ జేర్చి పాల్కడలిలోఁ దూఁగాడుచున్నట్టియా
హరి నిన్నోముత శోషితారికుల! సింధ్యామేదినీవల్లభా!

సిం—ధన్యోస్మి. ధన్యోస్మి. ఎవరురా! ఆసనము.

(ప్రతీహారి యాసన మిడ భూసురుఁడు, రాజు మొదలగువారితో నధిష్ఠించి) రాజేంద్రా! కొను మిదె దైవప్రసాదము. (అని యొకఫలమును రాజున కిచ్చును)

సిం—(కండ్ల నద్దుకొనును)

భూ—రాజేంద్రా!

ఉ. లేవుగదా యరిష్టములు? లేదు కదా యడుగంటియుంట మీ
లా? వీక శత్రుఁ దోలఁగఁ గలాఁడవు గా? యితరేతరంబుమీ
లో వలనొప్పి సఖ్యము బలో మని యుండుదు రే కదా? యివే
లా? వశు లైనరాజులు గులాములుగాఁ జరియింతు రే కదా?

సిం—అయ్యా!

మ. భవదాశీర్వచనప్రభావమున సమ్మాన్యుండ నేనైతి; నా
దవురాజ్యంబునఁ గష్టములు గలుగ; వాకయాశత్రురాట్పాళి యా
హావమన్న భయమొందు; మాకిఁకఁ గొఱంతా లేదుమాఁయుచ్ఛతేఁ
మునతోఁ గోరెడుఁ జిక్కు రాజులుసుమా! గోత్రామరోత్తంసమా.

భూ—మహీంపాలా! అసమానప్రజ్ఞాధురంధరు లగువారికడ వెల్తి యనుశబ్ద మెట్లుండును?

సిం—పుడమివేల్పా! మీవంటిమహనీయులయాశీఃప్రభావ మున్నచో వెల్తి మాకేల? కాని ద్విజాగ్రగణ్యా!

ఉ. ఏకడ నుండువార? లిఁక నేకడ కేఁగఁ దలంచినారలో?
మాకడ కేఁగుదేర నభిమానముఁ జెందు టదెందుకో కదా?
మీకడ సర్వశక్తులు సమీహితవృత్తిని నుంట సెప్పుటా
లేక యె మీముఖంబిఁ కవలీలను దెల్పెదు భూసురోత్తమా!

భూ—రాజచంద్రమా! వినుము, నాయుదంతంబెల్ల శ్రుతపఱిచెద. నన్ను "కలాచలభట్టు" అనియెదరు.

ఆ. మారువారు మాది మానసింగనుఱేఁడు
మనవి సేయు మంచు మాట చెప్పె
మేటినగుల వనుల దాఁటి యిందుల కేను
చూడ నిప్డు వచ్చినాఁడ మిమ్ము.

సిం—(తనలో) అది యేమియో కదా? మన మనుకొనినదే కావచ్చును. ఎందుల కీసందియము? తేటపడకుండునా యేమి? (ప్రకాశము) మానసింగా? అది యెట్లు?

భూ—"సాభిప్రాయసూచకముగా విధేయుఁడనై యిట్లని చెప్పు" మనియె.

ఉ. బాయనిమైత్రి గల్గి నిరపాయముగా మన మింతతోడ నో
హో! యన మేరమీఱెడుసహోదరవృత్తినిఁ జెంద నేమియుఁ
జేయఁగ లేరు శత్రులు; నశింపక మానరు వారు; మీయభి
ప్రాయమిఁ కెట్టిలో కదయు? పాయము నారయుఁ డయ్య! భూవరా!

సిం—వింటివా! సచివోత్తమా!

మం——ఆయన మాత్రము సామాన్యుఁడా యేమి? అదియునుంగాక దేవరతో నెయ్యముఁగాక కయ్యము నేరు కోర నెంతురు?

సిం——కయ్యము నూని ధనప్రాణములు కోల్పోయి దేశముల మహాక్షోభను నెలకొల్పుట మాకుమాత్ర మిష్టమా?

భూ——దేవా! ముఖ్యముగ మనముఁ బాటించెదరు గాక యని యీరీతిఁ గూడ నుడివిరి.

సిం——అదియెట్లు?

భూ——అయ్యా! వినుండు:—

ఉ. "తుందిల మైనమాబలముతోఁ దెడలక్ రిపురాజి భీతి మా
ముందట నిల్చునే? బలసముద్ధతి సూపను దీవ్రకోపులై
క్రందు కొనంగ నెవ్వఁడు మరాటుల బారికి నిల్వ నోపు? వే
యొందుకు శత్రుపాళి మనకే మేకము గా మనమేఁకలే కదే."

మం——బాగుగనే యున్నది. దేవర యంగీకరింపవచ్చుననియే నామతమును.

భూ——రాజేంద్రా! వింటిరికదా? ఇఁక మీయభిప్రాయముఁ గూడ వేగమె తెలిపినచో మాతండ్రి సంతసించును, నన్నుఁగూడ వేగమె రమ్మని నియోగించిరి.

సిం——భూసురవర్యా! అన్యోన్యస్పర్ధల నూని ప్రజల నాశము సేయ నేమి భాగ్యము? కావున;

గీ. "మేలు! నీబుద్ధి నీయుక్తిజాల" మనుము
చాలు! నీశక్తి మాతోడఁ జాలు ననుము
తలఁచె నీతోడ మైత్రి సింధ్యానృపాలుఁ
డనుము; నీ తేఁకువకు మెచ్చెననుము; సనుము.

(అంతఁ బ్రతీహారి ప్రవేశించి)

దేవా! ఉదయపురమును జూడ నియమించిన మంత్రివరుఁ డగుదేవాజీకడనుండి భటుఁడెవ్వఁడో వచ్చి దేవరను దర్శింప ద్వారమున వేచియున్నవాఁడు కార్యము నే నడుగఁ జెప్ప నసె.

సి——వేగము తీసికొని రమ్ము.

ప్ర——(చిత్త మని నిష్క్రమించి వానితోఁ బ్రవేశించి రాజునకు నమస్కరింతురు)

సిం——(తనలో) ఓహో! ఏమిదీ! వీనియాకారము? దేవాజియేరును దొఱవక లేదాయేమి; యీమూర్ఖు నంపినాఁడు? (ప్రకాశముగా) ప్రతిహారీ! వీనినామ మేమియో? యడుగుము.

ప్ర——ఓయీ! ఉదయపురవాసీ! నీనామ మేమియో? దేవరకు విన్నవించికొనుము.

భటు——ప్రభులోఁడంతేను నాకింత గుంతా; దండుసేత మీరే సెప్పాలి, మీకు నే సెప్పే స్కుంతాను బాభో!

సిం——(నవ్వుచు) మంత్రివరా! ఏమిదీ! వీని వాగ్ధోరణి? యనుపమానముగ నున్నదే?

మం——వీరే ద్విపాదపశువులు దేవా! ఇట్టి మూర్ఖులు, గావుననే దుమ్ములుపేలఁ గష్టించుటయే కాని మాటల నెఱుఁగరు.

ప్ర——అదేమియో నాకే చెప్పుము.

భ——బాభో! నాపేరు దీరగజం ఘుంతారు, ప్రభువులోరు మాయూళ్లో నుంచి నదే వాజిమంత్రులోఁడు సంపినాఁడు బాభియ్యా!

సిం——ఏమిదీ! మంత్రి చంపుట యేమిరా? మూర్ఖా! (అని) ప్రతీహారీ! తర్కింపుము.

ప్ర——ఓరీ! మూర్ఖా! ఎవరిని జంపిరి? నిజమేనా?

దీర్ఘజంఘు——నిజమేను బాభో! సంపినాఁడు. "నిజమేనా?" యంతారేటి? తండ్రీ! ఉద్దపుర మంతా గోలేనుకదండీ! మాకుమంచోఁడు దాపరగించినాఁడు; ఏటి బాభో! అంత చదు నైనోణ్ణిప్పించినారు? ఎంత చదు నైనోఁడు?

సిం——సచివోత్తమా! వింటివా? దేవాజి యేర్నైనఁ జంపించెనా యేమి?

మం——ఈమూర్ఖుఁడు ఆయనకడనుండియే వచ్చెనఁట. ఇఁక నీనిమాటయందు దుండు సారమును గ్రహించుకొనుఁడు.

ప్ర——ని న్నెవ రంపిరిరా? మూర్ఖా!

ధీర్ఘు——ఒక్కసిటం మాటాడించకు నాబాభియ్యో! కాఁ ల్నరాలు నీకేస్తున్నాయి. నూరెండిపోనాది. సల్దంజేనా నేదు భాభో! వోగోజా? రొండ్రోజులా? వోరంరోజు లొక్కనాఁగ సావుపరుఁగుతో నొచ్చినాను తండ్రో! సూడండి నాబాభో? సెవఁ టోసిపోనాను. సిత్తగించండి! గుండెలేనాఁగ కొట్టుకొంతన్నావో?

సిం——(నవ్వుచు) ఏమిదీ? మంత్రివరా! ఇదియొక క్రొత్తభాషవలె నున్నదే? ఈభాష యభ్యసించినను గూడ వలువడునా?

మం——ప్రభువరా! పండితులవాక్కులు వీరికెట్లు క్రొత్తలో, వీరిమాటలు వారికిని గ్రొత్తలై యొప్పుచుండు. ఇందు సకలజనులయొక్క యా యా యవస్థ

లయం దైనమనోల్లాసముల గ్రహింపఁ దగుప్రాజ్ఞులు, వానినెల్ల వ్యక్తీకరించుటకై తదుచితచమత్కార భావార్థగంభీరసాలవాలము లగుపదములఁ గల్పించుకొనిరి. కుక్షింభరు లగువీరికి వానితోఁ బ్రసక్తియే లేదు. కావున ఉదరపోషణకుఁగా వ్యవహరించెడు వ్యవహారమునకుఁ దగుపదములతోనే తృప్తి వడయుచు, "తదభివృద్ధివలన ననేకులహృదయధర్మములను, మర్మములను, దెలిసికొనవచ్చు" ననెడి జ్ఞానముగూడ లేదు.

ప్ర—ఓరీ! పిచ్చివాఁడా! ఏమంత యగత్యము మూడినది? ఎందుల కట్లు రావలెను? చంపుటయేమి? శీఘ్రము చెప్పుము.

దీర్ఘ—(ఉస్సురని) నోట్లో తడేనా, నేదు తండ్రో! నిబ్బంగ సంపినాఁడు బాభియ్యా! మీపాదాలుతోడు, "సంపినా,, డంతా రేటి?

ప్ర—ఓరీ! చండాలుఁడా! ఎవరినో నినిపింపుము, బుద్ధిచెప్పవలెనా యేమి?

దీర్ఘ—"వొవు ర్నంతా రేటి? సంపటం వోనాఁగా? నన్నేను భాభో! సంపినాఁడు.

(ఎల్లరు నవ్వుదురు)

సిం—మంత్రివరా! వీనిని జంపుట యేమి?

మం—నరనాథా! ఈబానిస పంపుటకే చంపెననుచున్నాఁడు. అసఁగా "ఇదిపంపుట కాదు చంపుటయే సుడీ!,, యనుట.

ప్ర—ఓరీ! చచ్చి భూతమవైతివా? యేమి? అది యేమియో వేగము చెప్పుము. (అని జుట్టు పట్టుకొని యూఁపును)

దీర్ఘ—సచ్చినాను భాభో! పిల కొగ్గిపెట్టు నాతండ్రో! యినామిప్పించు మని నేర కడిగేను తండ్రీ. అందుకోసరమే, ఆప్రభు వేటోగాని యీకాయిత మిచ్చి పొమ్మంతే, ఈనాఁగ ఒంటికేనా కూకోకుంటా దిగపడినోణ్ణి, పిల కొగ్గిపెట్టు భాభో!

ప్ర—(జుట్టు విడుచును)

సిం—ప్రతీహారీ! ఏమియో కాకిత మట. పుచ్చుకొనుము. ఈమూర్ఖునితోఁ బ్రసంగమేలా?

ప్ర—ఓరీ! మూర్ఖా! ఏమియో యిటు తెమ్ము,

దీర్ఘ—(చంకనుండి గుడ్డ చుట్టియున్న కాకితమును దీసి యందిచ్చుచు) మంచియినాయి మిప్పించాలి నాబాభో!

సిం—ఓరీ! నీయినామము కాల, ప్రాణములు పుచ్చుకొంటివిఁగా! ప్రతీహారీ? ఏమియో విప్పుము.

ప్ర—(విప్పి) దేవా! ఇదేదియో పటమువలెఁ గాన్పించుచున్నది (అని రాజున కందిచ్చును.

సిం—(అందుకొని) ఓహో! మంత్రివరా! చూచితివా? ఈయాకృతి విశేష మెయ్యది యై యుండఁబోవు? (నిలువంబడి పటముం జూచుచు)

సీ. ముక్కంటిచే స్రుక్కి పూవిల్తుఁ డొనగూర్చు
కొనుమేటిసింగిణి కోల యేమొ?
ఖచరమర్త్యాంగనా గర్వనిర్వాపణా
ర్థము విధాత యొనర్చు తరుణి యేమొ?
మోహాధిగతజగన్మోహావతారుఁడై
పంకజాక్షుఁడు భూమి వడసె నేమొ?
భారతీస్మరసతీ భామామణులకాంతి
ముచ్చిలి ప్రోవిడు ముత్త మేమొ?
గీ. శ్రితమహాఘోరభైరవీ మృత్యు మర్త్య
మత్తకాశిని కీప్రభా మహిమ మెట్లు?
తారుమారొందితా నిట్టి తరుణిఁ జేయ
ధాత యాత్మనితాతను దలఁచకున్నె?

సీ. క్రౌర్యలోకజిగీషు కైరవేషునియాశు
గముల కీనసఁబోఁడి కనులు గనులు
తాపసేంద్రాదిహృ ద్గ్రంథిభేఁటలు పుచ్చఁ
జాలు నీయింతిమేల్ చనులకొనలు
స్మేరానవలేపాను సారి మై రేఖేనిఁ
బోడువ నోపును దీని మోముగోము
వేణీప్రసూనాస్త్ర తూణీర మనునట్లు
లొప్పారు నీయింతి కప్పుకొప్పు

గీ. నెలఁత కీవాట మెన్న వెన్నెలలతేట
చాలుఁ! గుందము లీపలు చాలుడాలు
నదమె నుడి యరాఁ జరశ్లోక నదము పదము
గాన నీరీతిచాన జగానఁ గాన.

మం—(చూచి) మహారాజ! ఈచిత్తరువును లిఖించినవారెవ్వరో కాని; వారిని ముఖ్యముగఁ గొనియాడఁదగినది. ఏలయన; నీలలన ధరించుజాళువాపలువయంచున నీమె నామధేయము నెంతయుం జక్కఁగ లిఖించినాఁడు; చూడుఁడదె! 'కృష్ణాకుమారి' యని కాన్పించుచున్నయది.

సిం—ఔ, నదె; కాంచితి; నాహా!! ఈమెయా కృష్ణాకుమారి? వినుటయే కాని, కనుట నాకేకాదు మఱియెవరికిని సంప్రాప్తము గా లేదు. (అనికన్నుల నద్దికొని)

మ. అవురా! వన్నెపసిండిబొమ్మ యిది? మేలౌరా! చొకాటంపు గ్రొం
జివురా వాతెర? బెళ్కుబేడిసలురా! చింతింపఁ గందోయి? లే
నవురా! మోమున నోమియున్నది? జగన్మాన్యాకృతిం దాల్చె లే
జవరాండ్రైనను దీనిఁగోటిసరి రాఁ జాలంగ లేరెమ్మియున్.

భూసురుఁడు—(లేచి) మహారాజ! సెల వొసంగుఁడు పోయి వచ్చెద.

సిం—భూసురోత్తమా! మీ రేనాఁడైన నుదయపురమున కేఁగి యుంటిరా? ఏలయన; మీ కేయంతఃపురముల నేయాటంక ముండదు గావున నీయమ్మెలాఁడినిఁ జూచియుందురేమో? యని యడుగుటను.

భూ—రాజేంద్రా! వినుఁడాయుదతంబెల్ల విస్తరించెద.

గీ. చూచినాఁడను నేనామెఁ జూచినాఁడ
నామెవిద్యాప్రభావంబు నామెసొబగు
నడుగ నేటికిఁ? జెప్పెద నహాహా! రాజ!
యుదయపురమునఁ దొల్లి నే నుదయమైతి.

సిం—తొల్లి మీది యుదయపురమా? అది యెట్లు?

భూ—గీ. నాదుతండ్రులఁ దాతల సాదరమునఁ
జూచుచుండెడు నచ్చటి రాచవార;

లంతకంతకు వారలు హైన్య మొంద
మారువారుకుఁ జేరితి నుదాగచరిత!

సిం—అట్లైనఁ దప్పక చూచియే యుందురు. ఈతలోదరి పటమునం దున్నయట్లనే యుండునా? చిత్రకారుల ప్రజ్ఞావిశేషమా?

భూ—మహీపాలా! ఏదా చిత్తరువు? (అని పుచ్చుకొని చూచి మరల రాజున కిచ్చి) ఇది వ్రాసినవా రెవ్వరో కాని యంత శ్లాఘనీయులు కారు; ఏమన.— ఆలలన చెల్వము గోరంతయైన వ్రాయుట లేదు.

సిం—అట్లైన నింత కెక్కుడుగ నుండునా?

భూ—అట్లన నేలా? ఆమెను నిర్వచింప నెవరికి శక్యమౌను? అయిన నానేర్చిన వట్లు వక్కాణించెద; వినుండు.

సిం—సెలవిండు. సావధానుఁడ నైతి.

భూ—రాజేంద్రా!

సీ. గాడంపుమోవి జగాడంపుఁ గెంపుల
జిగిఁ గాంచి వగఁ దూల నగుచునుండు
వరసముత్తుంగపీవరపయోధరములు
జక్కవకవఁ ద్రొక్కి నిక్కుచుండు
సొలపుచూపుపిసాళి బెళుకు వాల్గన్ను లిం
దిందిరమ్ముల విసిందింపుచుండుఁ
గటి యన్నిటికిని యొక్కటియ హొరాహొరి
రిక్కదారిని బట్టి డొక్కసీల్చుఁ

గీ. గరము కంజంబు, జంఘ మకరము, దరము
గళము, పులినంబుఁ బిఱుఁదు, విగళన మొందఁ
దీర్ఘములఁ ద్రోయ మునుఁగుచుఁ దేలుచుండెఁ
గాదె! యానాతి కెన చెప్ప లేదు కాదె?

సిం—మహీసురోత్తమా! అట్టి సౌందర్యవతి గాకున్నచో నింతమానసోల్లాసపూర్వకముగ వర్ణించుట జరుగఁగలదా?

భూ—రాజోత్తమా! కోటిమాట లాడుటయే కాని; యాబోటిగోటినీటులైనఁ జాటలేరనుకొనుఁడు.

చ. వనిత సఖాకు, మేనుచలువమ్మునఁ గ్రొన్ననతీరుఁ గేలు, మే
లనుపమిటారికొప్పు జలదాళికి దాపలిదారిఁజూపు, మేల్
గొనబుకడానిగబ్బిచనుగుట్టలు దిట్టలఁ బట్టిగుట్టు వీ
థిని బడవైచుఁగా! యనుగతింప, నతింగొను నెల్లవస్తువుల్.

సిం—అట్లైన నీవుపగరాజవధ్య, కీమెలుఁగుబోఁడి కా రంభాద్యప్సరోగణములలోని వారేసరి యగుదురు గాఁబోలు?

భూ—రాజేంద్రా! అవి యేటిమాటలు?

క. ఆసతినడుమునకా! సరి
కేసరి? నును మేనుకవికకిం జిత్తరుసం
చా!సరి? చేసరి కబ్జము
లా! సరి? లే సరి నెలంత లాసఖిసరియే?

సిం—అహో! పుడమివేల్పా! నిజ; మీయన్నులమిన్నకే కన్నె సరియెన్నఁబడనోపు? (అనిపటముం జూచుచు) అయ్యారే! యొయ్యారీ! వియ్య మొందనినీయొయ్యారము నిరాబారు లగుజడదారులనెయ్యంపు మోదులనుఁగూడఁ దియ్యనైచయ్యన మొల్కలనొత్తింపకున్నే? (అని మంత్రివైపుఁ దిరిగి) అమాత్యోత్తమా!

ఉ. ఏటికి నవ్యభూషణము? లేటికి మేటిపసిండికోట? లిం
కేటికి రాజ్యసంపద? లిఁకేటికి నీజగమెల్ల నబ్బును
బ్బేటికి? మేటిచెల్వ మిఁక నేటికిఁ? జుట్టలుమిత్రు లింక; నీ
బోటినిఁ గూడుసౌఖ్య మొకపూఁటయ చాలదె? స్వర్గ మేటికిన్

మం—పుడమిఱా! మీరుకూడ వాపోయ నేలా?

శా. పారావారగభీరశక్తిగతసంపత్ప్రాభవానూను లా
మీర ల్గోర నిదెంతమాత్రము? నృపా! మీరూపముంజూడనే
నారీరత్నము చిత్తజాస్త్రపటలోన్మాదంబునుం జెందఁబో?
దేరీ! మీరలు కోరినీయ మనువా రీధాత్రిలో భూవరా!

సిం—విను మొకదాని కిట్లంటి.

గీ. మన కిదంతయు సిద్ధమమాత్యవర్య!
రాజపుత్రులకు న్మహారాష్ట్రులకును
గాంచ సంబంధములు లేవుగా! యనియెడు
కొంకుఁ జెందరె? వార లీవంకఁ జూడ

మం—అయ్యో! నృపవరేణ్యా! అట్లనెద రేలా?

ఉ. మత్తు సిరస్సు కెక్కఁ బలుమారలమ్లేచ్ఛులు సల్లమందు మ
ద్యత్తులుఁ గల్లుమాంసములు ద్రావి శరీర మెఱుంగకుంట రా
జోత్తము లైనవీర లది యోజన చేసిరె? వీరి ప్రాయపుం
బిత్తరుల న్నరాధములఁ బిల్చుచు నీయరె? వారిఁ గొల్వరే?

భూ—(తనలో) ఆహా!! ఈపాపి యెంతటిమణిపూసవంటివంశమును దూఱుచున్నాఁడు? అదియునుంగాక నిష్కళంక మగు నుదయపురరాజులవంశమును దూఱినందుల కీపాపాత్ముని నాల్క తెగిపడనందుల కాభగవంతుని దిట్టఁదగియున్నది.

సిం—సెబాస్! బాగుగ నాడితివి. తురక లెందఱని బెండ్లియాడిరి కారు? మన పాప మేమి? కావునఁ దప్పక వెంటనే భీమసింగున కీవిషమై లేఖ నంపుము. ఆవలకతఁ జూచికొందము.

మం—ఇం దావలకథ కే మున్నది? మీవంటిరాజాధిరాజు లట్టివారి కన్నెలఁ గోరు టెట్లు? వారల కింతకుఁ గావలసిన దేమి?

సిం—అందులకే తప్పక నీ వాపని మొదటఁ జల్పుము; ఈభూసురోత్తమునకు మాత్రము పండితసత్కారములు పూర్తిగఁ జేసి పంపుము. మే మిదె! లీలోద్యానవిహారము సేయ నేఁగెదము.

మం—చిత్త మట్లనే నిర్వర్తించువాఁడ.

భూ—రాజేంద్రా! సెలవు దయచేయుఁడు; నే నేఁగువాఁడ.

సిం—మీసత్కారములు వడసి మీ రేఁగవచ్చును.

దీర్ఘ—నాకేటిన్నీ యినాఁయి మిప్పించినారు కారు బాభియ్యో!

సిం—నీ వేమి కోరెదవురా?

దీర్ఘ—(తల గోకికొనుచు) ముసిలిముండాకాతుఁరు బాభో! మీగులాపుదాయి.

సిం—అట్లైన పతియొక్కటె కావలెనా యేమి? (అని మంత్రివైపు దిరిగి) పాప మీయన కట్లైన నొకపడచుకన్నెను గట్టిపెట్టవలెను జుమా!

మం—నే నొకకన్నెను జూచి యుంటి, నామెయైనచో నీయిరువుర కనుకూలదాంపత్యమై యుండ నోపు.

సిం—అబ్బా! ఈయనయీడునకు జోడయినకన్నె సృష్టి యయియే యున్నదా? ఏ మాభగవద్విలాసము? అట్లైన నీయన కామె సొబగు స్పష్టపఱచి యైనఁ జెప్పుట విధాయక మేమో?

మం—(నవ్వుచు) ఓయీ! దీర్ఘజంఘ! ఆమె నీరూపరేఖావిలాసములన్నిఁట నిన్నిమించియేయుండును. సంశయింప నక్కఱలేదు.

దీర్ఘ—సిత్తం భాభిమ్యో! ఏటీ తేల్చినారుకారు.

సిం—(మందహాసముతో) ఆమాట యేమియుఁ దేల్చలేదఁట వివరణ చేయుము.

మం—(నవ్వుచు) అదియా కావలెను? ఈరిబ్రాకువలె నీవు, తాళధ్వజమువలె నామెయు, జీఁడిగింజవలె నీవు, తారుబుటికివలె నామె, నీకు దుక్కలవలెఁ గాళ్లు, ఆమెకు దూలములవలెఁ జేతులు, నీకుఁ జీపికండ్లు, ఆమెకుఁబుసికండ్లు. పెంకువలె నీవు, పేడతట్టవలె నామె, జడ్డ నీకు, ఒంక యామెకు, నీరీతి నన్నిగుణములచేత నామెయే హెచ్చగుచుండుఁజుమా?

సిం—(నవ్వుచు) అట్లైన వీనికిఁ గట్టిపెట్టుట మానరాదు.

దీర్ఘ—బాభిమ్యో! యినాయి మిప్పిస్తే నిప్పించండి, నేకుంటేను మానండికాని, గంజి నేక యీతోత్తుకూఁతురుతో నే బరించనేక సత్తుంటేను, మరొక్కదాయిని కూడ కట్టి నాగొంతుకొక్కయ్యాలని సూడకు బాభో! (అని మ్రొక్కును)

సిం—(నవ్వుచు) మంత్రివరా! ఈయనను రేపుగూడ మావినోదార్థము రప్పింపుము. కొల్వుచాలించెద. నీపనులు దీర్చికొనుము. (అని గద్దియ డిగ్గి) ప్రతీహారీ! లీలోద్యానమునకు దారి సూపుము.

ప్ర—దేవా! ఇటు దయసేయుఁ డిటు దయసేయుఁడు.

(ఇట్లెల్లరు నిష్క్రమింతురు.) ఇది ద్వితీయాంకము.

శ్రీరస్తు.

కృష్ణాకుమారీనాటకము.

తృతీయాంకము.

1. రంగము ఉదయాపురము లోపదర్బారు.

[రాణాభీమసింగు, మంత్రి యగునజితసింగు, సౌమ్యసింగు బ్రవేశింతురు]

భీ—అమాత్యోత్తమా! సింధ్యాకు మనమంపినప్రత్యుత్తరము సహేతుకముగ నున్నట్లేకదా?

అజి—అందులకే యేమియు ననలేక యింతటిదాఁక మిన్నక యున్నవాఁడు.

భీ—ఆహా! ఏమీ! ఆయనదుర్నయము.

ఉ. పాయక కల్లుమాంసము లపారముగా నలనల్లమందు గం
జాయియుఁ గ్రోలి మత్తతఁ గపాయిలు రాత్రులమందుఁ బుట్టులే
ప్రాయఁపుఁ గన్నెలం దమయుపాయముచేతనో, బల్మిచేతనో,
డాయఁగ నైరిగాక; యకటా! యితఁ డట్టిఁడె? కోరవచ్చునే?

అ—ఆముష్కరతురుష్కు లెచ్చట? ఉపాయములెచ్చట? కాన మనవారి స్త్రీల నపాయరూపమునకనే గాని, యుపాయరూపమునఁ గొని రనరాదు. ఇంతియ గాక రసపుత్త్రిలు తుఱకాల మవశిష్టముం డెనేనిఁ దొలుత స్త్రీల నఱుకుదుకొని పిమ్మట నాకఱకు బానిసలఁ జెండిచెండి రణభూములకుఁ బ్రాణము లర్పణము సేయుచు నెప్పు రాజవరులు, ఈరీతి నీయకొని రనుట నేమిప్రాజ్ఞుఁ డని నొడువుదు? అయిన నేజాతియందైనఁ గొందఱు తుచ్ఛులుండక పోరు, వారింబట్టి యెల్లర నిందింప న్యాయ మగునా?

భీ—ఆమదోన్మత్తుఁ డెట్లింతపట్టు యోజించును? ఈభాగ్యమునకే పరుల నెంచవలెనా?

చ. అతనికులంబునం దుదయుకౌమందెకుబోటులఁ గోర నన్య లే
ఖితముగఁ జేయునో కద? వివేకము లేద టె? రాజు కాఁడె? యీ

గతి నెటనైన భూమి జరుగం గని కూకలు వైచి మాన్చు బా
ధ్యత తనపైని లేదె? వినయంబున నీయ న టంటినే గదే?

(అని భాష్పముల నొత్తికొని) మంత్రివరా!

గీ. పేరుఁ బెంపును జెందిన వారియొక్క
కొలమునకు మచ్చ నే నెట్లు గూర్తుఁ జెపుమ?
జాలి నొందక యామరాటీల కిచ్చి
కూఁతుకుత్తుక గోయుట గూడుఁ జెపుమ?

కావున నిందు శుభం బగుతెఱం గెఱింగింపుము.

అ-చ. తెలుప నిఁకేల? భూప! భవదీయకులాగత మించినాఁడ సీ
తులువలతోడ మైత్రికి నధోగతిపా ల్పడకుండ సద్గుణా
కలన నిరాకరించితివి గా! యిబు సేయుట కయ్య! రాజ! నీ
తెలివికి వేయినోరుల నుతింపఁగ సాగిరి లోకు లెల్లరున్.

సౌ—బావా! ఈవిషయమై రాజ్యసుఖముల కాసింపక సింధ్యాను నిరాకరించుటం
బట్టి మనపూర్వులకన్నను సత్కీర్తి నందితివి.

భీ—బావా! ఎవరికులధర్మములచొప్పున వారు ప్రవర్తిల్లఁ గీర్తి యెట్లబ్బు? ఎట్లైన
మనగౌరవము మనము కాఁపాడుకొనుచుంటిమి.

సౌ—బావా! కులధర్మములచొప్పునఁ బ్రవర్తిల్లమి నపకీర్తి గొనుచుండఁ గులధర్మాను
సారముగాఁ బ్రవర్తించినఁ గీర్తి యేల యలవడకుండు?

గీ. కులము ధర్మంబు నెఱుఁగని కుమతు లెవరొ
కూటికై పిల్లలను మ్లేచ్ఛ కోటి కిచ్చి
యప్రతిష్ఠను జెంద జెదయ్య! యోగ్య
వర్తనము మానువా రపకీర్తి గొనరె?

భీ—(మంత్రివంకఁ దిరిగి) అమ్మాయి కాజగత్సింగుసంబంధ మెట్లున్నదో చెప్పుము?

మం—ఇప్పుడు మనకుఁ దటస్థ మైనసంబంధములన్నింటిలో నాసంబంధమే యోగ్య
మని నాయభిప్రాయము.

మ. బలసంపన్నుఁడు బుద్ధిశాలి వినయవ్యాపారవంతుండు ని
స్తులరాజ్యప్రతిభాసమన్వితుఁడు నస్తోకార్జితద్రవ్యసం
మిళదాయత్తితకోశుఁడున్ మనకు నీమీదన్ సహాయంబు దాఁ
జలుపం జాలెడువాఁడుఁ గావున నృపా! సందేహ మిం కేటికిన్?

భీ—కాని యీజగత్సింగు కొంచెము దుర్వ్యసనపరాయణుం డని వినవచ్చుచున్నదే?
నీ కెఱుక వడెనా?

సౌ—బావా! కొంచె మన నక్కఱలేదు, గొంగళులఁదినుచుండి వెంట్రుకల లెక్కిం
చురీతి యౌ నని శంకించుచుంటిని, కాని మనకెల్లరకుఁ దెల్ల మైనసంగతియే
కావునఁ గొంచెము నుడువుచుంటి.

చ. మొగలుల కీకులస్థులె సముస్నతులై తొలుదొల్త కన్నెలన్
దగ దని యెంచకుండియ కదా! తగఁ బెండిలి చేసినార; లీ
జగమున లేనిపోనివి నిషాలను జేయుచునుండు, నెల్లర
మిగిలి మహోగ్రపాపము లనేకము లీతఁ డొనర్చుచుండెడి

ఇంక వినుండు కొద్దిమాటలలో వాని సర్వవ్యాపారములు చెప్పువాఁడ.

మ. నయదూరుండు నసత్యవాది విగతన్యాయైకమార్గుండు దుష్కా
ర్యవ్యయపారీణుఁడు ద్రోహిహింసకుఁడు, నిర్వ్యాజాగ్రహోగ్రుం
లయముండో! యనసుండు; దుర్గుణగణాలంకారుఁడుం గాఁడె? వా
సియు వన్నెం గొనఁ డంబకేశుఁడు జగత్సింగేమిసామాన్యుఁడా?

మం—అయ్యా! ఒకవేళ నిజమే యైనను బ్రధానముచేసికొని వివాహప్రయత్న
ములుగూడ సాగుచుండ నీరీతి ననుకొనరాదు.

భీ—దేనికైన, నింతకు మించినసంబంధము కానరానియెడల నే మనుకొన్న నేమి
లాభము?

సౌ—ఇంతకు నాయమ్మాయియదృష్ట మిట్లుండ మన మేమి చేయఁగలము? వచ్చిన
సంబంధములన్నియు నిట్టివే రావలెనా? మనలోప మేమియు లేకుండ వానిఁ
బరిశీలించికొంటిమి. ఇఁక విచారించిన నింతయే లేకున్న నింతయే కదా?

భీ—వివాహ మేదినమున స్థిరపటిచిరి?

మం—మనసిద్ధాంతులా స్థిరపఱుచువారు? అంబరుకన్న నేదేశమున సిద్ధాంతులు కలరు? మనజగత్సింగుతండ్రి జయసింగు జ్యోతిషమునం దనుపమాన ప్రజ్ఞాధురంధరుఁడై యనేకగ్రంథములను గూడ రచించి, మిక్కుటముగా యంత్రశాలలఁ గూడ నిర్మించుటయే కాక, తమదేశస్థులనెల్లరను స్వతుల్యులఁ జేసికొనలేదే? కావున వారే స్థిరపఱిచెదరు.

స్వా—మంత్రివరా! ఆయనచే స్థాపింపఁబడినపుస్తకభాండాగారములు, దివ్యభవనములును, మూఁడువంతు లీజగత్సింగువలన నాశమొందెను జుమా! ఇంకఁ బూర్తిగా నున్న వఁట.

మం—కానిండు; సిద్ధాంతు లుండిరి కదా? అంతియ చాలును.

(అంతఁ బ్రతీహారి ప్రవేశించి కేలుమోడ్చి) దేవా! మారువారుదేశీయుఁ డగు నొకపుడమివేల్పు ద్వారమున నిలిచి యున్నవాఁడు. మానసింగు పంపెనఁట.

భీ—బావా! మానసింగు మనకడ కేల పంపెనో కదా?

స్వా—అరజ్ఞులాఁ డేమి కుట్రలు పన్నెనో యెరికిఁ దెలియును? విశదముగా నుండునా యేమి?

భీ—పొమ్ము; తోడ్తెమ్ము.

ప్ర—(నిష్క్రమించి భూసురునితోఁ బ్రవేశించును).

మం—రాజేంద్రా! అదె! భూసురుఁడు టెంకాయపట్టుకొని వచ్చుచున్నాఁడు, పెండ్లిమాటలకే.

భీ—ఆయన కీయ మని తెలిసియుఁ గూడ నేల యంపెనో కదా!

మం—రాజా! కన్నె లున్నయెడ నిచ్చిన నీయకున్న నడుగుట మానుదురా?

స్వా—బావా! అంతకంత కొకటి కొకటి మించినసంబంధములు వచ్చుచున్నవే!

భీ—ఇఁక నెన్నితటస్థమైన నేమిలాభము?

ప్ర—భూసురేంద్రా! ఇటు దయచేయుఁ డిటు దయచేయుఁడు.

భూ—(రాజుదరిచేరును. రాజు మున్నగువారు లేచి నమస్కరింతురు)

భూ—అభీష్టావాప్తి ర్భూయా, దభీష్టావాప్తిర్భూయాత్.

భీ—అయ్యా! ఆయాసన మలంకరింపుఁడు.

భూ—చిత్తము (అని కూర్చుండ నెల్లరుఁ గూర్చుందురు)

భూ—రాజోత్తమా! నీకును బ్రజలకును సేమమే కదా?

భీ—శత్రువులవలనఁ బలుబాములఁ గుడుచుప్రజలతో నిట్లు జీవచ్ఛవంబువలె నున్నాఁడ.

భూ—పాప! మట్లనే వినుచుంటిమి. పూర్వమువలె నెల్లసంస్థానాధిపతులకు నైకమత్యము లేకుంటచే నాపదలపాలగుచుండిరి, మఱియుఁ దక్కటిసంస్థానములన్నిటిలో మీసంస్థానము మిక్కిలి దురవస్థలపాలగుటయు వినుచునేయుంటిమి. రాజేంద్రా! దీనికిఁ దగినకారణ ముండలే దనుకొనరాదు, మీకుపయుక్తలగు రాజులతో సంబంధబాంధవ్యాదులు సేయకుంటయే సుఁడీ!

స్వా—భూదేవోత్తమా! మీరు సెలవిచ్చినదంతయు నిక్కువమే, కాని మే మాపట్టుదల లింతతో విడుచుకొంటిమి సుఁడీ! ఇందులకుఁ దార్కాణ మంబరేశుఁ డగు నాజగత్సింగునకు మాకృష్ణాకుమారి నిచ్చి వివాహము సేయ వాగ్దానము సేయుటయే. ఇంక రేపో మాపో వివాహము కానున్నయది.

భూ—(తనలో) అన్నా! అంబరేశునకు వాగ్దాన మొనరించిరఁట. నారాక నిష్ప్రయోజనమే కదా! కానిమ్ము, కానిమ్ము, నా ఱేనివాక్యములు సెప్పి నయముననో, భయముననో మందలించెదను గాక. (ప్రకాశము) అయ్యో! ఏమంత తెలివితక్కువపని చేసినారు? ఆయన యొక్క దుష్ప్రవర్తన మెఱుఁగకుంటిరా? ఆయనదుస్స్వభావమును వర్ణింప నేరితరమౌను? మఱియు నాయన దుర్యశము దిక్కులం బ్రిక్కిటిసినను గూడ నెట్లారయరైరి? (అని తల పంకించుచు) కానిండు ఇప్పుడైన నేమియు మునిఁగిపోలేదు. కాని.—

మత్తకోకిల. వీరుఁ డాశ్రితపక్షపాతి వివేకి సద్బలసంశ్రితుం
డారయం ధరణీతలంబున నట్టిఁ డొండొకఁ డుండునే?
సారజాత్యతురంగ సన్మదసామజాళిసమేతుఁడున్
మారువారుమహీధవుం డసమానబుద్ధివిశాలుఁడున్.

ఇట్టిమాఱేని నేరీతి మఱచిరి? "బుద్ధిః కర్మానుసారిణీ" యనుట నిక్కువమే కదా! అందులకే మిమ్మేమియు ననరాదు.

స్వా—(తనలో) ఏమీ యీప్రేలటి పొగడు? కనుగానక మమ్మెల్లర నిందించుటయే కాక, దుర్మార్గాగ్రేసరుం డగుమారువారు రాజాధముని వెనుదీయక లోకోత్తరునిగాఁ జెప్పుచున్నాఁడు?

భీ—మీ ఱేఁ డట్టివాఁడే; యైన మాకంతటిభాగ్యము పట్టఁగలదే? అందులకే పెద్దపరుగులు మాని మాతలకుఁ దగినసంబంధములనే వెతకికొంటిమి.

భూ—రాజేంద్రా! మీతల కాసంబంధము తగదు కావున, నీసంబంధమే దగిన

దని నేఁ జెప్పుచుంటిని. రాజోత్తమా! మీ రీవిషయమై సంశయింపను గూడఁ బనిలేదు వినుండు.

మత్తకోకిల. వందనీయుఁడు నీకుమారి వివాహమాడఁదలంచి యీ
చందమిప్పుడు నన్నుఁబంచె; విచారణం బిఁక నేల? యా
నందమే గద! యట్టివాఁడు గనం దనంతటఁ గోరగా;
నందుకై కడువేగ మీరు సమర్పితం దగఁ జేయరే?

సౌ—ఓయీ! జన్నిగట్టా! తులువయగు నొకయనామధేయుని మాకడ వర్ణించి కర్ణములఁ బీడించుటయ కాక; మీఁదు మిక్కిలి మమ్ముఁగూడ మేరమీఱిన రీతి నూహించితివి. నీకేల యీపొగరు?

చ. ఎఱుఁగనివారి చెంత నేటికి లేనియు దబ్బిన దబ్బవచ్చు; నీ
గరుపపురజ్జు లాడి కను గప్పిన డాఁగునె? మీఁదుతేని నిం
దెఱుఁగని వార లేరు? గనక నెంతటి కెంతలు సెప్పినావె? ముం
దరయక మమ్ముఁగూడ వహవా! యనసాగితి వెంతదిట్టవే!

మం—(తనలో) ఈతువబ్రాహ్మణునికిఁ దగినట్లు చెప్పినాఁడు. (ప్రకాశము) అయ్యా! భూదేవోత్తమా! ఏది యెటులనైన; నెవ రెటువంటివారైన; నిఁక నేమి లాభము? మీ కీయధికప్రసంగము గూడ నవసరములేదు, కావున మీ తేని కీస్థితినంతయుఁ జెప్పుఁడు.

భూ—అయ్యా! మామహీపాలుఁడు వన్నీవిత్రమున ననుమని పనిచె, విని పైని మీయభిప్రాయ మేమియో? సెలవిండు.

భీ—నెడువుఁడు, సావధానుల మైతిమి.

భూ-సీ. రాజోత్తమా! మాదు రాణాకుసీకూఁతు
నీయ వాగ్దానంబు సేయఁబడియె
నంతియ కాని మాకయన్నగారికిఁ గాదు
గా! యిది విశదంబు కాదె మనకు?
నాయన మృతి నొందు టాయె; నీపుత్త్రితోఁ
దకటియాస్తి నాకుహక్కు గాదె?
హాయిగా రాజసింహాసనం బే నెక్కి

మేలుగా రాజ్యంబు నేలుచుంటి;
గీ. గాని నీసుత నీయవుగా యదేమొ?
యింతతోఁ బోవు నంచుఁ జింతింప కయ్య!
యెప్పుడును గాంచఁ గసిలేక యొప్పుమనకుఁ
గయ్యమెందుకు? నీబాల నియ్యవయ్య!

సౌ—ఆహా! బావా! ఎంతటక్కరి మానసింగు? వింటిరా? ఎంతటికెంత పన్నెనో.

భీ—తా నెట్లు భావించికొనినను "మే మీయ" మని బిగ్గఱగఁ జెప్పుఁడు.

భూ—చిత్త, మట్లనే మనవి చేయువాఁడ. (అని నిష్క్రమించును)
(అంతఁ బ్రతీహారి ప్రవేశించి) దేవా! సింధ్యాకడనుండి భటుం డొకఁడు వచ్చి ద్వారమున వేచియున్నవాఁడు.

భీ—వేగము తోడ్తెమ్ము.

ప్ర—(నిష్క్రమించి వానితోఁ బ్రవేశించి రాజునకు నమస్కరించును)

భీ—ఓయీ! సింధ్యా కుశలియే కదా?

భట—దేవా! మంత్రిపురోహితబంధుపుత్త్రమిత్త్రకళత్త్రాదులతో క్షేమమున నున్నవారు, ఈ లేఖ దేవర కందఁజేయ నేవచ్చినాఁడ.

భీ—(తనలో) అన్నా, ఇదియైన నానందదాయక మౌనో? కాదో? (ప్రకాశము) ఏమియో? బావా. చదువుము.

సౌ—(లేఖ నందుకొని చదువ నభినయించును) ఓయీ భీమసింగుమహారాజా!

ఉ. హానియనాక, పుత్త్రి నుపహారముగా వెస నోరుజాటి స
మ్మాని వటంచు మే మడుగ, మమ్ములఁ గాదని; మాదువైరికిన్
"దాసము సేతు నే" నని ప్రధానము సేయుట విన్నవాఁడ; నిం
కేనియు బుద్ధి తెచ్చుకొని యింతి నిఁకిమ్మలమానసింగుకై.

క. ఈదారినైనఁ ద్రొక్కుము
లేదా; మఱి నిన్నుఁ గూల్చ లేచెద మిదిగో!
మీఁదాలోచన సేయఁగ
రాదా! మా కిట్లు సేయ రాదా చెప్పుమా?

చ. పఱిపఱిచేయ సాధువులపైఁ బడి, బల్మినిఁ బట్టి యెల్లరన్
గొఱకొఱ లాడి మీఱి గొంకును జంకును లేక కత్తులం
బఱుపఱుభాగజాలములఁ బట్టి. పలార్చినయట్లు జంపునా
తఱుకుఁగసాయిబానిసలు గాంచిన మీనులసాములే మొకో?

సిధ్యామొహర్ (అని మిన్నకుండును)

శా—బావా! వింటివా! ఎంతయక్రమముగ నున్నదో?

గీ. కన్నెలను బావ! కడుపారఁ గన్నయట్టి
తల్లిదండ్రుల కొప్పదే? తగినవరున
కిచ్చి మోదించుభాగ్య; మిఁక కేమి చెప్పుదుఁ?
గాల మంతంత కెంత యకాల మయ్యె?

సౌ—బావా! నుఱుమాడుఁ డని కుత్తుకఁ జాఁచి, "నొవ్వకుండవలె" ననవెట్లౌను?

మం—రాజేంద్రా, వా రెట్లువ్రాసినను వ్రాయవచ్చును; కాని మనమిందులకు విధి వినయపూర్వకముగా దీఁ గఱపుప్రత్యుత్తర మిచ్చి, పైని వారిదుర్ణయమును గుఱించి విచారించిన బాగుండును.

భీ—మీయుభయు లుండిరికదా! వ్రాసి యేలాగునవైన వానిదుర్ణయ మణఁగురీతిని యోజింపుఁడు.

మం—అది కలలోనివార్త, అయిన నిదె! వ్రాయుచున్నాఁడ (నని వ్రాయుట నభినయించును)

భీ—వ్రాఁత యైనదా?

మం—చిత్త, మైనది, వినుండు.

చ. మొగలులకయ్యొ! బాలికలమూర్ఖులదెవ్వరో? యిచ్చియున్నవా
రుగద! యదంత నీతికి విరుద్ధ మటంచును మిమ్ముఁ బోలువా
రొగినగుచుండిరేకట! మఱొక్కటి; మాకులమందు నెందునన్
దగ దని కాదె ప్రాణములుధారలు వోసిరి? మీ రెఱుంగరే?

భీ—ఔను, బాగుగనే యున్నది, మునుమున్న కన్నెలమొగలుల కిచ్చినవా రంబరుగాజులే! పిదప మఱికొందఱుగూడ నిచ్చినారు, కాని మనమేనాఁడైన నిట్టిపనుల నెఱుఁగుదుమా? పైని?

మం-గీ. మేము మీవారలము గాన మిమ్ము ననుస
రించియుందుము, బాలిక యెంచి చూడఁ
బరులవస్తువు గాదటే? ప్రభువరేణ్య!
కాన నాబాల గోరని కార్య మెట్లు?

సౌ—ఇట్లును గూడ వ్రాయుఁడు.

ఉ. కోరఁగ రాదు మీమహిమకు న్మలినం బుదయించులాగు, మా
వారలవంశవర్తన లవంబును గాంచక తీవ్రకోపవి
స్తారులు మీరలై యిటఁ గృధాభర మించుకయైన పీడకే
దారుణవాక్కులం ధృతివిదారణ సేయఁగరాదు భూవరా!

మం—చిత్త, మిట్లు తప్పక వ్రాయఁదగినదే!

భీ—పైని?

మం—వినుండు; దీనితో విరమించితి.

ఉ. ఈయఁగఁజాలఁ బుత్త్రి నలహీనుని కేను త్రిశుద్ధిగా నృపా!
చేయఁగఁజాల మీర లిటఁ జెప్పినపద్ధతి నెంతమాత్రమున్
బాయఁగఁ జాల ధర్మ్ము నబద్ధముగా నలరాజుఁ ద్రోసి; యే
డాయఁగఁజాలఁ బాప, మకటా! యిఁక నేటికిరాజచంద్రమా!

సౌ—మంత్రివరా! వ్రాయుసంగతులు ముగిసినచో లేఖ నంపివేయుము.

మం—మంచిది (అని లేఖ వార్తాహరున కిచ్చును)

భీ—మంత్రివరా!

గీ. దూదికణములరీతిఁ దుత్తునియ లగుచు
మనపుదింకను స్వాస్థ్యము గొన దదేమొ?
కష్టములనెల్లఁ బాసి నిష్కంటకముగ
నుండుభాగ్యంబు నొందుట యున్నె నాకు.

మం—మహారాజ! ఆపదలు కాపురముండునా? ఎట్లొకటి కొకటి తటస్థమౌనో యట్లనే యొక టొకటి మరలిపోవును.

భీ—నామనము పిచ్చియెత్తిన ట్లున్నది గావునఁ గొంతతడవు శయనించెద.

మం—చిత్త మట్లనే చేయుఁడు.

భీ—ప్రతీహారీ! శయనాగారమునకు దారి సూపుము.

ప్ర—దేవా! ఇటు దయచేయుఁ డిటు దయచేయుఁడు.

(ఇట్లెల్లరు నిష్క్రమింతురు)

ఇది తృతీయాంకము.

శ్రీరస్తు.

కృష్ణాకుమారీనాటకము.

చతుర్థాంకము.

1. రంగము అరణ్యమార్గము.

[మార్గాయాసఖిన్నుఁడై భూసురుఁడు ప్రవేశించును]

భూ—ఉస్సురంగా! (యని) ఈమార్గమున కంతము లేకున్నదే! నడచినకొలఁదిని పెరుగుచునే యున్నది, ఆహా! నడుమఁ గాళ్లు రాకున్నయవి. దీనికిఁ దోడు దప్పి కూడ నోట నూటయైన లేకుండఁ జేయుచున్నదే! కావునఁ బయన మించుక కట్టిపెట్టి ప్రచ్ఛాయశీతలం బగునేదేనివృక్షమూలము నాశ్రయించెదను గాక. (అని పరిక్రమించి దృష్టినిగుడించి) ఆఁ! అదె! శాఖోపశాఖలచే మెండుకొని గుడారమువలె వెల్గొందుచు, బాటసారులకు మనోభీష్టసౌఖ్యసంధాయకంబై వఱలు నామహీజము తావుఁ జేరెదను గాక. (పరిక్రమించి చేరి కూర్చుండి) ఆహా! ఏమీ! యీవృక్షరాజము సంపత్తు. తపనకిరణములనైనఁ జొరనీయక, చిగురు జొంపములచే మంపెసఁగుచు, నానాకకుబంతసమాయాతపక్షికుల కలకలాయమానంబై నవపల్కులు పల్కు చందంబున నొప్పుచున్నయదిగా! అయ్యారే! ఈభూరుహమూలం బెంతయు ఖేదాపనోదకం బగుటనే కదా! మలయజము లయ్యును సకలసరిత్తట పటీకుటీరాయితవిటపిలతామంటపచందననందనోద్యానములనెల్ల నల్లనల్లన విడనాడి మెల్లమెల్లన నీతటముననే మలయవాతపోతములెల్ల నుల్లమలర వఱలుచుండె. హాయిరే! ఇట్టిచెట్టుం గట్టెదుటఁ గాంచినమాత్ర నెట్టిసంతాపమైనఁ గిట్టుననుట యతిశయోక్తి యౌనా? మఝ్ఝూరే! అంతకంత కిమ్మహీజముక్రిందనే కాపురము సేయబుద్ధి పొడముచున్నదే! (దిగులొంది) అయ్యో! ఇంక నొకమూల యామమాత్రము నడువవలసిన మార్గము నెత్తిపైఁ దన్నుచున్నది! మన మీజాగు సేయనేలా? (అని లేచి) ఆహా! చాలకాలమునుండి యుదయపురవార్త లెఱుఁగరామిచేఁ గదా!

మన మీరీతిఁ దొందర పెట్టుచున్నది. ఆవిధివశ మెట్టిదో కాని యెంతటియు దయాపురమున కెంతటి దశలఁ దెచ్చుచున్నది? కాని నాయక్క చెల్లెలు బావమఱఁది మున్నగుబంధుజనులందఱుఁగూడ నచ్చటనే యుండుటంబట్టి యాపురమున కబ్బెడువిపత్తుల గుఱించి నేనును విచారింప వలసివచ్చుచున్నది. మాబావగారు రాజగురువై యుంటచే రమ్మన్నను వీడి రారైరి. అయ్యో! ఈయనమాటకేమి? అచ్చటిప్రజ లెట్టిమొఱకుఁడులోఁగాని యీ మరాటు లోకమూల మంగలముల వేఁచుచున్నను బుట్టినమట్టి యని వీడలేక యాపదలనెల్లఁ గుడుచుచునే యుండిరిగదా! ఇంతకు దిక్కుమాలినయక్కు పక్షులవలె నున్నను మరాటులు మిడుతలదండ్లవలెఁ బైఁబడి హింసింప వెను దీయకుంటకు నాశ్చర్యమొందవలె. ఇన్ని మనకేలా? మనబంధుల మన యూరుఁ జేర్చుకొనియెదము గాక. (అని పరిక్రమించి దృష్టినిగుడించి) ఆఁ! యదె జాంబన్నావధానులిటకే వచ్చుచున్నాఁడు. ఉదయపురము నుండియే కదా! అచ్చటివింత లేవియో? తెలిసికొనియెదను గాక. ఈ ఛాందసుని కేమైనఁ దెలియునో? తెలియవో? నేనే చెప్పవలసి వచ్చునో? (అని దరిచేరి) ఇదిగో నన్నగారు ఉదయపురమునుండియేనా? (అంత నవధానులు ప్రవేశించును)

అ—(తనలో) అన్నా! నిర్భాగ్యుఁడగు నీపేరిగానికండ్లఁ బడితినే? ఇఁక మాకు శుష్కవాదము తప్పదు.

పే—ఏమండో! అన్నగారు! అర్ధచంద్రప్రయోగము లైనవా యేమి? ముఖమట్లున్నది.

అ—ఓరీ! మూర్ఖా! నన్నట్లు పిలువవలదని నీ కెన్ని యోసార్లు చెప్పియుంటినే, బుద్ధిలేదా యేమి?

పే—(తనలో) అన్నా! ఈయన "నన్నగారూ" అన నీయనభార్య యావనావస్థయందుండుటచే నాకు వదినవరుస యౌ ననియా? ఈయనతెగులు? కానిమ్ము, కాల్చుకొనియెదను గాక. (ప్రకాశము) అన్నగారూ! మి మ్మేలా గునఁ బిలువవద్దంటిరి?

అ—ఓరీ! ఆలాగుననే పిలువరాదు.

పే—అన్నా! మీయాపెను వదినవరసను బిలుచుట నాకలవాటండీ!

అ—అదిగో! నీతెగులు పోయినది కాదు. నిన్నందులకే యాలాగునఁ బిలువవల దంటిని.

పే—అన్నా! (అని) అయ్యో! మఱచితిని. మీ కిష్టములేకుండవచ్చును గాని, యాపె కట్లనే యిష్టము సుమండీ!

అ—(తనలో) ఈదురాత్ముఁ డామె కట్లనే యిష్టమనుచున్నాఁడు. స్త్రీల కీవయసల వలననే చిత్త మన్యులయెడ సంక్రమింపవచ్చును. కనుక నిటుపై నీరీతిఁ బిలువకుండఁ జేసెదను గాక. (పైకి) ఓరీ! పేరా! ఇంతతోనైన మానక, నీవీరీతిఁ బిల్చెదేని నీప్రాణములు పుచ్చుకొనువాఁడ, నమ్ముము.

పే—మిమ్ములనా? ఆపెనా?

అ—మాయిరువురనుగూడ.

పే—ఇట్లామె చెప్పక నే నెట్లు మానఁగలను?

అ—ఓరీ! మూర్ఖా! నాసెలవా? దానిసెలవా?

పే—చిత్త, మట్లైన, "తాతగారూ" అనియేకదా! పిలుచుట.

అ—ఓరీ! కండ్లగపడవా యేమి? నాజుట్టు చూడుము, నెరసినదా? అట్లేల యని యెదవు?

పే—అట్లైన మీరే పరిశీలించి చెప్పుఁడు (అని వెండ్రుకలఁ దీయ నభినయించును)

అ—ఓరీ! నీతల కొట్ట! ప్రాణములు పోయినవిరా!

పే—అయ్యా! చూచి మీరే చెప్పుఁడు (అని చూపించును)

అ—(పెదవులు చప్పరించుచు) ఓరీ! పేరన్నా! పిత్తాధిక్యముచే నట్లక్కడక్కడ నెరసినవి. అందులకే మాలతీమొదలగునూనెలు తెప్పించి వాడుచుంటిని. ఇఁక మాసమునకుఁ జూడుము.

పే—(తనలో) ఆహా! "ముదుసలికి ముచ్చటలు మెం" డనుమాట కీయనయే యుదాహరణముకదా! మరల నీరీతి ననఁ గత్తితోఁ బొడుచుకొనునట్లున్నాఁడే? కానిమ్ము. (ప్రకాశము) అట్లైనఁ గట్టను బాఱవైచి రెండడుగులు పరువెత్తుఁడు చూతము.

అ—(వెడనవ్వునవ్వి) నడు మీప్రయాణములవలనఁ గొంచెము పట్టు చేసినది, లేకున్న నాకొకలక్ష్యమా? ఇంక నెఱుఁగవు కాని, మీతాత యొకసారి గోదావరిలోఁ బడి కొట్టుకొని పోవుచుండఁగా నేదును దేటిచూడని వారై నమస్కరింప, నేను మూఁడు బారలకుఁ బోయి పట్టి యొడ్డునకుఁ జేర్చితి.

పే—అబ్బా! ఎంతబలశాలురు? ఆనాఁ డెంతటి యౌవనావస్థలో నుండిరో? అట్లైనఁ జిన్నవారలే?

అ—ఓరీ! ఎంతయోకాల మైన దనుకొంటివా యేమి? అంతయు నలువది యేఁబది వత్సరములకులోపేను రా!

పే—ఔను, మీరు చెప్పినచొప్పుననే చూచికొందము. ఆనాఁటికి మీకు సుమారు ముప్పదియేండ్లే యుండుననుఁడు. మీరిప్పుడు సెలవిచ్చినయేఁబదియుఁ గలిపినను, పాపము! నూటికిఁ దక్కువగానే యున్నవి. అడ్డాప్పీలబావాజీవారా రాఉవందలవత్సరములు బ్రతుకలేదా! గనుకమిమ్ములనుబిల్లకాయలుగనే యూహింపఁదగి యున్నది, ఇంక మీయందు నడుముపట్టు, చిన్నకుసిదగ్గు, తలనెఱయుట దేహము ముడుతలువారుట, అనునివియతప్ప, మఱి యేవిధమైనముసలిలక్షణము లున్నవాయేమి? (అనినవ్వుచు) కాని మి మ్మెపై నేలాగున పిలువవచ్చును?

అ—జాంబవన్నావుధాను లనుబహిరంగ మైనపే రెఱింగియు నిట్లనెదవేలా?

పే—అయ్యా! మీ రానామధేయము మీవయోవిశేషముంబట్టి సంపాదించిన ట్లున్నదే?

అ—ఓరీ! మూర్ఖుఁడా! ఆపేరు నా కిప్పు డిడినదా? నా శైశవముననే దీర్ఘాయు వంది యుండుటకై య ట్లిడినారు.

పే—ఆహా. ఏమీ యానామధేయప్రభావము? దానికేమి, యుదయపురమునుండియేనా మీరాక?

అ—ఆహా, ఉదయపురమునుండియే, కాని నే నేమిరో శతవృద్ధును, సహస్రవృద్ధునైనట్టు లేల సూరక యట్లు ప్రేలి పడి చచ్చెదవు?

పే—అయ్యా! అపరాధము. క్షమింపుఁడు. నేరక య టంటిని. కుఱ్ఱకాయలేను మహాత్మా!

అ—ఓరీ! పేరన్నా! ఇందుఁ బెద్ద కేమున్నది? చిన్న కే మున్నది? నీకన్న బెద్దవారికి నీవె చిన్న, నీకన్నఁ జిన్నవారికి నీవే పెద్ద.

పే—ఆవేదాంతము నాకుఁ దెలియనిదికాదుకాని, యాపురమం దేవియుఁ జిక్కులు లేవు కదా? మీ రేఁగుటకుఁ గారణ మేమియో సెలవిండు.

అ—అయ్యో! నీ వెఱ్ఱిగవోయీ! కృష్ణాకుమారికి వివాహ మని వేలకొలఁది బ్రాహ్మణ్య మే తెంచినదే.

పే—వివాహ మనుకూలముగా జరిగినదా?

అ—ఏలకో కాని ముహూర్తము తప్పిపోయినదోయీ.

పే—ఆపె యేరికి స్థిరపడెనో యదైనఁ దెలిసినదా? లేదా?

అ—అ దెఱుఁగనా? అంబరేశుం డగుజగత్సింగున కఁట.

పే—అట్లనా యనుకొంటిరి? అందులకే మోసపోతిరి.

అ—అహా! బాగుగఁ జెప్పుచు, టివే? ప్రధానమహోత్సవమునకుఁ బోయి ఫలదానము నేనే, ఈచేతితోనే, యందుకొంటిని.

పే—అంతవట్టు నిక్కువమే! కాని, మారువారుదేశాధీశ్వరుఁ డగుమానసింగున కాపె నాపై నొప్పికొనిరి.

అ—అది యెట్లు? కొంద ఱట్లుగూడ ననుకొనిరిసుమా?

పే—మొదట భీమసింగు జగత్సింగునకే ప్రధానము సేసినాఁడు. కాని మారువారు మహీపాలుఁడు సింధ్యాతో సఖ్యము చేసి యాబాలను దన కిప్పింపవలయునని ప్రార్థించె. దానిపై సింధ్యా వల్లె యని మున్నుదాఁ గోరి విఫలమనోరథుఁ డగుటచేఁ గనలి భీమసింగునకు మానసింగునకే కుమార్తె నిమ్మని యాజ్ఞాపించె. అందులకు భీమసింగు మున్ను సింధ్యావిషయమై యెట్లు నిరాదరుఁడయ్యెనో యట్లనే సఱకు గొనఁ డాయె. అందుపై సింధ్యా కోపించి మరాటులతో మిడుతలదండ్లవలె వచ్చి యుదయపురమును గప్పి తమశిరంగులు వాముకొనసాగె, దానికి భీమసింగు భయంపడి, మానసింగునకుఁ గూఁతు నీయ నొండఁబడియె. ముహూర్తము గూడ స్థిరపఱుచుకొనిరి. ఆముహూర్తమునకే మీ రేఁగితిరి.

అ—అట్లైన నాముహూర్తమునకు విఘ్న మెట్లు దాపరించినది?

పే—అదియా? వినుండు, మరాటులబారికి నిల్వలేక భీరు వగుభీమసింగు మానసింగునకు బాలిక నిత్తు ననుట విని, సాహసికుఁ డగుజగత్సింగు గొప్పకుట్ర నొకదానిని బన్నినాఁడు.

అ—పాప? మాజగత్సింగున కిచ్చెద మన్నబాలికను దా వివాహ మాడుటకై తంత్రము సేయు నామానసింగువిషయమై కుట్రలు వన్నఁ దగినదే? కాని యది యెట్లో? చెప్పుము.

పే—ఆజగత్సింగు మానసింగున కొకవారసుఁ డుంట యెఱింగి, యాయనపక్షము కాఁ దలఁచి యుండె, నామానసింగుసైన్యమునుండి సగ మావారసునిపక్షు

మాయెను. అంత జగత్సింగు, మానసింగును సులభసాధ్యునిగ నెంచి, తనసైన్యములతోఁగూడ నావారసునికిఁ దోడై మానసింగుపైఁ బడె. అంత నుభయసైన్యములకు మిక్కుట మగుకయ్య మాయెను. పిమ్మట మానసింగు శత్రుధాటి కోర్వనివాఁడై రణభూమి విడిచి పాఱిపోయె.

అ—అబ్బా! జగత్సిం గెంతటితంత్రకాఁడు? తనపైఁ గుట్రలు పన్నువానికిఁ దగిన ప్రాయశ్చిత్తము చేసినాఁడే! సైని.—

షే—ఏమి చేయుట? అట్లు చేఁ జిక్కినశత్రువును దగిలి చంపి కృష్ణాకుమారిని జేకొనిపోయిన నెంతబాగుండును? ఎందులకోగాని యుపేక్షాపరవశుండై మిన్నకుండె.

అ—అయ్యో! ఏ [illegible] గావించినాఁడు? కాని, యామానసింగుమాటే మైనది?

షే—మానసింగు తా నట్లుపోయినవాఁడై శత్రుపరాభవమున కోర్వంజాలక పొడుచుకొనిచావ నెంచె. కాని యాతనిమిత్రునిచే నూఱడింపఁబడి మెల్లన గోట చేరుకొనియె.

అ—ఆ! యేమీ కోటచేరెనా? అప్పుడైన జగత్సింగు తెలివొందెనా? లేదా?

షే—ఏమి తెలివొందుట? మరలనాకోట ముట్టడించెఁగాని, అట్టియెడ వారిలో వారికిఁ బొసఁగక కయ్య మంకురించె, దానిపై వారసునిసైన్యము లాజగత్సింగుసైన్యముల నొక్కపెట్టునఁ దెగటార్చె.

అ—అన్నా! పాప మపు డాజగత్సిం గేమిచేసినాఁడు?

షే—ఏమి చేయఁగలఁడు? వారిసైన్యాధిపులకు లక్షలకొలఁది లంచముల నిచ్చి తన పట్టపుటేనుఁగును సైతము రణభూమిని విడనాడి పాఱిపోయె. పాప! మాయన సైన్యము లంబరునకును మారువారునకును నడుమను గొట్టెలుకొట్టెలుగఁ బడినవఁట. ఎట్లనో తుదకుఁ గోటఁ జేరుకొనియె.

అ—కాని, యామానసింగునకును, వారసునకుఁ, బై నేమైనఁ గలహములు పుట్టెనా?

షే—వినుండు, అంత మానసింగు తనకోటను సైన్యములను దృఢపఱుచుకొని, సింధియా సేనాధిపతి యగునమీర్ఖానునిచేఁ గృత్రిమముగ నాయనను జంపించి రాజ్యము నిష్కంటకముగ నేలుచుండె.

అ—అట్లైనఁ గృష్ణాకుమారి నేల వరించుటకై రాలేదు?

షే—అందులకే గదా! యాఖాను నుదయపురమున కంపినారు.

అ—ఆవిషయమై యాఖాను రా నేలా

షే—సింధియావిషయమై మఱింతనయమునను, భయమునను, జెప్పి యొప్పింత మనెడి యూహ మదిం బెట్టుకొని, యీవిషయమై కూడ శ్రద్ధవహించినట్లు మానసింగునకు గోచర మౌటకును వచ్చినాఁడు.

అ—ఆవిషయమై యేవియైన మాటలు జరిగెనా?

షే—జరిగెను. దానిచేతనే ఖాను సింధియాకు బాలనీయరనుమాట గ్రహించి యాపెను జంపించుటకై యత్నించుచుండెనఁట.

అ—అన్నా! ఎంతపాప మొడిగట్టుకొన నెంచినాఁడు? కాని నీకెట్టు లింతవట్టు తెలిసినది? నాకీసంగతులయం దంతయాసక్తియే లేదు. వివాహము తప్పినదనుమాట వినినతోడనే నేనాతక్షణము "అయ్యో ప్రారబ్ధమా," యని బయలువెడలితి. సైనేమియో చెప్పుము?

షే—ఈవిషయమై దురాలోచనల నిచ్చుటకై యాఖానుఁ డాభీమసింగునకు నమ్మిన మంత్రి యగువిజయసింగునుగూడ దువ్వుచుండెనఁట. మన కెందులకు? ఎచ్చట ననకుఁడు. మాబావమఱఁది యీసంగతులనెల్ల దినదినము వ్రాసిపంపుచున్నాఁడు. ఇది యెట్లైనఁ బెద్దపెనుప్రళయము గాక తీరదు. కావున మావారల నెట్లైన యిలు సేర్చుకొంటకై పోవుచుంటి. మఱియెక్కడ ననకుఁడు.

అ—అయ్యో! మన కెందుకోయీ! కొంపలోనగ్గి నింటిలోఁ బెట్టికొనుట? ఇంక నడువఁ జాలమార్గ మున్నది. ఈవిధము చాలకాలము గడపితిమి, చాలు. నిఁకఁ బోవుదము.

షే—ఔను, చాలకాల మైనది. తాతగారూ! సెలవొసంగుఁడు. అన్నా! మఱచితి, క్షమింపుఁడు.

అ—పోరా! గుంటపాడగట్టా!

(ఇట్లిరువురు నిష్క్రమింతురు)

ఇది విష్కంభము.

———

చతుర్థాంకము.

2. రంగము ఉదయపురాస్థానము.

[భీమసింగు నజితసింగును బ్రవేశింతురు].

భీ—మంత్రివరా! మరల నాఖానుని గలసికొంటివికదా!

మం—చిత్తము, కలసికొంటిని.

భీ—వినయముగా నావాక్యములు సకృచ్ఛముగా నొడివితివికదా!

అ—నాయోపినవట్టు చెప్పితిని, చెప్పించితిని.

భీ—ఏమైనఁ గ్రొత్తపొంత ద్రొక్కునా? లేదా?

అ—ఆమరాటులకింక మీ రెఱుఁగనిదా యేమి? అగ్నిదేవునికి వాయుదేవుఁడు తోడగుమాడ్కి నీకఱకుఁదురకకూడ వారిపక్షమే పలుకవలెనా?

భీ—అన్నా! ఇఁక నేమి దారి? పాషాణములనైనఁ గరఁగింపవచ్చునుగాని, వీరి హృదయములఁ గరఁగించు టెట్లు? కడుపారఁ గనినబిడ్డను జేతులారఁ జంపుకొనఁగలరా? “మీవంటి న్యాయాధిపతు లీరీతి న్యాయము దప్పి చరింపరా” దంటివా? “మీ కేయపచారము నొనర్చియెఱుఁగ” మనుట మఱువలేదు కదా? నాప్రార్థనలన్నియుఁ దేటపడఁ జెప్పితివికదా? మీ రిట్లాచరించుట జయము కాదని జంకక నొడువుమంటివే? నొడివితివా?

అ—రాజేంద్రా! ఇన్నియేలా? ఇవియేగాక యింకనెన్నియో పూసగ్రుచ్చినట్టు చెప్పితిని జెప్పించితిని. కార్యము లే దని మొదటనే యంటినే?

భీ—(దిగులుతో) మంత్రివరా! ఇఁక నేమియుఁ బ్రయోజనము లేనట్టే కదా! ఆహా! ఆమానసింగున కిచ్చెద మని యొప్పికొంటిమే! దానికైనఁ దృప్తి గొనలేదా?

అ—ఎట్లులనైన వారియనుమతిచొప్పునఁ జేయకతప్పదు గావున,మానసింగునకు బాలి కనిత్తు మని యొప్పికొంటిమి, కాని యిం దొక్కటి యూహింపవలసి యున్నది.

భీ—అ దేమియో? చెప్పుము.

అ—సీ. మానసింగునకే కుమారి నిచ్చెద మన్నఁ
బ్రబలుఁడై మనదుమీఁదవారుఁ బట్టి

సంగరంబున జగత్సింగ భంగురశక్తి
రక్తప్రవాహసంసిక్త పఱచు,
సంగుగా నాజగత్సింగున కీయంగ
బూనుదా! సింధ్యాప్రముఖులతోడ
మనపీటిపైఁ బడి మాసింగట భస్మ
పటలం బొనర్చు నక్కట! నృపాల!

గీ. బాల నేరికి నీయక మూలనుంచఁ
గోటపైఁ బడి మేటిమరాటిదంష్ట్లు
తన్ను గొల్వఁగ మనల సింధ్యా, కడంక
మట్టి మనస్త్రీలఁ దాఁ జెఱఁబట్టుకొన్న?

భీ—ఆహా! సర్వేశ్వరా! ఇఁక నేమిసేయుదు? నాకేమి గతి? నా కేదియైనఁ బ్రాణవిముక్త్యుపాయము నూపరాదా? కానికూఁతురిన్నను, గడుపునిండ వలదా? (అని కన్నీరొత్తికొని)

మంత్రివరా! విప్రతిషేధము గలయీకార్యమువిషయమై కర్తవ్యాంశ మరయం జాలక చిత్తంబు సంతాపాయత్త మగుచున్నది. నా కదియేమియోకాని, యీపల్కులు వినిన దాదిగ నించుకయైనఁ బ్రపంచజ్ఞానము లేక మున్నీటఁ బడి మునిఁగి తేలువానికిం బలెఁ, జిత్తంబున దత్తరంబొందు నృత్తంబు సల్పుచుండె. కావునఁ గర్తవ్యాంశంబు యోజించి నన్నీ దుఃఖాబ్ధియొడ్డుం జేర్పవే?

అ—నృపాల! సర్వముం దెలిసియు నన్నడుగ నేలా? అయిన మనము చేయకతీరనిదై యుండుకృత్యమును, నున్నది యున్నట్లు, నాయూహించి నవట్టిదె! చెప్పుచుంటి; వినుండు.

భీ—సావధానుఁడ నైతి.

అ—చ. మనమునృపాల! స్త్రీలకవమానము దూరముసేయుటొప్పగుఁ
వినుమొకయాఁడుదానికయి విశ్రుతరాజ్యముబంధుమిత్త్రులుఁ
దనయులు ద్రెళ్లనేల? నసుధావర! నీమనమందుఁజూడుమా!
యనుపమరాజ్యసంపదలకై యొకయాఁడువి సచ్చు టొప్పదే?

భీ—ఆహా! ఎంత కర్ణకఠోరములైనమాటలను వింటి? (అని చెవులు మూసికొని)

పిల్లలనెల్లఁ జంపికొనినపై నీరాజ్యసంపదలేలా? కాని యోయీ! మంత్రివరా! ఎంతటియుపాయము చెప్పితివి! (అని కన్నీ రొలికించుచు)

సీ. అతిదీన పసికూన । యసమాన లతకూన
కూఁతు నెట్టులఁ జంపి । కొందుఁ జెపుము?
కడుబాల గుణజాల । ఘనశీల యది బేల
కూఁతు నెట్టులఁ జంపి । కొందుఁ జెపుము?
యతిరూపవతి పుణ్య । వతి ధర్మమతి నాదు
కూఁతు నెట్టులఁ జంపి । కొందుఁ జెపుము?
పటుభక్తి గుణశక్తి । చటులోక్తి గుణరక్తి
కూఁతు నెట్టులఁ జంపి । కొందుఁ జెపుము?

గీ. మించి ప్రేమించి కడుపారఁ । గాంచి పెంచి
యుగ్గుపాలోసి పెద్దగా । నోపఁ జేసి,
కత్తి యొఱదూసి యెట్లు డ । గ్గుత్తుఁ గోతు?
నమలధీస్తుత్య! యోజింపు । మా! యమాత్య!

(అని కూఁతు నుద్దేశించి) హా! ముద్దులపట్టీ! కృష్ణాకుమారీ!

ఉ. పాలన చేసి తా నొకనృ । పాలుఁడ నంచును విఱ్ఱవీఁగి; యా
మాలసుఖమ్ములన్ని తన । మట్టునఁ బొందఁగ నెంచి యెంచి, యే
గోల యెఱుంగకుండి తన । కున్ హితమెంతయుఁ గూర్చునట్టి యా
యాలిని బిడ్డలం దునుము । నంతటిపాపికిఁ బుట్టితేల నే?

(అని కన్నీ రొత్తుకొనుచు) హా! భక్తశివశంకరా! శంకరా!

ఉ. హా! సమపక్షపాతివి క । దా! హర! నీవు, దురాత్ములై సదా
బాసలు పెక్కు చేసి, గుణ । పద్ధతి నెంచక దీనజంతుని
ప్కాసము చేయువారి కధి । కార మొసంగి; మఱెంతవారైన నే
దోసము లేనివారల న । ధోగతిపాలుగఁ జేయఁ బాడియే?

అ—మహారాజా! ఇట్లు చింతిల్ల నేమి లాభము?

ఉ. కష్టము రాకమున్న నృప । కైకొని యత్నము, మంచిచేయని
ర్దుష్టముగా వెలింగెడు; వి । రోధుల కెంతయు వశ్యమై తుదిన్
నష్టములం గణింపుచు మ । నంబున ఘూర్ణిలనేల? మీకునున్
స్పష్టముగాదె? వచ్చుగతిఁ । బాయఁగ నెంచుట మంచి కాదటే?

భీ—ఆయుపాయ మేదియో? చెప్పుము, నీ కవ్వియుం దెలియనియంశములు లేవుకదా!

అ—అట్లైన మహారాజా! వినుము, త్రిశుద్ధిగఁ జెప్పుచుంటి.

గీ. మారుమాఱు టాడకయ నీసు । మారిఁ జంపి
యూఁడువారలగుట్టు గా । పాడు మయ్య!

భీ—(చెవులు మూసికొని) హరా! హరా! నే నట్టిపని కలనైనఁ జేయంజాల, నిఁక వినఁజాల.

అ—అట్లు మాని మఱియేమి సేయ నగును?
బంధులను జంపి మీదుమీ । వార దెల్ల
నెత్తురేఱులు సేయంగ । నేర్తు వయ్య!

భీ—హా! దైవమా! నా కిట్టివాక్కులు వినవలెనె?

ఉ. ఎట్టుల నుండువాఁడ? నిఁక । నేమిటి సేయుదు? నేరఁ గొల్తు; నిం
కెట్టుల జీవము న్నిలిపి । యొదుల డాఁగుదు? నిక నన్నుఁ జే
పట్టెడువార లెవ్వ; రిది । భాగ్యమె? హా! విధి! హా! సుపుత్త్రి! హా!
పట్టెనెని జంప రాజ్య మన । పాయము చేసితె? లోకరక్షకా!

కాని మంత్రివరా! ఇట్లెంతైనఁ జేయఁగలరే? ఒకవేళఁ జేసినను శ్రేయస్కరమై యుండునే? అదియుంగాక. యీరీతి

క. సుతదారోదరపోషణ
మతులై గతి లేక, యే ర । మాత్య! ధరిత్రిన్
మతిహీతసుతఁ జంపిరె? జీ
వితగతిగా నెంచి, మించి । వే చెప్పు మిఁకన్.

అ—రాజేంద్రా! "చంపిరా" యని యడుగనేలా?

గీ. రాజ్యసంపదలొందమీ రాజులెల్ల
జోను లనుచును, దారసుతాదు లనుచు
నెంచిరే? వారు ప్రాణ మాశించి రయ్య!
మిట్టమీఁదను రాజ్యంబు కట్ట నౌనె?

కనుక వినుఁ డీమాటతో విరమింప నెంచుకొన్నాఁడ.

క. ఒకపసికూనను జంపిన
సకలము చేకూరు సౌఖ్యసంతతి భూపా!
త్రికమక చెందెద వేలా?
వికలుఁడవే? నీవు హా! వివేకము లేదే?

మహారాజా! మేటిజోదు లగువారగ లెల్లరును ప్రాణములపై రవంతేనియు నాసనిడికొనిరే? రాజకాంతలకు బలవన్మృత్యువు గాక వేఱె యబ్బునే? మన రాజోత్తములెల్ల స్త్రీలకు మానభంగ మౌనేమో? యని, స్వయముగ నఱుమాడుచు వచ్చిరి కారా? కావున నిర్హేతుకముగ రాజ్యభ్రష్టుఁడవు కాకుము. స్త్రీలకు మానమెట్లైనఁ గాఁపాడుము.

భీ—(కొంత తడవు మిన్నకుండి) మంత్రివరా! "మహావిపదంబురాశినిర్మగ్నుండ నగునే నేమియుఁ జేయఁజాల" నని మున్నే యనియుండలేదా? కావున నీవే యీభారమునంతయు వహించి యెటులఁ జేయవలసియుండునో? యట్లు కావింపుము. ఆవిధివశ మిట్లుండ మన మేమి సేయఁగలము? కాని రాజపుత్త్రిలలో నట్టిపనికి నొడంబడువా రెవ్వరో యారసి, వారివలనఁ గావింపుము.

అ—రాజేంద్రా! అదియు మీరననేలా? (అని తనలో) ఆహా! ఈయన "కడుపు తీపుచే నొప్పుకొనఁ" డనుకొంటిని, కాని నావాక్యపాశములకుఁ జిక్కినాఁడే! కనుక మన ముపేక్షింపరాదు. (ఆకాశమువైపు చూచి) ఇట్టిఘోర కృత్యమున కొప్పుకొనువా రెవ్వరో గదా? రోజునకు మితి లేనిఛాగములకు త్తులం గొలుచునాకలకుఁ గసాయీలుఁ గూడ నిండుజీవము గలనాదివ్యమంగళవిగ్రహమును జూచినతోడనే జంకకుందురా? (తలపంకించి) కానిమ్ము, కానిమ్ము, నాశక్తిచే నట్టివార్తల జతనుపఱుపకుందునా? ఇంతియ చాలు

నాశక్తి, ఇతని నొప్పించితిఁగదా! ఎవ రెట్లుచచ్చినను, ఖాను మనబహుమతి మనకుఁ బాఱవైచు (పైకి) రాజేంద్రా! ఆభారమంతయు నాపై వైచితిరికదా! మీ రెందుల కీగోడవ? నేనే మోసికొనువాఁడ.

భీ—మంత్రివరా! మఱి యిట నే నుండనోప, నంతిపురమున కేఁగెద.

అ—చిత్తము. నాపనికై నేఁ బోవువాఁడ.

భీ—ఎవరురా! అచ్చట?

(ప్రతీహారి ప్రవేశించి) దేవా! ఆజ్ఞయొసంగుఁడు.

భీ—అంతిపురమునకు దారి సూపుము.

ప్ర—ఇటు దయసేయుఁ, డిటు దయసేయుఁడు.

(ఇట్లెల్లరు నిష్క్రమింతురు)

ఇది చతుర్థాంకము.

శ్రీ ర స్తు.

కృష్ణాకుమారీనాటకము.

పంచమాంకము.

1. రంగము: ఉదయపురదుర్గము.

[కత్తి చేఁ బూని భైరవసింగు ప్రవేశించును]

భై—ఆహా!! జ్ఞాతిజనసామాన్య మగునీపగ యొండొరులలో నొక రంత మొందినఁ గాని, తా నంత మొందదు. అదియునుం గాక యీపగ యనుదానికిఁ బెలనీచోచ్ఛ్రితులతోఁ బ్రసక్తియే లేదు. అదియేమిచిత్రమో? కాని యీస్పర్థ, యేని నిమిత్తముగాఁ జేసికొని తా నుదయ మయ్యెనో, వారి కొకయపచారమైనం జేయక తాఁ దృప్తి వడయదు. నా కేటికో గాని; మాభీమసింగునియందుఁ జవతిబిడ్డఁ డైనను, బ్రథమమునఁ గసియే లేదు. కాని యంతకంత కాయన భోగపరాయణుండై నన్నుఁ జుల్కఁజూచుటచేఁ బ్రవృద్ధమైనది. నేఁటితో మాయిరువురస్పర్థలు నంత మొందుఁగదా! కృష్ణాకుమారి చచ్చినదోడనే యీపెతల్లి యంత మొందకుండునా? ఆమెతోఁ బిడ్డలు గూడను. తుద కీభీమసింగుకూడ మడియక మానఁడు. అందులకే కదా! స్త్రీహత్య యని యిసుమంతయు జంకక యేనొప్పికొంటిని. కాన మఱితడవు సేయనేలా? (అని పరిక్రమించి దృష్టినిగుడించి) అబ్బా! ఎంతలో మూఁడు ద్వారములు దాఁటితిని? ఇఁక నీచెంతనే కదా! కృష్ణాకుమారిభవనము. (అని ముంగలఁజూచి) ఆఁ! యదె! యీబాలలీలోద్యానవనము. (అని పరిక్రమించి నిదానముతో)

ఏమీ! "పురుషు లిందు రా రాదు" అని యా? యీయుద్యానవనద్వారమున వ్రాయించినది. తా నేమియో శాశ్వతముగ నందు విహరింపవచ్చు ననియే కాఁబోలు నామె యుద్దేశ్యము? మఱి యేరికైన నీవ్రాలు వారించుఁగాని, మృత్యుభటులను వారింపఁగలదా? (లోఁ జొచ్చి పరికించి) ఔ! రారా! ఎమిదీ! ఈయుద్యానము చెలువము?

సీ. సురపొన్న లొకట భాసురలీలఁ గొని చాల
తిన్నగాఁ దీర్చినట్లున్న, వౌర!
వన్నెసంపంగిమేల్లున్న లందంద నె
త్తావి గ్రుమ్మచు నింపు దాల్చె నౌర!
రకముగా దిద్దువేదికలచుట్టను వన్నె
చామంతులే తమ్ముఁ జాటు నౌర!
వికచసౌరభసూనవకుళశాఖానూన
శాలికాడోలికల్ పరఁగ నౌర!

గీ. కోరకాధారకాఫలాహారసార
శారికాకీరదారికాహారిపారి
జాతభూజాళిభూగంధజాతభూమి
నందనము కాక, యెట్లు లానంద మిచ్చు.

పాప! మీయుద్యానవనపుబాటల నాబోటి తా నాటల నాడుటకే గాఁబోలు? నిట్లు బహుప్రయాసలచే నిర్మించినది. ఇఁక నాటల నాడుమనుము. (అని పరిక్రమించి దృష్టి నిగుడించి) ఆహా!! అదె! కృష్ణాకుమారిభవనము. ఇంతలోనే సమీపింపవలెనా? కొంతతడవైన నాయింతి మఱింతవఱకు జీవించుఁ గదా!

(సౌధముదరిచేరి) అయ్యారే! ఏమీ! ఈ భవనవిశేషము? చూచినకొలఁదిని జూడవేడుక యయ్యెడిని. (సౌధము నధిష్ఠించి). ఓహో! ఈ సౌధరాజమునం దెన్ని శృంగారములు గానవచ్చుచున్నవి?

సీ. చెలువంపుఁ బాలగచ్చులమీఁదఁ జిటిచాప
వేసినారుర! పైఁ దివాసు లెన్నో?
లలితభాకలితభిత్తులఁ జిత్రగతు లొప్పఁ
దతమోహనాకారలతల వెన్నో?
బాజుగా నొప్పు స్తంభంబులం గట్టి రే
డంబుగాఁ గాచదీపంబు లెన్నో?
వాటంబుగాకీల్కవాటంబులం దెల్ల
నిద్దంపుటద్దముల్ దిద్ది రెన్నో?

గీ. గట్టిగాఁ దావి గ్రమ్మంగ వట్టివేళ్ల
తడక లెన్నియొ కట్టిరే! దారులందుఁ
దనకుఁ దాఁ గట్టుమురుసియాస్థాన మేమొ?
సిరుల కీమేడ లేవ నైవళులుఁ జూడ.

(దృష్టి నిగుడించి) ఆహా! అదె! కృష్ణాకుమారి, తనతోడిచేడియలం గూడి యాడుచున్నయది. తనపాలిఁటిమృత్యుదేవత యిల్లేతెంచె నని యెఱుఁగదాయెఁ గా! పాప! మీబాలికీగోల యెల్లెఱుఁకవను?

(అంతఁ కృష్ణాకుమారి సఖులతోఁ బ్రవేశించును)

కృ—భాసురాంగి! ఈపావురముల నీకఁ గొంపోయి, వీనితావులఁ జేర్పుము.

భా—మంచిది (అని చేర్చి వచ్చును)

కృ—చేలీ! నాముద్దులచిలుకకు నిన్నటిదినమున వస పోసితికదా!

భా—అమ్మా! పోసినారము, పల్కులవు డెన్నియో పల్కనేర్చునుజుమా!

కృ—సఖీ! దానికేమి? దానియాహారమువిషయమై జాగ్రత్తతో నుంటివిగదా!

భా—అయ్యో! అట్లనెదవేలా? ఆచిలుక కాహారాదులఁ జూడక మనుమ్మల భుజింపవల దంటివే! మఱచితి మనుకొంటివా యేమి?

భై—(తనలో) ఆహా! ఏమిస్నేహ? మేమిస్నేహము? ఓహో! ఏ మాయాకారము? చిలుకలకన్న ముద్దుఁజిల్కుచున్నదే? పాప! మిట్లనేకదా జీవులెల్లఁ దాము మృత్యుముఖమునం దున్నను; కామితార్థములఁ బ్రేమించుచునే యుందురు. (అని ఖడ్గమువంకఁ జూచి) ఓఖడ్గరాజమా! నీబుభుక్షు దీర్చుకొన సిద్ధముగ నుంటివా? కాని;

ఉ. అఱిగొఱికంబు లేక యలరారెడునీతరుణీలలామ ముం
దఱఁ గడునూలమాల మగువారి నెఱుంగదు; కాన కోర్కులె
చ్చిఱిల, ముదంబదెంత మదిఁ జెచ్చెఱ నుబ్బట లూఁగ నుండె; హా!
యెఱుఁగకయుండునట్టు లొకయేటున కాయునుగ్రసింపుమా!

(అని పోవ నుంకించి మరలి) అయ్యో! పాప! మింతనే చంపవలెనా? ప్రియజనులతో మఱియొక్కింతతడవు ముచ్చటింపనిమ్ము. చెవులపండువగా మన మోఁగూడు వినియెదముగాక.

కృ—కాని, చెలులారా! ఆచిలుకకు నామెతలిదండ్రులకు నెడఁబాపులుచేసి యిట్లు బంధించినందుల కెంతవిచార మందుచుండెనోగా! ప్రాజ్ఞతవచ్చియు నిట్టియక్రమములు మానకుంటిమే! మనము గాన్పించనియెడల మనతలిదండ్రు లెంత చింతింతురో, యీచిలుకను గుఱించియు నీమెతలిదండ్రు లంతవంతనొందకుందురా?

కన—అమ్మా! అవియన్నియు నాలోచించినయెడలఁ గాలమెట్లు గడచును? సమస్తవస్తువులవిషయమై యిట్లనే జాలినొందవలసివచ్చునుగదా! అట్లైన మనజీవితాధారములవిషయమై కూడ నుపేక్షఁ జెంది యెట్లు జీవింపఁగలము?

భై—ఆహా!! ఎంతకనికరపుగుండె? ఓహో! ఎంతముద్దరాలు? సమస్తవస్తువులయందు నిట్టిసుహృద్భావ మెందున్నైనను గాంచనౌనా? ఔ! ఔరా! ఈరీతిఁ గర్ణరసాయనము లగు పల్కులు పలుకుచు, నతిపుణ్యవతి యై నిర్దోషయై యన్యులఁదలంపక, తన సఖీజనంబుతో నిష్టగోష్ఠిని గాలం బపనయించుచు, మహానందమున నోలలాడుగోల యగునీబాలను నెట్టిమూఢాత్ముఁ డైనఁ జంప నెంచునా? నాకుఁ దప్పదుగదా? (అని కత్తి యెత్తి ముందంజ వేసి క్రిందఁ బడి లేచి నూరుచుండి) అయ్యో! నాపాషాణహృదయ మేలకో ద్రవించిపోయెను? హా! శ్రీహరీ! నే నెంతయో కఠినాత్ముఁడనై పోయి చంపవలెనని గమకించినను, ఈమహితచారిత్ర సౌమ్యతేజంబులెల్లఁ బరవశ మొంది పడులాగున నెంటుచుండెఁగా? హా! ఏదీ నా కాఠిన్యము? నా కేమిటి! మతిభ్రమకలుగుచున్నది? నే నేమిసేయుదు? (అని నిలిచియుండును)

కృ—కనకాంగీ! ఈచిల్కను బట్టినవా రెవ్వరో? కాని, వారలకుఁ బదిరూప్యములేని బహుమతి నొసంగి దీనితలిదండ్రులకడఁ జేర్చుబాధ్యత నీదియ సుమ్మా!

క—చిత్తము, తల్లీ! తప్పక చేయుదాన.

కృ—అట్లైన నాచేతఁ జేయి నిడుము.

క—అట్లనే చేయును)

కృ—(దృష్టి నిగుడించి) సఖులారా! మున్నెన్నడు నాశోకమునకు రానిమాబాబయ్యగారీయెడ కేవిచ్చేసినా, రేలకో? రండు, పోయి కలసికొందము. (కృష్ణాకుమారి ముందుండి సఖులు వెంటరాఁ బోయి యాయన చెంతఁ జేరుదురు)

కృ—(కేలోడ్చి)

మ. మును పేనాఁడును మీఁదు బాలఁగన నామోదించరే మోకదా?
జనకా! యీ యెడఁ జూడవచ్చుటను నా సౌధంబు మాన్యంబు; నా
తను వా! పావనమయ్యెఁ గాంచుటఁ గనుల్ ధన్యంబులై యొప్పె; నీ
దిన మెంతో సుదినంబు; మ్రొక్కితి నిదే! దీవించరే! మీ రికన్.

(అని సాష్టాంగపడును)

శై—(తనలో) కటకటా! ఇఁక నే నేమి చేయుదును. నే నెందులకు వచ్చి తినందును. తండ్రీ! అని పాదములపైఁ బడనే నెట్లు చంపనేర్తు? నే నేమి పల్కుదు? (పైకి)

ఉ. మ్రొక్కకుమమ్మ! పాపుఁడను మూఢుఁడ ద్రోహిని ఘాతుకుండ నీ
యొక్క శుభంబుఁ గాంచుటకు నోర్వనివాఁడను; మీదు వంశమ
మ్మక్క! నశింపఁ జేయుట ముదావహమం చెద నెంచువాఁడ నీ
ప్రక్క మెలంగు బల్లెమ; పరాభవపాత్రుఁడ నో సుపుత్రికా!

కృ—(లేచి తనలో) అయ్యో! ఏమిదీ! ఈరీతిఁ బల్కుచున్నారు? నాకేదియేని హాని మూఁడ నున్నదియా యేమి? లేకున్న నిట్లన నేలా? (అని సంశయముతో) అట్లైనఁ దనపని చక్కఁ బెట్టుకొనియే పోవును. మా తండ్రిగారీ విధమునఁ దూలనాడి యవమానపఱచిరేమో? పాప! మీ యనమో మందులకే విన్నఁబాటొందియుండవచ్చును, కాని యీయన యిదివఱ కెన్నఁడైన నట్టి యాగడములు సలుప లేదే? అయిన, నాకడ వెళ్లఁగ్రక్కనేలా! ఆరసెదను గాక. (పైకి)

ఉ. ఏల విచార మందెద? రిటేటికి మీరలు వచ్చినారు?
లీలను బల్క నేటికిఁ జలించెద రేటికి? మీదు కార్య మీ
బాల యొనర్పనున్న యెడఁ బల్కుఁడు; తప్పక ప్రాణమైన నేఁ
జాలిన నిచ్చుదానఁ, గడు సాహసులింతులటం చెఱుంగరే?

శై—(లోన) అబ్బబ్బా! సమస్తవస్తుసముదాయమందు నవ్యాజానురాగము గలయీ బాల యిట్టి బంధుజనస్నిగ్ధములగు వాక్యములచే నా హృదయము నీరు చేయుచుండెఁగా! ఇఁక నే నేమి ప్రత్యుత్తర మిత్తు? ఆ మెహృదయధ

ర్మముం బట్టి, నాయెడఁ గ్రూరత్వారోపణ చేసికొన్నను నమ్మక మఱియొక రీతి భావించికొని, ప్రాణములనైన ధారవోతు ననుచున్నయదే! హర! హరా! పెదవి మెదపుటకైన సందు లేకున్నదిగా! (పైకి)

చ. ఉసురులనైన నిచ్చుటకు నోపుదు వమ్మ! కుమారి! యైన నీ
యుసురులు ప్రోసికోఁ దగిన యుత్తముఁ డెవ్వఁడు? దేవుఁడిప్పు డీ
పసరమువంటి నన్నొకని భావ్యుఁడ టంచెద నెంచకున్నఁ; దా
మసమున వచ్చినాఁడను జుమా! యిఁక బేలతనంబ దేలనే?

కృ—(తనలో) ఆహా! ఏమీ! నాయుసురులు వోసికొనుటకా యీయన వచ్చినవాఁడు? నాయెడ నేమియపచార మున్నది? జ్ఞాతిజనసామాన్య మగు వైరముచేతనా? ఒరులచే నియోజితుఁడై యిటు లనుచున్నాఁడా? (అని శంకతో) పాప! మీతనియందు మొదటి హేతువేమో? యన నట్టి క్రౌర్యము గానరాదే! శత్రురాజు లేరైనఁ గోట ముట్టిరేమో? అట్లనుటకును రణ దుందుభుల మ్రోఁత వినరాదే! ఆరసెదను గాక, (ప్రకాశము).

సీ. పట్టభద్రులు కోట ముట్టడి సేయ వే
వచ్చిరే యిట్లు హా క్రుచ్చినారు?
మా తండ్రి మిమ్మవమానించి మించి కో
పించెనే యిట్లు పచించినారు?
పరులు మాపైఁ గసి పట్టఁజాలక మిమ్ముఁ
బంచిరే యిటు నిరూపించినారు?
ఈ బాల దోస మేమేనియుఁ జేసెనే
యలుకతో మీ రిట్లు పల్కినారు?

గీ. స్త్రీల నీలీలఁ జంపుట హీలు గాని
యంతకేమైన వ్యతిరిక్తమైనరీతిఁ
జంపుదురఁటయ్య! లోఁదిల కింపు మయ్య!
యలుక మీ కేటి కయ్య! బాబయ్య! చెపుమ!

భా—(రహస్యముగ), సఖీ! కనకాంగీ! ఈ రాచకఱకు మొఱక మన చెలియను జంపుటకే! వచ్చినాఁడఁట. వింటివా? ఇఁక మన కేమిగతి? ఏమి సేయఁగలము నన్నైనఁ జంపరాదా? నో రెఱుఁగని పసితూనను చంపుట?

క—(రహస్యముగ) సఖీ! దైవదుర్విలాసమున నెట్టివారికి నేవియో? యాపదలు తటస్థమౌచునే యుండును, కాని యిట్టియెడనైన ధైర్యముఁ బాయక యీమె పల్కినపల్కులు వింటివి గదా? అతఁ డేమి యుత్తర మిచ్చునో? వినుము.

బై—(దుఃఖముతో) తల్లీ! కృష్ణాకుమారి! నే నేమి చెప్పఁగలను? మూర్ఖుఁడ నై యిటు లేఁగుదెంచినాఁడ; మీతండ్రి పెక్కండ్ర రాజపుత్త్రుల నిన్నుఁ జంప వేఁడుకొన, "మమ్ముఁ జంప నొప్పుకొందు,, మనువారే! కాని యం దొకఁ డైన నీఘోరకృత్యమునకుఁ దలపెట్టఁ డాయె, నందులకై యీచండాలుఁ డొప్పికొని యిటేఁగుదెంచినందులకు క్షమించెదవు గాక. (అని పాదము లపైఁ బడును)

కృ—అయ్యో! పెద్దలు, మీ రిట్లాచరింప నౌనా? (అని పెడకుఁ జనును)

బై—(లేచి నిలువంబడి) ఛీ! దుష్టఢమా! పలుబాములు పెట్టునామరాటుల నేమి యుఁ జేయం జాలక నోరెఱుఁగని పసికూనలపైనా నీపెత్తనము? (అని త్రిప్పి పొడవై చును)

కృ—బాబయ్యా! నాయనగారే యి ట్లంపినారా? అది యేటికోగదా? మీరైనఁ దెల్పెదరుగాక.

బై—అయ్యో! తల్లీ! వినుము.

గీ. రాణిగా నిన్నుఁగొన నామఁ రాటిఱేఁడు
వ్రాసె లేఖను; దాని నిఁరాకరించె,
నందుకై నీదుతండ్రిపైఁ గనల్గి యతఁడు
"నీదుకూఁతును జంపుదాఁ లేద? యిప్డు.

క. బంధులఁజంపుచు నీదగు
బంధురరాజ్యంబుఁ గొంచుఁ బైఁబడి యిదె! నీ
బంధించి యున్నయెల్లర
సింధువులోఁ గల్పఁ గలనుఁ జింతింపు" మనెన్.

అందఁలకుఁ దోడు మనమంత్రి, యొకయాఁడుదానికై సమస్త ప్రజలను జంపుట యుక్తముగాదు. రాజ్యము నైనైనఁ గాఁపాడుకొను,, మనియె.

కృ—ఆహా!! ఏమిధర్మాలోచనలు పుట్టుచున్నవి? ఇట్టిచిక్కుకోరికల నెవరైనఁ గోర నెంతురా? ఎంతదుర్ణయ! మెంతదుర్ణయము?

బై—తల్లీ! ఇఁక నే నిట నుండఁజాల; సెల వొసంగెదవు గాక. (అనుచుఁ దత్తర మునఁ బోవును)

కృ—(నిశ్చేష్టయై యాసనమునఁ గూర్చుండును)

క—చెలీ! భాసురాంగీ! ఈగండము గడచు టెట్లు? ఆహా! అతులువకౌనిగుండె యంతకఠిన మైనది? అయ్యో! ఏశ్వరా! నీవే సత్య మైనదేవుఁడ వైనచో నాకఠినాత్మునిపై నొకపిడుగైనఁ బడఁజేయరాదా? (తలపంకించి) ఇంక దేవుఁ డెచ్చట? సత్య మెచ్చట? హా! యుగధర్మ మెంతచక్కఁగా మాఱె నది? ఎచ్చట నైననెట్టి ఘాతుకమృగము లైన నిట్టియాసలం బెట్టుకొనునా?

కృ—చెలులారా! ఎద్దుపుండు కాకికిఁ దెలియునా? వీ రెట్లు చచ్చిన వారి కేమి? ఇంతకు "వా రెప్పుడైన గుండియలపైకుంపటు" లనుకొంటిమే కదా! తుద కీవిధమున వారిదౌర్జన్యమును జూపుచుండిరి.

భా—కనకాంగీ! ఆదురాత్ముఁ డేవిధ మైనదోస మెఱుఁగనిపసికూనలపైనా కసి జెందుట?

క—సఖీ! ఆకుటిలుల కిన్ని గావలయునా? కాని, (అని దైన్యముతో) నన్నుఁజంపుటకై మాబాబయ్యగారు వచ్చి సాహసింప లేనివారై పోయిరి. ఇందుల కిఁక మఱియేరినైనఁ గఠినాత్ముల నంపకపోరు; కావున నీలోపుననే తరణో పాయముఁ జూచుకొనవలె, నందులకై దేవతాగృహమునకు మార్గము నూపుఁడు, పోయి సేవించుకొందము.

క—(కన్నీటితో) సఖీ! కృష్ణాకుమారి! మా కేమిగతి? ని న్నెట్లు గాఁపాడెదము? మా కీ యాపద రాఁగాదా? అట్లైనఁ గాఁపాడకుందువా?

కృ—ఆదైవదుర్విలాస మిట్లుండ మన మేమి సేయఁగలము?

ఉ. అక్కట! కాంతలార! మనఁమందఠముం దనివోంప మేడ నేఁ
డొక్కతుణంబుక్రిందట సఁమున్నతవైఖరి నుంట నోపలే
కెక్కడిమాలదైవ మొకఁదే! యిటు లెంతలు సేసినాఁడె! యి
మ్మక్క! విధాతచర్య గనఁనక్కజమై వెలుఁగొందఁ గాదఁటే!

భా—(గద్గదకంఠియై) హా! సఖీ! ని న్నేమియుఁగాఁపాడనోపనివారమై మాచే తులార మృత్యువున కందిచ్చుచుంటిమి కదా!

క—అమ్మాయీ! కృష్ణాకుమారి! ఇంచుకంత హెచ్చో? తక్కువయో? కాని నీతోఁటివారలమే సుమా! తప్పక నమ్ముము, మే మింతకు వే ఱొండు సేయం జాలము, గనుక సమ్మతించెదవుగాక.

కృ—(తనలో) హా! ఏమీ వీరలస్నేహసంపత్తి? వీరలుఁ గూడ మడియకమాన రఁట. హా! మరాటిబానిసా! ఛీ! దురాత్మా! ఈపాపములెల్ల నిన్నుఁ జుట్టుకొనుఁగాక. (అని కొంత చింతించి) అయ్యో! నామాట కేమి? సతతంబు మితిలేనిబాధలం బడునాప్రజల కిపయి నైన సౌఖ్య మబ్బునో? లేదో? (పైకి)

ఉ. యోధులు శౌర్యసాహసపరాయోధులు ముం జనునట్టిభీకరా
యోధనకేళిలోన మృతిఁ నొందరె? యిప్పుడు యోగ్యుఁడౌమహీ
నాథుఁడు లేఁడుగా! జనవినాశము పెచ్చగుచుండె నీపయిన్
సాధన మేమియో? కొంత విచారణ సేయవె? దీనరక్షకా!

సఖులారా! నేఁ జచ్చిన రాజ్యబంధుమిత్త్రపరివారముల కన్నింటికి సుఖమయ్యెడిని, మీరలు నిట్లు సాహసింప నాత్మహత్యాపాతకము తక్క, వేఱె యబ్బునే? కనుక:— (అని దుఃఖముతో సఖులచేతులు పట్టుకొని)

ఉ. మక్కువతోడ నాభర మమాయికవృత్తిని మోసినారు; మీ
కెక్కడనైన నీచెలి సహింపనియట్లుఁ బల్కునట్టియా
వాక్కులు లెక్కసేయక; కృపారసమెంతయుఁ జిల్క, మీర లిం
కొక్కమహీపసూతిని సయోద్ధతిఁ గొల్చుచు నేమ మందుఁడీ.

హా! చెలీ! (అని యిరువురుం గౌఁగిలించి)

చ. కసరుట నేర వమ్మ! తమకమ్ము నెఱుంగవు; లోపమున్న లో
విసువును గాంచవమ్మ! కనుపించినఁ బ్రీతిగఁ బిల్చెదమ్మ! హా!
విసఁ గొని, దేనికైన మముఁ బిల్చుట నేరవు; మాదుచేతలన్
గొసరి యెఱుంగనట్టిపసికూనవు; నీయెడ దోస ముండునే?

కృ—హా! ఏకేశ్వరా! ఏపాప మెఱుంగనట్టిమా కెట్టిగోలదెచ్చితివి? హా! తండ్రీ! మా కిటు సేయ నేమి యపచార మొనర్చినారము?

చ. తెఱుఁగను కష్టదుఃఖములఁ దాల్చిని బాయ నొకప్పుడైన; నే
పరుగ సమృద్ధిఁ గాంచి; కలనైనను బొంకుల నాడినేర; నిం
కెఱుఁగ నధర్మ మేదో? చను వీరును దుష్టుల కెన్న డెనియున్
మరగితి నీపదాబ్జము లమాయికవృత్తి ననంతరూపకా!

(శుకశారికాదులఁ గలయంగాంచి)

శా. రామాభిఖ్య వహించునోశుకములారా! హారిపుష్పోచ్చయా
రామవ్రాతములార! పావురములారా! శారికాపంక్తులా
రా! మత్స్నేహనిధానసాధితతులారా! మీర లీబాలపైఁ
బ్రేమం బుంచరె? దూరమాటకు నభిప్రేక్షించెఁ బ్రేక్షింపరే?

(కొంతతడవు మిన్నకుండి) ఆహా!! ఈజీవితాశానిబంధ మెంతకానిది? ఈ పాశమునకు బద్ధులు కానివార లుండుట దుర్లభముకదా! (అని యురమునఁ జేయి నిడి) ఓయీ! జీవాత్ముఁడా!

ఉ. నిత్యము కాదు దేహ; మదనిత్యము గావున; దీనిచేత దు
ష్కృత్యము లాచరించి, తుదఁ గేనియు వీడవె, మేలు చేసినన్
సత్యుఁడ వీవు; గావున ననత్యపుదేహగతాభిమానమున్
గత్యము గాఁగ నెంచెడియగత్యమదేటికిఁ? దెల్పు నెందుమా!

ఇంక మఱియు నిట్టితుచ్ఛకళేబరములకుఁ జిక్కుపడెదవుగాక. (చెలుల నుద్దేశించి) చెలులారా! మన కీతడవేలా? దేవతాగారమునకుఁ బోవుదము, రండు.

భా—చెలీ! నీతోడివారలమేకదా! పద, సేవింతము.

క—అమ్మా! మనప్రభాసింగెచ్చట నుండెనో తెలిసెనా?

కృ—దినదినము దేశములపైఁ బడి ప్రజల బాధించుబానిసలగర్వ మడంప సరదారులఁ గొందఱ జెంతనిడికొని సామ్యసింగుగారితో దేశములం దిరుగుచుండెనఁట, నీ వెఱుఁగవా?

క—కాని, నాకిం దొకయాలోచన బొడగట్టుచున్నది, బాగున్న బాగుండుఁగాక, లేకున్న లేకుండుఁగాక.

కృ—ఏమియో కదా ?

క—(ఏమియో చెవులోఁ జెప్పును)

కృ—సఖీ! నీనొడి, నెఱవేఱుట కష్టము గావున నాకంతగా మనస్కరించుట లేదు. కాని, బాగుండక పోలేదు, గనుక యత్నము మానవలదు, పోవుదమురండు.

(ఇట్లెల్లరు నిష్క్రమింతురు)

ఇది పంచమాంకము.

శ్రీగస్తు.

కృష్ణాకుమారీనాటకము.

షష్ఠాంకము.

1. రంగము. ఉదయపురదుర్గము.

[త్వరితగతి నై భటుండు ప్రవేశించును]

భ—ఆహా! కృష్ణాకుమారిదే జన్మము గాక, నిష్ఠురమహారాష్ట్రబాధ పడలేక, కడుంగడు దీనులై యలరువెల్లర నేమముం గోరి, యందులకై తనప్రాణముల ధారవోయ నీయకొని, రాజ్యమునకెల్ల సుఖము కలుగుఁ గాక యని, మహానంద మొందుచున్నది. ఆహా! ఏ మావిధేయత ? ఎంతధైర్య ? మెంతవైరాగ్యము ? పురుషులయందు నట్టిసాహసధైర్యాదు లనను మేయములు కదా? ఛీ! అట్టివీరవనితకా? యిట్టి దురవస్థలు తటస్థించుట? పట్టణమంతయుఁ దమపిల్లల కీయాపద మూఁడిన ట్లేడ్చుటయే యామెమహాత్మ్యమును దెల్పుచున్నది. అందులకే గదా యామెను జంపువా రుండుటయే కష్టమైనది. కాని, యిట్టిపరమపావనిని జంపించినచోఁ దన కేమిమోక్షపుణ్యముల మూట యబ్బునట్లు అజితసింగుగారు దాఁగటిలోని వెలఁగపండువలెఁ గొట్టుకొనుచున్నారు, హా! ఎంతద్రోహి? ఎంతపాపి? ఈచండాలుఁడు మాకుఁగూడ నీపాపముఁ బంచుటకుఁ గాఁబోలు? ఉండినచోట నుండనీయకున్నాఁడు. ఈదురాత్ముని కెంత కాపట్యమును లేనిచో నాయమను జంపింప నంతఃపురస్త్రీల సిద్ధపఱుపఁగలఁడా? ఆహా! నేఁడే కదా విషముఁ బెట్టి యూపట్టిం గిట్టించుట. మనముఁ జూడఁ బోవక తప్పదే! (తలపంకించి) మనకేమంతి గండకత్తెఱ? ముష్టికి నష్టియేమి? కష్టమునకు నిష్ఠుర ముండునా? అట్టిపనుల నేవైన నియోగించినయెడలఁ దక్షణము కొల్వు విడచి నుతియేదైన సేవించి జీవించెదను గాక, (అవుడుక అచి) ఆఁ! ఎందులకైన వేగమె పోవుదము; లేకున్న మఱొక్కపి; చట్టునఁ దట్టును

(అని నిష్క్రమించును)

ఇది ప్రవేశకము.

షష్ఠాంకము.

---

2. రంగము. కృష్ణాకుమారిసౌధము.

[కృష్ణాకుమారి సఖులు, తల్లి యగు ప్రభాదేవి, భీమసింగు, మంత్రియుఁ బ్రవేశింతురు]

కృ—(తనలో) కడుదీను లగు ప్రజలకును, దలిదండ్రులకును, సేమముఁ గోరి నా ప్రాణముల బలి నీయ నీయకొని, సకల దేవతా ప్రార్థనలు సలిపితిఁ గదా! ఇంతియ చాలుఁ; గృతార్థనైతి; నబల నగు నావలన వీరెల్లరు సుఖించుట చాలదా! యోజింప నిట్టియగణ్యపుణ్యము నకుఁ గట్టవిధించు నా విధాతకు వేయివిధములను సాష్టాంగములు సలుపుదాన. (ప్రకాశముగా) ఓ తలిదండ్రులారా! (అని కేల్మోడ్చి)

సీ. నీమముల్ నిష్ఠలెన్నియొ దానములు మీరు
చేసి, నాభారంబు మోసినారు
గారాబుతో నన్నుఁ గాంచి యింతటిదానిఁ
బెంచి విద్దెలను జెప్పించినారు
బాల్యంబుచేత నావలన వచ్చిన బాధ
లోపి నాపైఁ బ్రేమ నూపినారు
గాంచి నా తప్పు మన్నించి లాలించి బో
ధించి మీ రింక మోదించినారు

గీ. తుదకు శాత్రవరాడ్దర్పదుఃఖ మతులు
ప్రజలు మీరును మోదించుభాగ్యఫలము
నాకుఁ దక్కంగ వేచేసినారు మీర
లందుకై వేడ్కఁ గొనుఁడు నాయందనములు.

(అని సాష్టాంగపడును)

(అంతఁ దలిదండ్రు లిరువురును దుఃఖముతోఁ గౌఁగిలించి)

తల్లి—హా తల్లీ! కృష్ణాకుమారి!

ఉ. పెంచితి మమ్మ! నిన్ను విలపించుట కీవిధ నోసుపుత్త్రి! మే
లెంచితి మమ్మ! నిన్ను శమియింపఁగఁ జేయుట నెమ్మనమ్మునన్
సంచిత మమ్మ! మాకిది; విషమ్మునుఁ గ్రాయిలుగూడ నెంచుచున్
గాంచినయట్టి బిడ్డలఁ "దీసం"గను జేసి, సుఖమ్ముఁ గాంతురే?

హా బేలా! నా బాలా!

సీ. ఎప్పొద్దు నీ ముద్దులే వినంగను ముద్దు,
చాకుమా! నేఁ జత్తు నాకుమారి!
నీభక్తి నీయుక్తి నీనీతి నీరీతి,
యేకాంత కబ్బునే? నాకుమారి!
నాకేల నీలీల సాకఁ జేసెను గోల
నాకంజగర్భుఁడే నాకుమారి!
హా! పట్టి! నా కిట్టి పాప మూవలఁ బెట్టి
న న్గావ లేరుగా నాకుమారి!

గీ. నిన్నుఁ గడుపారఁ గంటి; నేమిన్న కుంటి;
నాకుఁ బుట్టితి వేలమ్మ! నాకుమారి!
యొరులకును బుట్ట జీవింపవో? కుమారి!
నాకుఁ బోదారి లేదు, కృష్ణాకుమారి!

భీ—(తనలో) ఆహా! ఏమిదీ! ఇంతయమాయికురాలు? ఇన్నినాళ్ళవఱకుఁ బెంచి, పెద్దగాఁ జేసి, తుద కిట్టి దారుణమరణమునకుఁ గారణమైనను; మాపైఁ గసి జెందక యెంతవిశ్వాసమును జూపుచున్నది? మే మెల్లము సుఖించినఁ జాలునని, ప్రాణములపై రవంతేనియు నాస నిడికొనక, చావ నెంచి, "వీర ల్లరు మోదించుభాగ్యఫలము నాదియ కదా!" యని భావించు జ్ఞానవతి యగు పట్టిని గిట్టంజేయ నే నెంతటి నిర్భాగ్యుఁడను? నే నెంత పాపాత్ముఁడను? (ప్రకాశము) (ఏడ్చుచు) తల్లీ! కృష్ణాకుమారి!

సీ. నీమంబులో లేక నిష్ఠలో నోములో
పచరించి కంటి; మోహపట్టి! నిన్నె
మించి గారాబుతోఁ బెంచి నెమ్మదిని మో

డించినారల మమ్మ! ఁకాంచి నిన్నె
ఇంతటిదాఁక మాఁయింటిబిడ్డవ యంచు
నమ్మియున్నార మోఁయమ్మ! నిన్నె
విద్దెలా బుద్ధులాఁనుద్దు లబ్బెడులాగు
చేసితి మమ్మ! మాఁచిఱుత! నిన్నె
గీ. తల్లిదండ్రులు బంధులంఁదఱుఁ జలంబు
నూని, యవ్వారు సౌఖ్యంబుఁనొంద నెంచి
పొట్టకూటికి నాశించిఁపట్టి! యిప్డు
నమ్ము పెద్దగఁ జేసినాఁరమ్మ! నిన్నె.

తల్లీ! మా కీపాపఫలము, జన్మజన్మమునఁ గట్టికుడుపకున్నె? ఈపాపులకడుపునఁ బుట్టకుండెదేని; నీ కిట్టిబాములు సమకట్టునా? నీకట్లైనట మా కిట్టివి రారాదా? (అని బాష్పము లొత్తికొనును)

కృ—(తనలో) అన్నా! అంత కంఠకు వీరలహృదయసంతాపము హెచ్చగుచున్నదే? ఈగర్భమోహమున నాకు ముందు వీరె తెగింతురేమో? కావునఁగొంచె మూరడించెదను గాక. (పైకి) జనకా! భూజనామూల్యకనకా! ఇందు మీదోస మేమున్నది? యోజింప నాకిది సంతోషహేతువే కాని, దుఃఖహేతు వెంతమాత్రమును గానోపదు. మఱియు,

సీ. మీకు శోకం బిట్లుఁసాకకుండఁగ మీదు
కుక్షి నే మును సొఱఁకుండరాదె?
చొచ్చితిఁ బో; లోనఁజచ్చి నిర్జీవనై
యుండి భూమిని మనఁకుండరాదె?
మనుచుంటిఁ బో; భూమిఁఘనరోగములు పట్టి
యింపుతో నన్నుఁ గిట్టింపరాదె?
గిట్టకుండితిని బో; కేటి గీటెడు వెట్టి
చేత లేపున వెల్తిఁసేయరాదె?
గీ. ఇట్టి వేవైన జరుగ, మీఁకెట్టి గోల
మైనయును లేక, సౌఖ్యంబుఁ నందియుండి

యిహమునకుఁ గాంచ వెల్తి యొఁకింత లేక
పరమునకు లోటు లేకుండఁబడును గాదె?

కావున జనకా! నిర్భాగ్యురాల నగు నేను మీకిట్లుపుట్టి కష్టములపాలు సేయుచుంటినిగదా! ఇఁక మీరో, నన్నుఁగనినందులకు నా కనిశ్యావశ్య మగునీప్రజాసంరక్షణఫలము ప్రాప్త మౌనట్లు సేయుచుండిరి కాదా! ఈయబల కిట్టియుత్కృష్టకార్యముకన్నఁ గావలసిన దేమి? నా కిదెంతయుఁ బండువగా నే నమ్మికొనుఁడు.

భీ—ఆహా! నాచే నొనర్పంబడుదుర్ణయం బెంతయుఁ బ్రాణమిక్కుటం బైనను, ఉపకారమే యని యీరీతి ధైర్యరస పూరపూరితము లగువాక్యములచే నాహృదయమును నీరు సేయుచుండెఁగా! హా విధీ! మమ్మింత పాపులఁ జేయ నెంచితివి?

(ప్రకాశము)

క. పుట్టరె బిడ్డలు ధాత్రిని?
గట్టా! యీరీతిఁ జేయఁగల్గిరె చెపుమా?
ఎట్టుల నీ కిది హితమౌఁ?
బట్టీ! యిది గాంచ మాకుఁ భావ్యం బెటులౌ?

కృ—తండ్రీ! నా కిదెంతమాత్రమును దుఃఖహేతువుగఁ దలంపకుఁడు. నాజన్మము దీనిచేఁ బావనం బయ్యె; నింక మీ కేమైన దోసముండు ననియుఁ జింతింపకుఁడు. ఏలయనః—ప్రజాక్షేమంకరములగు కార్యముల నాచరింపుచు, నావిషయమై ప్రాణములనైనఁ బెట్టుట మనకులోచితధర్మమే కదా? మీకింక బహుజనపోషకత్వము మోసియుండుటం బట్టి యీస్వల్పకార్యమునకై మీరే, ప్రాణముల నీయక, మీరకత్రాంకురము నొకదానిని ద్రుంచి సకలజనోద్ధారకు లగుచుండిరి. ఇట్టి యుత్కృష్టకార్యములను స్వల్పసాధ్యములుగఁ జేసికొని సాధించుట యుక్తము గాకుండునా? కావున ధైర్యము వీడరాదు; చింతింపఁ బని లేదు. (అని దుఃఖముఁ బట్టలేక తల్లిచేయి పట్టుకొని తండ్రి నుద్దేశించి) జనకా!

ఉ. నాకయి దుఃఖ మొందక, మఁనంబున నాదగుతల్లి యీయమ్మ,యీ
శోకము పట్టలేక కనుఁజొక్కుచు సోలుచు సాహసించు నే

మోకరగ? భద్ర నటానటుల నోపికఁ దోడుత నూఱడింపరే?
కూఁకలెఱుంగదీమె, ప్రతికూలము గాంచదు మీఁకొకప్పుడున్.

(అని కన్నీరు విడుచును)

త—హా! నాముద్దులతల్లీ! కృష్ణాకుమారి! ఇ ట్లేల మాహృదయముల నీరుచేసెదవు? నేనా నీకుఁ దల్లిని? (కౌఁగిలించి)

ఉ. మక్కువతోడఁ బెంచితిఁ గుమారి! నినుఁ; ముదమార నిప్డు నా
యక్కునఁ జేర్చి మృత్యువున కందియఁ బూనితి నమ్మ! కాదె? యిం
కెక్కడి తల్లినౌదు? పతి యెక్కడితండ్రి? యిటింక నిన్ను మే
మిక్కలపాలు సేసియు సకసీహితజీవము నొందుచుండమే?

(అని కన్నీ రొత్తికొనును)

కృ—తల్లీ! నీ విట్లేడ్వం జనదు. (కన్నీ రొత్తి) మనవంటిమానైకజీవినులకు మృత్యు వత్యంతహితకరం బగుచుండ వేఱుగఁ దలంపరాదు.

చ. పరువు గలట్టివారలఁ గృపామతి మృత్యువు దారదృష్టిచేఁ
దిరముగఁ జూచుచుండుట నుతింగొనుచుండిరిగాదె? లేనిచోఁ
గరువము దాల్చి, ధర్మ మనుకంపను గూఁకటినుండి ద్రుంచుపే
లరులకుఁ జిక్కి యెన్నివగలం బొగులన్ సమకట్టునోకదా?

మం—(తనలో) ఆహా!! ఏమీ యీమెధైర్యము? తన కిట్టియవస్థ వచ్చినది గదా యని జంకక, శౌర్యధైర్యసారకలితము లగువాక్యములచే హృదయములను మోదానురాగములకుఁ బాదుకొల్పుచున్నది. కాని; పూర్వము దారగుణములచే వన్నెకెక్కినస్త్రీపురుషావతారములన్నియు నీమెకడ శుశ్రూష చేయఁదగిన వన నిరాక్షేపము. ఆహా!! ఇట్టిసుగుణమణి యని గణింపక నే నెంతపాప మొడిఁగట్టికొంటిని? ఇట్లు మించి వచ్చినపనికై నే నేమిచేయుదు? ఈమె జ్ఞానగర్భితము లగునీవాక్కులు వినినకొలఁది నాహృదయము నీరగుచున్నదే! (ధైర్యమూని పైకి) అమ్మాయీ! కృష్ణాకుమారీ!

చ. సుగుణపవిత్రిత వగుట శోషితమోదముతోడ నెవ్వగం
బొగులుజనమ్ములపైఁ గృప నమోఘముగానిటఁజిల్కి యాసలన్
దగ విడనాడి లోనఁ బ్రమదమ్మును గాంచితి; వైనఁ గంటచే
సెగ యెటులోనఁ గల్గదు? వచింపుము! బుద్ధివిశాలవే కదా!

కడుపు దీపుచే నీరీతి శోకానలదందహ్యమానమానసులై యికార్యమాచరించుకొనుటయును, మానుటయును, జాలనినీతలిదండ్రులను రాజ్యసంపదలచే సకలసౌఖ్యంబులను నిరంతరాయముననుభవింపం జేయునుపాయము నారసి, యెట్లులనైన నోదార్చవలెను; కాని యీరీతి మఱింతసోకోద్రేకములగుమాటల నాడుటన్యాయమా?

కనకాంగి—(రహస్యముగా) భాసురాంగీ! ఈదురాత్ముని కీమెను జంపించుట యందే వేడుక కలిగిన ట్లున్నదే! కాని యీమె జ్ఞానగర్భితము లగుమాటల వినఁ బ్రత్యుత్తరమున కేమియు సందులేకుంటయే కాక, యొకవిధమైనశౌర్యము నభిమానమును, జన్యము లయి, సాహసధైర్యములను మొలకలెత్తించుచుండెనే! ఆహా! ఎంతదురవస్థవచ్చినది.

భా—చెలీ! నాకేపలుకు లేమియో? కాని హృదయసంతాపము బెల్లుబ్బం జేయుచు, నణఁచిన నణఁగక వెల్లివిరియుచుండెనే?

కృ—అయ్యా! శోకమును సమూలముగఁ బీకి వేయుటకై నే నెంతధైర్యరసోచితముగఁ బల్కినను, దదభివృద్ధినే చేయుచుండెనా? మ ఱెందుల కీజాగు? తెం డావిషపాత్రము. క్రోలి నిర్వృతి నొందెదఁ గాక. (అని తనలోఁ దండ్రి నుద్దేశించి) పాప! మిఁకనైన నేవిధమైనకష్టములు లేక సుఖంబుండు భాగ్యమున్నదియో? లేదో? నాకై యింతవంత నొందునో? ఆమురాటిబాసిన యింక నెన్ని చిక్కులు వెట్టునో? (పైకి) (కన్నీటితో) నాయనగారూ!

ఉ. నే నుదయించుటాదిగ గణింపఁగరానిమహావిపత్తు లె
న్నో? నయశాలులై కొనిన సమ్మున్నతశోకపయోధి నీఁద నిం
తేసియుఁ జాల కిట్లు కృశియించిరి; యింకను మీశరీర మెం
తేనియు దుఃఖమున్ సయిప; దీపయి నాకుఁ దపింప కుండుఁడీ.

భీ—(దుఃఖముతో) అమ్మా! నా కెట్లీదుఃఖము శాంతించును?

ఉ. సందడి లేని నీభవనసంతతిఁ గాంచిన; భక్తి యుక్తి నీ
చందము నారయం; గడుఁబరిసం దగు వర్తన జ్ఞప్తిఁ గొన్న; నిం
పందఁగఁ జాలునీపలుకులాదిగఁ జేకొన; ఖేద మీపయిన్
డింపుపడంగఁ జేయుట కడింది గదే? యను లోఁ దలంచినన్.

(అని కౌఁగిలించును)

కృ—జనకా! ఇందుల కింతవంత నొందనేలా? (అని సఖులచేతులం బట్టుకొని)

ఉ. నాయెడ భక్తిరాగము మనంబున నూల్కొన నన్ని వేళలన్
బాయనికష్టసౌఖ్యములఁ బాయక మీరలుఁగూడఁ బంచికొం
చేయెడనైన వెత్తి నొకయించుక యేనియు లేక, చూచునీ
నాయనుగుం జెలుల్గలుగ నాకయి శోకము నొంద టికిన్?

కావున నీతివిశ్వాసభూములగు మీరల నాకన్న నెక్కుడుగఁ జూచుకొని యెదరు గాక. (సఖుల నుద్దేశించి) చెలులారా!

గీ. మీరలీమీఁదఁ "గృష్ణాకుమారి యోర్తు
సఖియ కల" దంచు మీ మానసంబునందుఁ
దలఁచి కాలంబు నాతల్లిదండ్రులకడ
వెళ్లఁబుచ్చుఁడు; మిమ్ము నే వేఁడికొందు.

(అని యేడ్చుచుఁ గౌఁగిలించును)

సఖులు——సఖీ! కృష్ణాకుమారి!

గీ. కోట పేఁటలు మా కేల? కొంప లేల?
కూటిపైగుడ్డపై మాకుఁ గూర్మి యేల?
వార లేటికి? వీరు మీవార లేల?
నీవు సచ్చిన నీతోడిచావు దక్క

తల్లి——(పరవశయై యుండును)

కృ——చెలులారా! మీ రిట్లనుట పాడియా? (తల్లిం జూపుచు)

ఉ. వెంగలి యీమె, నాజనని వెఱ్ఱిప్రియంబున దుఃఖపూరమున్
బొంగఁగఁ జేసి తాపమునుఁ బొందును, గావున దాని మీరలా
పంగ శ్రమంబు గైకొని; శుభం బగులాగునఁ జూతు రంచు నా
భంగి మనంబులోనఁ బలుభంగుల నేఁ దలపోయుచుంటిఁగా!.

కావున మీరలుఁగూడ నిట్లు సాహసింపరాదు. ఈమె నెట్లైనఁ గాఁపాడుచుండవలెను. మిమ్ముల నాకన్న నెక్కుడుగఁ జూచికొనఁగలదు, విచారింపక యనుమతి నొసఁగుఁడు.

(అంత నెల్లరుఁ గన్నీ రొత్తికొందురు)

కృ——(పరవశత్వమున నున్నతల్లిచేయి పట్టుకొని కలయం జూపుచు)

శా. అమ్మా! నా వగునెమ్మినెమ్ములవె సుమ్మా! నాదుగారాబుకీ
రమ్మా! యల్లదె! శారికానికర మారామంబ దే! పేర్మిఁ జే
కొమ్మా! సొంపగుపారువమ్ములవె! యీకొమ్మా! ననుం బోలి మా
యమ్మా! వీరె సఖీజనంబు, లిఁకఁ దేవమ్మా! పాదముల్ మ్రొక్కెదన్.

తల్లి——హా! సుగుణజాలా! కృష్ణాబాల! కడుపారఁగనుఁగొన్న నిన్నే పెంచికొనలేక, మృత్యువున కొప్పించుచుండ; నీబృందములఁగూడ నెట్లు భరింపఁగలను? (అని కౌఁగిలించి) తల్లీ! వీని నెల్ల నొప్పించినట్లు నన్నుఁగూడ నేరికైన నొప్పింపవా? (అని చుబుకముం బుడుకుచు)

ఉ. అమ్మ! కుమారి! కూర్మిగలయట్టిసమస్తము నొప్పగించి, తో
రమ్మగుప్రీతితోఁ జన వరమ్మని యెంచితి; నాయ మానె? మీ
యమ్మను గానె నే? నిట నయమ్ముగ నేరికి నైన వేగ న
న్నమ్ముడు వెట్టకుండిన రయమ్ముడుగం దర మానె చెప్పుమా?

మం——రాజేంద్రా! ఆపాపాత్ములసంగతి మన మెఱుంగనిది కాదుగదా! ప్రాణికులహీనుఁ డాఖానుఁడు మన మీపని నెంతటఁ ముగింతు మని వేచి యున్నవాఁడు. చాలతడ వాయెను; మన మీపని చేయక తప్పదు గదా! ఇంతకు నమ్మాయి కూడఁ బ్రజోద్ధరణతత్పరయై, యేవిధ మైనప్రక్షిప్తమును జెప్పక లోకోత్తరకీర్తిఁ జెంద నున్నయది. కావున, మీరలుఁ గూడ డెందము డింపు పఱుపక, ప్రజలెల్ల నీపైసుఖింతు రని యుబ్బఁగాంచి, "లోకోద్ధరణవిషయమై దారపుత్రాదుల సఱవ సేయని ఘనుం డీతఁడే గా" యని కొనియాడం బడుము. మఱియు నాదురాత్ముఁడు తాఁ జెప్పుపనిని వేగముగా నిర్వర్తించితిమి కా మని, యేమి చిక్కులం బెట్టునో యూహింపుకొనుఁడు.

భీ——(దైన్యముతో) ఓయీ! ఈయొక్కదిన మైన మే మెల్లరము సకలసి మెలసి మాటలాడుకొనులాగునఁ జేయలేవా? ఇంతటితో బిడ్డకును, మాకును ఋణము సరిగదా?

తల్లి——హా! దైవమా! కడుపారఁ గనినబిడ్డతో నైన మాటాడనోఁచ నైతిమా? మమ్మీరీతి దుఃఖములపాలు సేయ నీకేలా? రక్షింపవా? తండ్రీ!

కృ——(బిగ్గఱగా) హా! త్రిజగద్విఖ్యాతపూతా! భారతమాతా! హా! బలాసాదిత

వైరివారరమా! సిరికాపురమా! ఉదయపురమా! మీకివియా పాటులు? హా! విధీ! హతవిధీ!

సీ. బాప్పరావలువంశ వారాశి కీర్తి
దుర్దశ లబ్బెఁగా? తులువనలువ!
ఆ ప్రభాసింగునాఁ డపహరించిన గాచ
కాలమునకా? యంత? తులువనలువ!
సదమలవీర్యగాఁడుదయపురమున కీ
దార లేకపోవుటగా? తులువనలువ!
ఖరతరఖడ్గమ్ము లొరలలోపునఁ ద్రుప్పు
తోఁ బడియుండుటగా? తులువనలువ!

గీ. కాలునకు మెడ లంకెలు గట్టిపెట్టఁ
బున్నెముల నీటఁ ద్రోయంగఁ బుట్టివట్టి
కూళ లౌనట్టియామరాకటీలఁ దట్టి
దొరతనము నిచ్చి మెచ్చుటగా? తులువనలువ!

హా! భారతమాత! సద్గుణవ్రాత!

సీ. ఓషధివ్రాతము హిమాలసద్రత్నాళి
కాంచనగిరుల భరించి నావు
కాళిదాసాదిసత్కవులభారం బెల్ల
మోసి, సత్కీర్తిని డాసినావు
గంగానదీకోటి గలింగాకితస్థలి
సంగామలత చేఁ జెలంగినావు
నిస్సారమనక మానసస్సారమిడుసస్య
సంతతి నీయంగఁ జాలినావు

గీ. మగటిమికి శేవ యగురాజ మాన్యకోటిఁ
గంటివే! యమ్మ! ముదిమిని గంటివిప్డు;
దానిచే సిట్టివారలు దనరి రహహా!!
మహితగుణజాత! భారతమాత! పూత!

హా! మేవాడీయులారా! మీ కెంతతమము గ్రమ్మినది?

సీ. సతతంబు మీరు భారతమాతసుతులుగా
నారసి, లో నెంచినారు కారు
అన్యోన్య మిట్లు పోరాడుట యదిదేశ
నాశంబుగా నెంచినారు కారు
గతిమాలినట్టు లీమతి లేనిమ్లేచ్ఛుల
పాలన కెదనోచ్చువారు కారు;
"మా కేల' యనుమాట మాని కష్టింపంగ
ధీరులై యోజించినారు కారు,

గీ. ఇంక మీ కేడఁ? బాలింప నెంచు టెడ?
నలఘుబల మేడ? స్వాతంత్ర్య మదియుఁ గేడ?
మానధనులార! దేశాభిమానులార!
భవ్యమతులార! మీవారువాసులార!

(అంతఁ దెరలో)

ఉ. వింటివె? మంత్రివర్య! వినుపీధని రక్కసియుక్కడంపఁ దో
ల్లింటిని గాక పట్టపవలింటిదివాకరుమాడ్కిఁ గోపభృ
త్కంటకితాంగభీకరుఁడు ఖానుఁడు రూక్షకషాయితాక్షుఁడై
మింటిని మంటి నుండ కిటు మిమ్ముల రప్పునుచుండె; రండికన్.

(ఎల్లరును భయభ్రాంతు లగుదురు)

మం—రాజా వింటివా? మొదటనే నుడివియుంటినే? ఆతురక, "తన కీవార్త జాములోపునఁ దెలుపవలయు" నని యాజ్ఞాపించినవాఁడు. ఇప్పుడు రెండు జాము లయ్యెఁ, గావున మన మిపుడైన జాగ్రత్త నొందితిమేని శుభం బగు.

కృ—(తనలో) ఓరీ! పిటికిపందా! ఇదియా నీజాగరూకత? రాచకొలమున నేల పుట్టితి వోరీ!

తల్లి—హా! నాముద్దులతల్లీ! మాకేల పుట్టితి వమ్మా? ఇఁక నుసరిగదా? నీకును మాకును ఋణానుబంధము. (కౌఁగిలించి మూర్ఛిల్లును)

భీ—హా తల్లీ! కుమారీ! (అని భూమిం బడును)

సఖులు—హా చెలీ! ఇఁక మా కేమిదారి? (అని కౌఁగిలించును)

కృ—అయ్యా! తెం డావిషపాత్రము, వీరలు మాడకమున్న గ్రోలెద.

మం—అమ్మా! బుద్ధిశాలినివి గావున బాగుగ యోజించితివి, ఇదె, తెప్పించుచున్నాఁడ. (అని యిటునటుఁజూచి) ఓసీ! అంతఃపురపరిచారికా! కుటిలకా! మఱియెందులకీజాగు ? నీసిద్ధపఱచుపాత్ర మిటు తెమ్ము. ఇంతతో నీమహనీయురాలివలన మన యీ రాచకొలమున కేవిధమైనభాధలు లేక, సుఖం బౌఁగాక. ఆమరాటిబానిసలవలన మనయంతఃపురాంగనల కేవిధమైనమానభంగములు గాకుండుఁగాక.

(కుటిలక ప్రవేశించి) అయ్యా! ఇదె, తెచ్చితి. ఇందు నాజాగేమున్నది ? (అని విషపాత్రము కృష్ణాకుమారి కీయఁబోవును)

క—ఓసీ! దుర్మార్గురాలా! ఏమి ఘనకార్య మని యొప్పికొంటివే? ఛీ ముండా! పొమ్ము; ప్రాణములపై నాసయున్నయెడ నీ వీచెంతఁ జేరకుము.

భా సు—ఓసీ ! మందులమారి! ఆవిషముఁ గ్రోలి నీవు చచ్చినఁగాదే? నీకై యేడ్చువా రెవరు? మొదట మాయిరువురకు నిచ్చి, యాపెకడకుఁ బొమ్ము. (అని అడ్డుగ నిలుచును)

కు—ఓసీ! ముండలారా! నాకడనేనా మీపొగరు? మీ మొగము కాలా? ఎంతటి యభిమానమే? పాప! మీబాలను గులగౌరవము లెంచక, కోటపేటల నాక్రమించి, పురుషులనెల్ల వరుసకుత్తుకఁ గోసి, యంతఃపుర స్త్రీలకేమి, తదితరాంగనలకేమి మానభంగము చేయ, మీఁటివచ్చునామరాటుల కొప్పింపనెంచికే? నోరెత్తకపొండు, లేకున్న మూతిపైఁ దన్నుదాన.

కృ—సఖులారా! మీ కెందుల కీకుష్కవాదము? (అని యాపెంజూచి) అమ్మా! కోపింపక తె మ్మాపాత్రము.

క—ఛీ! కష్కలుతిముండా! నీ కేమే యీప్రల్లదములు? (అని లోనికిం బోయి కరవాలంబు గొనివచ్చి) ఓసీ! మందులమారీ !

ఉ. చిచ్చులుకన్నువిచ్చి,కడుఁ జెచ్చెలు ముమ్మొనవాలు నెత్తి, యాలచ్చిమగండు తోడని,చక్రలంబున నుగ్గుఁడు;తా మహోగ్రుఁడై

నచ్చిన వచ్చుఁగాక; యనికార్యులుగా నిటనేఁడు నెంచి వాక్రుచ్చితి; వామరాటుల నకారుంఠితమామకశక్తిఁ గూల్చెదన్.

(అని కత్తి ద్రిప్పుచు) ఓసీ! పింజారీ! ఏదీ! యిఁక నోరెత్తుము, నా శక్తిఁ జూపుదాన. (అని పోఁబోవ)

కృ—(పట్టుకొని) సఖీ! శాంతింపుము. నీవిట్లు వీరావేశ మొందుట కిది సమయము గాదు. ఆపెహృదయ మె ట్లున్నను; వెలువడినమాటలు మాత్రము గ్రాహ్యములై యున్నవి. ఇంక నేమైన నీవు పల్కిన నన్ను మనఃక్షోభచే బాధించుదాన వయ్యెదవు. (అనుచుం బోయి యాపెకడ విషపాత్ర మందుకొని కొంచెము దవ్వులకుఁ బోయి పాత్రమును ద్రావుటకై యెత్తి పట్టుకొని)

మ. మహనీయా! త్రిపురాసురాంతక హిమక్ష్మాభృత్కుమారీవరా! యహీరాడ్భూషణ! మంజుభాషణ! యఘవ్యాపాదిదేవాపగాలహరీసిక్తజటాకలాప! సువినీలగ్రీవ! సర్వజ్ఞ! దుస్సహశత్రువ్యథ మాన్పవే? ప్రజకు రక్షుం బెట్టి, చేపట్టవే?

(అని గ్రోలును)

సఖులు—అయ్యో! అయ్యో! (అని కనులు మూసికొని నేలం బడుదురు)

మం—కీర్తిశాలినీ భవ కీర్తిశాలినీ!.

కు—అమ్మా! కావలసినస్వర్గసుఖములం బడయుము.

తల్లి—(లేచి) హా కృష్ణాబాలా! హా!కృష్ణాబాలా!

సఖులుఁ—(లేచి) ఇఁకఁ నెక్కడి కృష్ణాబాల? కుటిలకాఘటితవిషముం గ్రోలినది, ఇఁక నిరాశఁ జేయనగు.

భీ—(విని లేచి) హాతల్లీ! విషముం గ్రోలితివే? (అనియల్లరు నేడ్చుచుఁ గౌఁగిలింతురు)

మం—(తనలో) ఆహా! ఈబాల ప్రాణముల వీడ విషముం గ్రోలునప్పుడు గూడఁ బ్రజాసౌఖ్యమునే కోరుచున్నదే? ఇట్టిదేశాభిమానము, సాహసము, ధైర్యము, ఏలోకమందైనఁ గానవచ్చునా ? కాని, యేమీ యీచిత్రము? ఇట్టి మహాక్రూరవిషముం గ్రోలియు నావేదనలఁ జెందకున్నది?

క. విసముం గ్రోలినవా రిల
నునురుల వే విడువ కిట్టులుండుట కలదో?

యసమాంబకసంహారుం
డసమాంబకుఁ డొకండు దక్క; నయ్యారె! బళా!

త—హా! పట్టీ! నీ కిట్టియవస్థ దెచ్చితిమి. (ఏడ్చుచు)

సీ. మనుపరే? దేవకామినులార! మునులార!
ఘనులార! నాచిన్నికందు నిపుడు
చూడరే? గుణవిభాసురులార! సురలార!
వరులార! నాముద్దుపట్టి నిపుడు
కావరే? జంతుసద్గతులార! యతులార!
వ్రతులార యీముద్దరాలి నిపుడు
గాంచరే? మీరువాక్షణులార! ఘనులార
గుణులార! నాముద్దుకూఁతు నిపుడు

గీ. అలఘుమతులార! భూతదయాళులార!
రమ్యతరభక్తమానమరాళులార!
యార్తినాశకులార! త్రిమూర్తులార!
కరుణ గొనరయ్య! నాబాలఁ గావరయ్య!

హా! హతవిధీ! ఇట్టికార్యములకా నీసాహాయ్యము? హా! ఈపసిగాలపైనా పంతము? ఎద్దులవలెఁ బెద్దలమై యుండియు మా కీముదవస్థలం గూర్చి, కార్యసిద్ధి వడయరాదా? హా! మాకీయపకీర్తి యాచంద్రార్కమైనదేనా? మాకీజీవ మేలా? హా! ఏకేశ్వరా! నీదీనరక్షణబిరుదం బెటకుఁ బోయెను? యుగవ్యత్యాసముతో పాటు నీమతివ్యత్యాస మగుచుండెనా యేమి? అదియు మాపట్లనే గాఁబోలు? హా! తల్లీ! కృష్ణాబాల! ఈపాపులను దలిదండ్రులే యనుకొంటివి గాఁబోలు? (ఇట్లన్యోన్యమును గౌఁగిలింతురు).

(తెరలో)

ఉ. ఘంటకులోన బాలిక నఖండితదుర్విషదగ్ధఁ జేసి, ని
ష్కంటకవృత్తి రాజ్యము సుఖస్థితి నేలుకొనుండు, లేక మా
గంటుపిరంగిబారులఁ గకావికలై తగ బంధువర్గముల్
వెంట నిఁకంటిరా శమనుపీటికిఁ బోఁ బయనంబుఁ గట్టుఁడీ!

(విని యాత్రముతో) హా! ఇఁకఁ దప్పదాయెఁగా! (అని తలిదండ్రులు సఖులు మూర్ఛిల్లుదురు)

కుటి—(రహస్యముగా) అయ్యా! ఆయా దేహతత్త్వములంబట్టి విషము పనిచేయుచుండును. కావుననే యీ మెయెడ నిష్ప్రయోజన మాయెను.

మం—ఇఁక నేమిసాధనము?

కు—(రహస్యము) అయ్యా! మఱియొక విధమునఁగూడ సిద్ధపఱిచియే యుంచితిని. (అని ఘుటిక నొకదానినిఁ దీసి చూపి) అయ్యా! ఈవిషప్రభావ మేమిగనో గాని జాతినిదొలచి యందుల నిడినమంట లుద్భవించుఁ, గావున నీమెయన నెంత? ఎల్లైన నాసె కిది యందీయుఁడు. (అని యందిచ్చును)

మం—(పుచ్చుకొని) తల్లీ! ఇది కూడ సేవించి జగద్విఖ్యాతి వడయుము.

కృ—(తనలో) ఆహా! ఈపాపాత్ముఁ డెంత కుటిలుఁడు? మొదటినుండియు వీని యభినివేశ మిట్టులనే గాన్పించుచువచ్చెను. కాని మన కేలా? వీనికాపట్యముతోఁ బని యేమున్నది? వీనికాపట్య మెట్లు కాలినను మనయుద్యమమునకుఁ దోడ్పడుచునేయుండెను గావునఁ బూజనీయుఁడే. మనస్సాక్షిగ లోకసంరక్షణయే కోరి యిట్టివ్యయప్రయాసలనొందిన, నాపుణ్యమునకుఁ బోవుఁగాక. లేకున్న నాపాపము నొందుఁ గాక. (పైకి) అయ్యా తెండు. (అని పుచ్చుకొని) హా! ఏకేశ్వరా! ఈసారి యైనమృత్యు వొసఁగవా? నాపైఁ గాకున్న దీనులగు నాప్రజలపైనైనఁ గరుణింపరాదా? (అని యొక్కింతమెల్లన దలయూపి) అహో! ఏమీ నాతెలివితక్కువ? బూచులను తోడగు స్వామి త్తిగొంగయెచ్చట? మృత్యువొసఁగుట యెచ్చట? అదియునుంగాక, యుక్తాయుక్తవిలక్షణుం డైనయాపశుపతివర్తన మేమిసున మని యననోపు?

గీ. తలఁప వేల్పులబున్న నౌకల ధరించి,
కంటిమంటలు గ్రాలఁ దాఁ గరళము దిని,
కష్టుఁడై యష్టవిధములఁ గాటిభూమి
నుండునవ్వాఁడు భూతనాథుండు గాఁడె?

హా! దీనజనపోష! వైకుంఠవాస! హా! కృష్ణా! ముకుందా! నీవైనఁ గాపాడరాదా?

గీ. నాఁడు కోర్కుల నిచ్చి కృష్ణాసతీల
లామఁ గాపాడవే? పుణ్యనామ! యోమ
హామహా! యద్దిఖిల మయ్యె; నావితంబు
నవ్యబిరుదంబు గొనుము కృష్ణా! మురారి!

(అని మ్రింగివేయును)

మం—జగజ్జేగీయమానా భవ. జగజ్జేగీయమానా! (ఎల్లరు లేచి) హాతల్లీ! హా! తల్లీ

(అని కౌఁగిలింతురు)

(తెరలో) భయము వలదు! భయము వలదు.

తల్లి—(లేచి) ఏడనుండియో గా! అమృతకల్ప మగునీయభయవాక్కు? (ఎల్లరు సంతోషముతో నల్గడలఁ జూతురు)

(మరలఁ దెరలో)

ఉ. మాలకసాయిబానిస లమాయికవృత్తిని గాంచి వారిగ
య్యాళితనంబుతోఁ దుత నహో! యుటుకొంటెతనంబు సూపఁగా,
జేలలె మీరు? గాంచిన వివేకము లేదటె? చింత యేటికిం
జాలును గాలు బాలకు విసం బిడకుం డటుపైని జూచెదన్.

(విని తల్లి) హా! మా కీయాపద గడవంబెట్ట నెంచినమహానీయా! ఒక్కతూణముక్రిందట రారాదా? మా కట్టియదృష్టమా? ఇంక బాలిక యెక్కడ? బ్రతుకుట యెక్కడ? హా! తల్లీ! నిర్దోషురాలా!

(అని దంపతులు మూర్ఛిల్లుదురు)

సఖులు—(రహస్యము) భాసురాంగీ! ప్రభాసింగువలె నుండెనే! నే విత్తినవిత్తు మేలయ్యెను గాని; కాలము గూడ లేదు.

భా—చెలీ! మన కిన్నియేలా? ప్రయాణమునకు మనముఁగూడ సిద్ధముగ నుంటిమిగదా!

మం—(తనలో) ఎవఁడీనురహంకారుఁడు? వీనికిఁ గూడఁ గాల మాసన్న మాయెఁ గాఁబోలు? కానిమ్ము

కృ—(శేలొమ్మడిచ్చి).

దండకము.—శౌరీ! సమస్తాధికారీ! సముద్భారభారీ! గుణౌఘానుసారీ! కనచ్చక్రధారీ! స్ఫురచ్చంద్రికాజాలహాసాంచితోద్యత్సుమశ్రీబృందసందోహబృందావనాంతర్విహారీ! మురారీ! ననుంజూడవే? దీనుత్రాణాప్రజంగావవే? రావె? నీకన్న మాకెన్నఁగా నున్నవారెవ్వరో? యన్న! మా కీవిపద్వారిరాశిం దరింబెట్టఁగా నీవయో దేవదేవా! నమస్తే నమస్తే నమః.

(అని మూర్ఛిల్లును)

సఖులు—హాహా! ఎంతపాప? మెంతపాపము? (అని వైఁబడి పట్టుకొని యేడ్చుచుందురు)

మం—నటిలకా! మనయత్న మింతతో ఫలించిన దిఁక నీవు పొమ్ము. ఖానున కీవార్త దెల్పుము.

న—(మంచి దని నిష్క్రమించును)

(అంతఁ దెరలో)

ఉ. కండల కెక్కి క్రొవ్వు కనుగానక దుండగులై చరించుచున్
గుండియ వాంఛ్రడ నెల్లఁ బడఁగొట్టి, చలింపక యంత మించి, యా
ఖండలముఖ్యరాడ్వరనికాయము లడ్డము వచ్చి పోరినన్;
జండతరోగ్రమామకప్రచండభుజాసిబుభుక్షు దీర్చెదన్.

(అని కత్తి ద్రిప్పుచుఁ బ్రభాసింగు తత్తరమునఁ బ్రవేశించును)

సఖులు—(ఏడ్చుచు) బాబూ! మా చెలియపాట్లు చూచితిరా? మేము నిదె చావ సన్నద్ధుల మై యున్నారము.

ప్ర—హా! కృపాబాలా! నీ కివియా పాట్లు? (అనుచు మూర్ఛిల్లును)

తలిదండ్రులు—(లేచి) హా! బాబూ! మాయొనర్చు పాపమును జూడలేక మూర్ఛిల్లితివా? మా కెందుల కీజన్మము?

ప్ర—(లేచి) ఛీ! మీకనులు కాలా! చెట్టంతబిడ్డకు విసముం బెట్టి కట్టెదుట గిట్టం జేసి యెట్టుల నుండిరో కదా? ఛీ! పాపులారా! మిమ్మిఁక బ్రతుకనీ రాదు. (అని కత్తి యెత్తి కడంకతో మంత్రిం జూచి)

శా. ఓరీ! మంత్రికులాధమా! యతిదురుక్తోద్యోగి! మహాక్రూర, యూ
నోరీ! యీవిధి రాజ్యతంత్రముల నెందెందో? నేర్చికొన్నాఁడ; వీ
దారిన్ మీఱి చరించి మోదమును జెందం గోరితో? దుష్టసం
చారీ! గాంచుము తత్ఫలంబిదె! కనచ్ఛాతాసికీలాహతిన్.

ఓరీ! నీతల గొట్టానికేమి కూడినదోరీ! నిర్దోష యగుబాల నూరక చంపనెంచితివి? ఓరీ! నీమొగము కాల! మనరాజులెల్ల నీవితమునవే శత్రుహితులైరా? రాచకొలమునఁ బుట్టలేదా?

(తెరలో)

శాంతింపుము! శాంతింపుము!

ప్ర—(తనలో) నాతలపెట్టుకార్యమునకు మూర్తిభూతాంతరాయ మితఁడెవ్వఁడో కదా? (తలపంకించి) కానిమ్ము. కానిమ్ము. (ప్రకాశము కనులుజేవురించి)

ఉ. వారలు నీవుఁగాదు, మనవారలవారలుఁ గాను, క్రౌర్యదు
ర్వారవిహారులై యలరువారలుఁ గా, దిఁక నెల్లవారలన్
వీరవరాళిఘోరమతిపీఘ్యపరోధికతోరమన్మహా
దారకుఠారధారలకుఁ ధారలు వోయక, శాంతి గందునే?

(అని మహాట్టహాసముతోఁ గరవాలముం ద్రిప్పును)

(అంత సౌమ్యసింగు త్వరితగతియై ప్రవేశించి సింగును బట్టుకొని) బాబూ! నీకేల యీవీరావేశము? ఇందు శత్రులెవ్వరున్నారు?

ప్ర—బాబయ్యా! క్షణమాత్రము విడువుఁ డీపాపులఁ బరిమార్చి యాపై విన్నవించువాఁడ. అదె! చూడుఁడు; కృష్ణాబాల కెంతటిగతి కల్పించిరో?

సౌ—(చూచి) అయ్యో! అయ్యో! విసముం బెట్టివేసితా? హా! విధీ! ఎంతసుగుణశీలపై నల్కఁ బూనితివి? (అని ప్రభాసింగుచేయిపట్టుకొనిలాగుచు) బాబూ! ఈయభాజను లెట్లు చచ్చిన మనకేలా? రమ్మయూరు విడచి పోవుదము.

ప్ర—బాబయ్యా! ఒక్కక్షణకాల మాఁగుఁడు. ఇట్టిదుర్మంత్రోపదేశముం జేసినందుల కీమంత్రిని యమరాజ్యాభిషిక్తుం జేసి చక్కవచ్చెద.

మం—(దైన్యముతో సౌమ్యసింగునకు నమస్కరించి) అయ్యా! ఆమఱాటులకీనుక మీ రెఱుఁగనిది కాదుగదా! ఈమెను జంపకున్నఁ దక్షణము తమసైన్యముల

తో వచ్చి కోటముట్టడి చేసి పురుషులనెల్ల నఱుమాడుచు స్త్రీలనెల్లఁ, జెఱఁబెట్టెద మని కూర్చుండియున్నయెడ; మఱియె ట్లాచరింప శుభం బగునో మీరే చెప్పుఁడు?

ప్ర—ఓరీ! తులువా! ఉదయపురరాజులకథ లెఱుఁగవురా? ఇట్లే చేయుచువచ్చిరా యేమి? ఇదె! వారలకడకు నిన్నంపువాఁడ. వారిశక్తి నీవపటఁ గాంచుము (అనిపోఁబోవ)

సౌ—(పట్టుకొని) బాబూ! శాంతింపుము.

భీ—(దైన్యముతో నల్లుని కడ్డుగ నిలిచి)

ఉ. ఒరుల ననం బనేమి? యిటుకలోక్కతయాకడుపారఁ గన్నకూఁ
తురు మడయన్ విషంబు గడుకదుండగురీతిని బెట్టుదుర్గుణా
కరుని మహాగ్రుఁ బాపు నతికష్టుని దుష్టుని గ్రూరచిత్తు న
న్న ఆవటఱ సేయుమయ్య! ముదకము చెడుఁలోకము; చంపుమల్లుఁడా!

సౌ—కుమారా! దేశోపద్రవ మైనయీమహావిపత్తు నెటులనైన వారింప నెంచి ప్రాణముల లెక్కింపక విసముంగ్రోలెను గాని, లేకున్న నామెకు వీరలా విసముం బెట్టువారు? అదియునుం గాక మనవార లెట్టులనైనఁ బిడ్డలవలెఁ దమ్మునమ్మకొనినతమదేశవాసుల రక్షించి, కీర్తిం గొనుట కులోచితధర్మము కాదే? కావున నీవు వేఱు దలంపక, మనకులము మఱింత మహోత్కృష్టతఁ గాంచె నని మోదింపుము.

(అంతఁ దెరలో)

చ. తరలుము, మంత్రి! తావకసుతద్వయ మల్లన మేడ నాడి,స
త్వరగతిఁ దావకాగమనదర్శనలాలసమై, తదగ్ర వి
స్ఫురదురుకాయమై, జనముకచోద్యము నొందుచునుండ, దిద్దిరం
దిరుగుచు భూమిపైఁబడిమృతిం గొనెనయ్య! యిఁ కేమి చెప్పుదున్?

మం—(విని) అయ్యో! అయ్యో! బిడ్డలారా! హా! బిడ్డలారా!

(అనిమూర్ఛిల్లును)

సౌ—(విని) హరహరా! (అని చెవులు మూయును)

సఖు—(రహస్యము) చెలీ! మొదటినుండియు నింతటిపల్లులో నిడికొంటనే యింతఁ గావించినాఁడు. దానననే యాఫల మిప్పుడె పొందినాఁడు.

ప్ర—బాబయ్యా! చూచితిరా? ఈదుష్టుని దశ.

గీ. మెండుకొని పాపములు దన్నుఱ నిండుకొనిన
నుడుపవే? తత్ఫలం, బేపుఱ నుసుపకున్నె?
బురదకాల్వల పెన్నీటిఱ వఱదవలనఁ
జెఱువు నిండినఁ గట్టలుఱ విఱుగకున్నె?

మం—హా! పుత్త్రికలారా! హా! పుత్త్రికలారా! (అని నిశ్చేష్టుఁడై కూర్చుండును)

సౌ—ఓయీ! మంత్రివరా! ఈయేడ్పులవలన లాభ మేమి? పొమ్ము, చూచుకొనుము. (అనిచేయిపట్టుకొని లేవనెత్తి సాగనంపును)

తల్లి—(సౌమ్యసింగు నుద్దేశించి యేడ్చుచు)

శా. అన్నా! యావిధి యీవిధింజలముమాఱయందూనుటా? భూమిని
ట్లున్నా నాకిటు సేయనెంతయును గాఱకున్నా? ముదంబూననా?
విన్నా నవ్వరె? లోకులెల్ల రొకటైఱ వేనోళ్ల నిందించు, ని
ట్లన్నన్నా! కడుపారఁ గన్నబిడ నఱన్నా! చంపికొన్నారకో?.

సౌ—అమ్మా! నీవేల యీలీలఁ జింతిల్లెదవు? లోకు లిందులకు నవ్వరు గాని, కుల గౌరవములఁ గాపాడి, జనులెల్లర నిర్బాధులుగఁ జేసి, కులమునకెంతయు వన్నె తెచ్చుకన్నెకై యేడ్చుటకు నవ్వకపోరు. (అని రహస్యముగాఁ బ్రభాసింగుం జూచి) బాబూ! జరిగినవట్టు జరిగినది. కాని దీనికై యేమియుఁ జింతింపక నావాక్కు నెఱవేర్చెదవు గాక. అందు వీరలనెల్లైన నూరార్చుట మొదటిపని, దీనికై నీ వేమియు శ్రమపడ నవసరము లేదు. నేనీపని చూచుకొనువాఁడ. నీవుమాత్ర మీపెకైపై జరుగవలసిన సంస్కారములన్నియు విధ్యుక్తముగ జరిపివేయుము. ఇంకవీరు స్వస్థచిత్తులైనతోడనే మన మిరువురము తత్క్షణము యీపురము విడిచి యథేచ్ఛం బోవుదము. కావున నీమాత్రము నిర్వహింపుము. మన మిరువురము లేకపోవుటనేకదా? యింతపని పుట్టినది. నీపని నీవు చూచుకొనుము. నే నిదె! వీరలను వెంటంగొంపోయి యెటులనైన శాంతింపఁజేసి యాహారాదుల నిడువాఁడ.

ప్ర—(రహస్యము దైన్యముతో) బాబయ్యా! నే నెట్లీకార్యము నిర్వహింపుదు? (అని కొంతమిన్నకుండి) అయిన మీవాక్యగౌరవముచే నిదె పూనుకొంటిని. కానిండు.

సౌ—బావా! ఇక్లెంతకాల మీలీలఁ జింతిల్లెదరు? లెండు స్నానాది విధుల నా

చరింపుఁడు. మనకోలమున కనుపమానయశంబు నీరీతిఁ గలుగఁజేసినందులకు వారమెంతయు మహోత్సాహము నొందవలసియున్నది. లె; మీమ్మదారి గమ్ము. (అని యాయనను భార్యను వెంటఁబెట్టుకొని పోవును)

ప్ర—కనకాంగీ! మన మీమీఁద జేయవలసిన దేమియైయుండు? కాని యాపె నా డీనిదానము చేయుము. ఎట్లుండెనో చూతము.

క—ఎందుల కీసంశయము? మాలేఖయందలి యంశముల వీక్షించితిరిగదా? అందుల నుదహరించితినే. అట్లనే విష మొకతూరి యీపె కిడ నేమియుం జేయలేకుండెను. మరల నిచ్చినను గూడ నీపెదేహతత్త్వమున కేమియు విరుద్ధముగునట్లు కాన్పించలేదు, కాని యంతనే మీకంఠధ్వని వినవచ్చుటచే నీరీతిఁ బడినది. ఇన్నియేలా? ఈమె చిన్నతనమునం దజ్ఞానవశమున విసముం గ్రోలి చెక్కుచెదరకుండుటయే మనకు గొప్పసాక్ష్యము. కావున వాయుబంధనము గావించినట్లూహించెద.

ప్ర—అయినఁ జూడరాదా?

క—మంచిది (అని చూచుట నభినయించి) ప్రశస్తముగ నున్నది.

ప్ర—కాని యీవాడుక చెడకుండ నీపెనుగొంపోవలసి యున్నది. కావున. భానురాంగీ! నారథమున నీపెను బడవైచి, వేఱొకరథముం దెచ్చి తలుపులనెల్ల మూసి, దేశమున సకలబంధుజనోద్ధరణకై ప్రాణములు విడిచినవీరవనిత యని పట్టణమంతయుఁ ద్రిప్పి యల్లరుఁ జూచుచుండ నాశూన్యశకటమును గాల్పింపుము. ఈరాత్రియందే మనపయనము. సిద్ధముగనుండుఁడు.

భా—బాగుగ యోజన చేసి చెప్పితిరి. అట్లనే చేయుదాన.

(ఇక్లెల్లరు నిష్క్రమింతురు.)

ఇది షష్ఠాంకము.

శ్రీ ర స్తు.

కృష్ణాకుమారీనాటకము.

సప్తమాంకము.

1. రంగము చిత్తూరులో నొకభవనము.

[ప్రభాసింగు కృష్ణాకుమారి సఖురాండ్రు ప్రవేశింతురు]

సఖులు—(రహస్యముగా) చెలీ! కనకా! చూచితే మనచెలిని? వింతవింతగఁ గాన్పించుచున్నది సుమా! వింత వా రెవ్వరులేక యీపె కీవింత యెట్లనో గా?

క—(రహస్యముగ) భాసురాంగీ! నీ వారయకపోతివే? వినుము.

చ. వడి వలరాచవానిబలవంతములన్నియు నిన్నినాళ్లు మా
ర్వడి చెడియుంట, వాఁడిపుడవార్యుఁడు గావున; వింటనమ్ము లె
క్కిడి కడక న్మిటాఁగిని సమీప్సితవృత్తిసి నొంచె, లేక యీ
చిడిముడిపాటు నీబెదరుఁ జిన్నెలువన్నెలు, నిట్టి వబ్బునే?

భా—సెబాస్! చెలీ! బాగుగ నుడివితివే! అదియునుం గాక యిట్టిపురుషమూర్తిని గట్టెదుటం గాంచి మనంబు బిగ్గపట్ట శక్యమా నే?

కృ—(తనలో) హా! ఏమిదీ! నా కేమియో తత్తరం బొండు పొడకట్టుచున్నది?

ఉ. ఉంటకుఁ దోఁచదాయె; నెటకో? మతిపోయినయట్లులుండె; నాఁ
కంటికిఁ దింట కెంతయు నొకండును రుచ్యము కాదు, చెంతవా
ల్గంటులు కంఠనాదకలకంఠులు పాడినఁ బాడి కా; దిఁ కా
తుంటరివింటిజోదు తటితొడుతఁ గుట్రల నేమి వన్నెనో?

ప్ర—సఖులారా!

చ. నెలఁత దురంతతాపములనేకములం బడి యిన్నినాళ్ల కా
చలిమలయల్లువానికృపచక్కటిపంపున శోకమెల్ల ని

స్తులగతిఁ బాసి, నిస్తులయశోగుణశోభిత యయ్యె, నీపె కో
ర్కులుదయివారఁగోరినవరుంజతగూర్చుట యుండె మా కిఁకన్.

భా—(రహస్యముగా) చెలీ! వింటివే? ఏలకో యిట్లనుచున్నాఁడు? వీరవరులగుపురుషులుతా మిట్లనరాదుసుమా!

క—ఒరుల కీపెను గట్టెద నని నాఁ డనియా యిట్లంటివి? అట్లనుటకు హేతువు నీవారయ వైతివి. చిన్నతనంబునుండియు నీయన వీరియింటికడనే యున్నను, "తెలివిడికలవాఁ డనియు, రూపసి యనియు, మేనయల్లుఁ డనియు, నీపె తండ్రి యోజించి బాలిక నీయన కీయఁ దలపెట్టెనే? అది యొకవేళఁ గొన్ని నిర్బంధములవలనఁ దలపెట్టలే దనినను, ఈసౌహృదయధర్మ మెట్లుండెనో తెలిసికొన నిట్లనఁగూడదా? అయిన నే సదుత్తర మిచ్చెద వినుము.

(ప్రకాశముగాఁ బ్రభాసింగు నుద్దేశించి)

గీ. కాని, యీచిన్నదానిసొంపూని, దీని
శౌర్యసాహసధైర్యలక్షణము లాని,
కుత్సితులకెల్ల గుండెలు గుబులుకొలుపు
వానిఁ గూర్పుము మాని పెంపూనుదేని.

కృ—(తలవాంచి యుండును)

ప్ర—(తనలో) అబ్బా! ఏమీ! దీనిచమత్కారము? నన్ననుసరించియే భాషింపుచున్నది? (ప్రకాశముగా) బోటీ!

ఉ. ఎట్టిఁడు, యీపె కతఁ డెయ్యెడఁ దా వసించియున్న, నీ
పట్టున నాదుబుద్ధివిభవంబున నాతనిఁ దెచ్చి యీపెకుం
గట్టెదువాఁడ, నేఁ గనులు గట్టెదువాఁడ జగానఁ గాంచు, మీ
గుట్టది బ్రహ్మకేనియు నగోచర మాగతిఁ జేసి, మించెదన్.

కృ—(తనలో) అబ్బబ్బా! ఎంతటికఠోరవాక్కులు వింటిని. హా! డెందమా! కుందల మొందకుము, హా! కందర్పా అబలులకడ నేగదా! నీదర్పము? అయ్యారే! బాల్యమున మాతో నాటల నాడువీనిమేనియం దెచ్చట నీ చెల్వము దాఁగి యుండెనో గా? ఆహా!

సీ. మొల్కనవ్వులజిల్గుమోమున నూనూఁగు
మీసంబు దా నెంతమిసిమి గాంచె?

బెళుకు బేడిసమీలకుఁ దళుకొత్తి మురువారు
కనులెంత నునుసోఁగఁదనము నూనె?
వాటమౌ పెద్దకవాటంబునుం బోలి
పేరురం బెంత డంబారుచుండె?
పరిఘాకృతిం బోలి పరఁగి యొయ్యన భుజా
వల్లు లెంతటి మేటి మల్లు లయ్యె?
గీ. మానమది యెంత? దేశాభిమాన మెంత?
వీఁడు తా నెట్లు మోసెనో వీనినెల్ల?
పైఁ బడంజాలఁ, దాపంబు పట్టఁజాల;
నేల యీలీల నుంటి నే నెంత బేల?.

ప్ర—(తనలో) ఔరౌరా! నే నెంతనిర్భాగ్యుఁడను? ఇట్టిలావణ్యరాశిని, ఇట్టి జగద్విఖ్యాతను, ఇట్టిపరమపావనిని, మఱియెవనికో నేనా సమకూర్చుట? ఎంతటిమూర్ఖుఁడైనఁ దనపాలిఁటిభాగ్యదేవతను దొలఁగం ద్రోయఁగలఁడా? నే నిట్లనుటచే నెవ్వనిఁ గోరునోకదా? అయ్యో! యోజింపక నే నెంతటి వాక్కుల నుడివితి? ఆహా!

సీ. మానికమ్ములమూట మరునిక్రొన్ననతోఁట
నే నెట్టు లొరుల కందింతునొక్కొ?
ఛాయామయూఖుతుటారి శంబరారికటారి
నే నెట్టు లొరుల కందింతు నొక్కొ?
చిత్తసరోజాళిమత్తబాలమరాళి
నే నెట్టు లొరుల కందింతు నొక్కొ?
కలుకుబంగరుబొమ్మ కన్నె ముద్దులగుమ్మ
నే నెట్టు లొరుల కందింతు నొక్కొ?
నీటువగ లెన్ను, మేటితళ్కు గేటిజున్ను
గబ్బితులకించుహరువుక్రొక్కారు మించు
కాము కంఖాణి వానిపుంఖానుపుంఖి
ఎట్టిఁ జైననను నొరులకుఁ గట్టునొక్కొ?

క—(తనలో) ఆహా! అనురూపభర్తృసుఖోత్సేక యగుమాసఖిని జూచి కరువు దీర మోదించుచదమున నట్టిభాగ్యము లేకుండెఁగా! ఈబాల బ్రహ్మాండకటాహాత్రిక్రాంతకీర్తిశోభిత యాటకుఁ దోడు సర్వసుఖాత్రిక్రాంతం బగు ననుకూల దాంపత్యసుఖముఁగూడఁ బొందిన మాయుత్సాహ మేరికిఁ గల్గనోపు? ఇదె నా నేర్పు పెంపున నీయన నీమెపాదాక్రాంతుఁజేసెద. (ప్రకాశము) రాజకులమండనా!

ఉ. కోరినగాత్ప్రిసూతి కొడఁ గూర్చెద నీపె నటంచు మీర లా
దారిని బల్కుమాట జవదాఁటఁగ రాదు సుఁడీ! మ తెందునే
వారిని గోరునో? యువిద వారక వీరినొ? లేక యేరినో?
కోరుట కేమి? భర్తనొడఁ గూర్చుటకై యిఁక యత్న మొందుఁడీ

ప్ర—(తనలో) ఆహా! ఏమిచాతుర్యముతో నుడివినది? కాని వీరలకు మనయందెంతయభిమాన మోగదా? వీని కేమి గాని నన్ను వరింపఁజేయుటకై కృష్ణాకుమారితోఁ జెప్పక చెప్పినయట్లు "వీరినొ, వారినొ" యని యేమిబాగుగ నుడివినది? నన్నాపె కోరెడుభాగ్య మీవిధమున నైనఁ గల్గినఁగాదె! (ప్రకాశము) కనకా! ఏరినిఁ గోరునో? కోరు మనుము.

భా—చెలీ! కనకా! నీ వెంతబేలవే?

ఉ. కోరుట కేమి యీపె? పతి గూర్చుట కేమతఁ?డిర్వురీ మెఱ్ఱ
గోరియుఁ గోరకున్నటుల గూడియయుండిరి గాదె! యితఁడ్
గూరిమితోడ నీవ యొడఁ గూర్చిన నీ కది గాకపోయెనే?
మారుని బోలుక్రూరు బ్రతిమాలెద వేటికె? బేల వేటికే?.

ప్ర—లలనలారా! మీకంతటిస్వాతంత్ర్యము లేకపోలేదు, అయిన నీపెతలిదండ్రులచే నేను నిర్దిష్టుఁడను గాలేదు, కావున నే నొకనిఁ గోరిన నాకార్యము నిర్వర్తించువాఁడ.

భా—అట్లైన నీపె కోరువారెల్ల నిర్దిష్టులేనా?

ప్ర—నావలె ననిర్దిష్టులు కారుగదా!

కృ—(తనలో) అయ్యో! ఏమిదీ! వీనియభినివేశమిట్లున్నది? ఆహా! ఎంతటిప్రాజ్ఞులకైన నీరీతి మాంద్యము గ్రమ్ముకొనే యుండుఁగదా? ఛీ! ఇఁక నేలా నామౌగ్ధ్యము? (ప్రకాశముగా) బావా!

మ. విసముఁ గ్రోలితి రెండుసార్లది నన్నుఁ వేధించలే; దిప్డు నీ
విసపుంబల్కులు విన్నదాదిగ మహావిస్ఫూర్తితో నివ్వి నా
యుసురుంబీల్చుచునుండె; నెంతటిమహాదౌర్భాగ్యంబునుం జెందితో
రసికాగ్రేసర! పెండ్లిపెద్దవాకా? కోరంజాలుదో యన్యులన్?

సీ. కట్టెదో యురులఁ? జేపట్టెదో? యీమేను
పంచబాణా! సమర్పించుదానఁ
గోరెదో? దీని బల్దూఱుదో? మానినీ
పంచబాణా! సమర్పించుదానఁ
గాంచెదో? దీని నిందించెదో; కామినీ
పంచబాణా! సమర్పించుదానఁ
గూడెదో? దీనిని వీడెదో? భామినీ
పంచబాణా! సమర్పించుదాన
గీ. నేలెదో? లేక విరహాగ్నిపాలు సేయ
నెంచెదో? లేక గాపాడ నెంచుకొనెదో?
యార! నీదానఁ బలుబాస లాడుదానఁ
గాను; నే నింకఁ దాళెడుదానఁ గాను.

(అని దైన్యముతో మిన్నకుండును)

ప్ర—(తనలో) ఆహా! ఈపెహృదయము నెంత క్షోభ పెట్టితి? అయ్యారే! ఏమీ? యాపంచబాణునిప్రాబల్యము? ఈవీరవనితనోట నిట్టివాక్కులా వెడలుట? ఇఁక నావశమా తాళియుంటకు? ఇదె! నాప్రాణములఁ జూర లిచ్చువాఁడ? (పైకి)

చ. అలరులకోరి వానిమురువారెడునాఱవనారసంబ! యో
పొలుపగునాదుపున్నెములమూట! మదుత్కటభాగ్యరాశి! తొ
ల్దొలుతను నేను బల్ముదముతోడుత నోఁచిననోముపంట! యీ
ఖలుని త్వదీయదాసునిగఁ గైకొని సేవల నొందు మంగనా!

(అని కాఁగిలించి యంకమునఁ గూర్చుండఁ బెట్టును.)

సఖులు—(సంతోషముతో) అనితరావాప్తసుఖసంపత్తిర్భూయాత్.

కృ—(తనలో) హృదయమా! అభీష్టవరబాహాలింగన సుఖమేగదా! నీతుట్టతుదియ యభిలషితము. అట్టియీమహానందామృతరసోపనతవేళయందు నీవేట లీన మైతివి? లెమ్ము. నీకోర్కులుదీర నీసుఖమును గ్రోలుము.

క—(రహస్యముగా) చెలీ! నేఁటితోఁ గదా మనసఖిబరువెల్లఁ దీరినది? ఇట్టిమహోత్సవము ప్రత్యక్షమై యున్నను; నాకొకస్వప్నమువలె నున్నదే?

బా—(రహస్యము) సఖీ! కలనైన నిట్టిమహావైభవము గాంచెద మనునిశ్చయ మిన్నినాళ్లు లేకుంటను జుమా! ఇట్టిమితిమీఱినయానంద మొందుచుంటిమి.

ప్ర—చెలులారా! మనకోర్కులెల్లఁ దీర నిన్నినాళ్లకుఁ గదా! యనుకూలదైవోపపత్తి నొందితిమి.

ఉ. కూడెఁ గనద్యశంబు; జతగూడె నిఁకీమె వరించుభర్త; చే
కూడెను మోద; మింక నొడఁగూడెను దుఃఖమహాబ్ధిదాఁటుటల్;
గూడె ధరిత్రికెల్ల ననుకూలము మీతరళాక్షిపంపునన్
గూడెను మీకుమాకు, ధృతిగూడెను మీదగుముద్దుగుమ్మకున్.

క—రాజకులమార్తాండా! మీరునొడివినరీతి దైవానుగ్రహమువలన సమస్తవాంఛలుఁ దీరినవి. కాని సర్వజ్ఞులగుమీ కేమియుఁ జెప్పనవసరము కాకున్నను ముగ్ధయగుమాచెచ్చెలినిగుఱించి మాదొకయభ్యర్థన గలదు; దాని నెంతయు మన్నించెదరుగాక.

ప్ర—కనకా! ఈబహిఃకాయము దక్క నిన్నయుమొదటనే మీచెలికి దత్తపఱిచితినే, ఇంక మఱియేమి కోరెదవోగా? కోరుము.

కా—రాజకులదీపా! ఇందుఁ గోరఁదగినదియు, మీరుచెల్లింపఁదగినదియు నేమియులేదు. అయిన మేమిట్లనఁదగినకాలముగావున నిట్లనుచుంటిమి.

ఉ. రాజకళాధరుండు గిరిరాజకుమారిక మాడ్కి; నాసరి
ద్రాజకుమారి లోకములరా జురమందు భరించురీతి; వా
గ్రాజు స్వకీయజాయ ముఖరాజముఖస్థితఁ జేయులాగు; మా
రాజమరాళయాన రతిరాజసుఖమ్ముల గారవింపుమా?

ప్ర—చెలులారా! ఇన్నియేలా? నాకురాజ్యరాజ్యాంగాదిచిహ్నములు [illegible]గా లేకున్నను. ఈయుండుకొనుగ్రామాదులతోనే మీచెలికి దాసుఁడనై కాలం బపనయించువాఁడ.

భా—తమరే మాకొక మహారాజ్యము. అవియున్నవా రేమియింత కష్టమను భవింపఁగలరు? కావున మే మదియొకకొఱఁతగా నెన్నకొనము. కాని మా చెలి యిఁకఁ దలిదండ్రులదర్శనము దుర్లభ మనివిచారించు నేమో? యని మే మిఁక నిప్పుడే విచారించుచుంటిమి.

కృ—సఖులారా! ఆవిషయమై మీరెంతమాత్రము విచారింపవలదు. చూచుట కన్ని సూత్రములులేవు? నా కిన్నియేలా? నేఁగోరుప్రజాసంరక్షణ కేమియు వెల్తి లేదుగదా? కావున దైవానుగ్రహమువలన నెల్లప్పుడు.

ఉ. సారమనఃప్రవృత్తిఘనసారపటీరయశస్కులై సదా
చారధురీణతం గడువిశారదులై భువినాల్గువర్ణముల్
పేరిమిఁ గాంచురీతిఁ దమవృత్తులఁ జూచెదుఁగాత మెల్లరున్,
భారతవర్ష మంతయును భారతిభారతిఁ బెంపుఁ గాంచుతన్.

ఎల్లరు—లోకాస్సమస్తా స్సుఖినో భవస్తు.

(ఇ ట్లెల్లరు నిష్క్రమింతురు)

గద్య. ఇది శ్రీబొబ్బిలిపురవాస్తవ్య శ్రీమదాపస్తంబసూ
త్ర పవిత్రగౌతమగోత్ర
బులుసుకులకలశపాథోరాశికైరవమిత్రి బుచ్చనపుత్త్రి
చలమాంబాగర్భశుక్తిముక్తాయమాన కవితా
ధురీణ సీతారామకవిప్రణీతం బగు
కృష్ణాకుమారీనామాంకిత మహానా
టకంబునందు సప్తమాంక
ము సర్వంబును
సంపూర్ణము,
ఓమ్.
శ్రీపరమేశ్వరార్పణమస్తు.

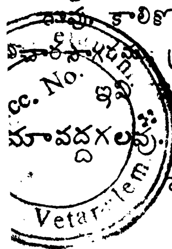
శుద్ధాశుద్ధపత్రిక.

పుట	పంక్తి	తప్పు	ఒప్పు
1	5	వంకజూచి	వంకఁజూచి
4	8	కలద	కలన
4	20	ఉదపుర	ఉదయపుర
6	6	(క్రాశముగా)	(ప్రకాశముగా)
19	14	జేవురించి	జేవుఱించి
29	24	బాయని	పాయని
,,	10	కెఁగ	కేఁగ
40	1	కూకలు	కూఁకలు
,,	11	ఇబు	ఇటు
41	13	చుండెడి	చుండెడిన్
46	2	మీఱి	మీఱిమది
53	5	అట్టన	అట్లన
,,	6	జెప్పుచుటివే	జెప్పుచుంటివే
56	16	పూసగ్రుచ్చినట్టు	పూసగ్రుచ్చినట్లు
,,	18	లేనట్టే	లేనట్లే
57	19	అయిస	అయిన
58	20	భక్తశివశంకర	భక్తశివంకర
62	14	ఉద్యావనము	ఉద్యానవనము
64	13	నుంటిరి	నుండిరి
66	6	త్రవలో	తనలో
,,	20	వచ్చినార	వచ్చినారలీ
67	7	ఏలనే	ఏటికే
68	2	దైర్యము	ధైర్యము
75	10	కాకేల	నాకేల
82	20	లింగాకిత	లింగాంకిత
73	6	ఎంతదైర్యము	ఎంతధైర్యము
95	19	ఎట్టిఁడు	ఎట్టిఁడుకాని,
96	28	డైవనను	డైనను

	ప్రతి 1-కి రూ.	అ.
ఉత్తరరామాయణము, కంకంటి. పాపరాజప్రణీతము, చక్కనికూర్పు ...	1	0
డిటో మేలుప్రతి, కాలికోబైండు ...	1	8
భాస్కరరామాయణము, చక్కనికూర్పు ...	2	8
రంగనాథరామాయణము, ద్విపద, చక్కనికూర్పు ...	2	8
మొల్లరామాయణము, చిన్నసైజున పెద్దక్షరములతో చక్కగ ముద్రితము	0	8
అచ్చతెనుఁగురామాయణము, శుద్ధప్రతి ...	1	4
ఆంధ్రభాగవతము, పోతనామాత్యప్రణీతము, ఈవఱకుముద్రితమైన ప్రతులకన్న అన్నివిధముల బాగుగనున్నది. ...	3	0
డిటో మేలుప్రతి, చక్కనిబైండు ...	4	0
డిటో మేలుప్రతి, 2 వాల్యములు ...	4	12
డిటో అత్యుత్తమప్రతి, 2 వాల్యములు ...	5	8
వసుచరిత్ర, సవ్యాఖ్యానము, దళసరికాకితములు, చక్కనికూర్పు ...	2	8
మనుచరిత్ర, సటీక, చిన్నసైజు ...	1	8
ఆముక్తమాల్యద, సటీక, అట్టబైండు ...	2	8
ప్రభావతీప్రద్యుమ్నము ...	0	8
కళాపూర్ణోదయము, దళసరికాకితములు ...	1	8
రాఘవపాండవీయము, సటీక, చక్కనికూర్పు ...	1	8
శృంగారనైషధము ...	0	10
నరసభూపాలీయము, అట్టబైండు ...	0	8
విజయవిలాసము, క్రొత్తకూర్పు ...	0	4
రంగారాయచరిత్ర, దిట్టకవి. నారాయణకవిప్రణీతము ...	0	8
ఉత్తరహరివంశము, నాచన, సోమనాథకృతము ...	1	4
రామాభ్యుదయము, అయ్యలరాజు రామభద్రకవి ...	1	4
నీలాసుందరీపరిణయము, తిమ్మకవి ...	0	4
పారిజాతాపహరణము, చిన్నసైజు, చక్కనికూర్పు ...	0	6
రసికజనమనోభిరామము ...	0	8
హరిశ్చంద్రోపాఖ్యానము, శంకరకవి ప్రణీతము ...	0	8
రుక్మిణీపరిణయము, కూచిమంచి. తిమ్మకవి ...	0	6
విక్రమార్కచరిత్ర, జక్కనకవి ...	1	0
సారంగధరచరిత్ర, చిన్నసైజు, పెద్దచ్చు ...	0	8
అనిరుద్ధచరిత్ర, అబ్బయామాత్య ప్రణీతము ...	0	8
రాజశేఖరవిలాసము, కూచిమంచితిమ్మకవి ...	0	8

	ప్రతి 1-కి రూ.	అ.
పంచతంత్రము, నారాయణకవి ...	0	12
అప్పకవీయము, చక్కనికూర్పు, అట్టబైండు ...	1	6
ఆంధ్రనామసంగ్రహము, ఆంధ్రనామశేషము, సాంబనిఘంటువు టీకానుక్రమణికా సహితము, కాలికోబైండు ...	0	12
సులక్షణసారము, సటీక ...	0	8
వేమనపద్యములు, చక్కనికూర్పు, 1200 పద్యములు ...	0	4
డిటో బ్రౌనుదొరగారి ఇంగ్లీషుతో ...	1	0
మాతృశతకము ...	0	1
సప్తమస్కంధము, సటీక, చిన్నసైజు ...	1	0
సుమతిశతకము, సటీక ...	0	2
కుచేలోపాఖ్యానము,, (భాగవతములోనిది) ...	0	4
డిటో ,, గట్టుప్రభుకృతము ...	0	6
కుమారీశతకము, సటీక ...	0	2
దాశరథిశతకము ,, ...	0	4
మానసబోధశతకము ,, ...	0	2
భాస్కరశతకము ,, ...	0	3
కలువాయిశతకము, సటీక ...	0	2
కవిచౌడప్పశతకము ...	0	2
నృసింహశతకము ...	0	2
చంద్రశేఖరశతకము ...	0	1
రామలింగేశశతకము, అడిదము. సూరకవి ...	0	2
కాళహస్తీశ్వరశతకము, ధూర్జటికవి ...	0	2
భోగినీదండకము, బమ్మెర. పోతరాజప్రణీతము ...	0	1
కుక్కుటేశ్వరశతకము, కూచిమంచి. తిమ్మకవి ...	0	2
గజేంద్రమోక్షము, సటీక, చక్కనికూర్పు, మంచికాకితములు ...	0	6
రుక్మిణీకల్యాణము, సటీక, చక్కనిప్రతి ,, ...	0	6
ఆంధ్రవచనభాగవతము, ద్వాదశస్కంధములు, శ్రీశతఘంటము, వేంకటరంగశాస్త్రి కృతము. ...	6	8
ఆంధ్రవచనవిష్ణుపురాణము, శ్రీకుపాకుల అనంతభూపాలకృతము (అచ్చుగుచున్నది)		
శ్రీశంకరాచార్యచరిత్ర, ప్రతిమతో ...	0	2
రామకృష్ణపరమహంసచరిత్ర ,, ...	0	2
బాలగంగాధరతిలకుగారిచరిత్ర ...	0	3

	ప్రతి 1-కి రూ.	అ.
దాదాభాయినౌరోజీచరిత్ర, ప్రతిమతో ...	0	1
ఆనిబిసెంటుచరిత్ర, ప్రతిమతో ...	0	1
శ్రీకృష్ణదేవరాయచరిత్ర ,, ...	0	2
కన్యాశుల్కము, హాస్యరసభరితమగు నాటకము ...	0	12
ఆనందమఠ, నవల ...	0	12
కపాలకుండల ,, ...	0	12
విషవృక్షం ,, ...	0	5
మదాలస ,, ...	0	10
సుజనరంజని ,, ...	0	6
తారాభాయి, చక్కనినవల ...	0	12
టిప్పుసుల్తాన్, నూతనకవితాశైలి శ్రీఅక్కిరాజు, ఉమాకాంతము గారికృతము	1	4
సీతారామము, శ్రీతల్లాప్రగడ సూర్యనారాయణరావు గారిది ...	1	0
నీతిచంద్రిక, చిన్నయసూరి గారిది, చిన్నసైజు, పెద్దచ్చు ...	0	6
పంచతంత్రము, వచనము, సులభశైలి, పెద్దచ్చు ...	0	6
దశకుమారచరిత్ర కథలు, క్రొత్తకూర్పు ...	1	4
రామదాసచరిత్ర, చక్కనికూర్పు ...	0	8
నలచరిత్ర, సటీక, చిన్నసైజు ...	0	6
అధ్యాత్మరామాయణకీర్తనలు, చక్కనిప్రతి, చిన్నసైజు ...	0	6
బాలవ్యాకరణము ...	0	12
ఆంధ్రశబ్దచింతామణి, సటీక, శుద్ధప్రతి ...	0	6
ఆంధ్రభాషాభూషణము ...	0	2
ఆంధ్రభాషార్ణవము, చక్కనికూర్పు ...	0	12
ఆంధ్రచంద్రాలోకము, సటిప్పణము ...	0	6
శబ్దార్థచంద్రిక, శ్రీమహాకాళి. సుబ్బారాయకృత అకారాదినిఘంటువు...	2	0
శ్రీగురుజాడ శ్రీరామమూర్తిగారి ఆంధ్రకవిజీవితములు. ఇందు పూర్వకవుల చరిత్రలే గాక నాధునికకవుల చరిత్రలుకూడ వర్ణింపఁబడినవి, దీనిలో దొరకు కవులచాటుపద్యములు చిత్రకథలు అపూర్వచరిత్రాంశములు మఱియొక దానయందును గానరావు. కాలికోబైండుకట్టబడ్డ పూర్తిగ్రంథము ...	2	8
విచారసాగరము, శ్రీజనార్దన చైతన్యస్వామి గారిది ...	5	0

ఇవి మొదలగు సంస్కృతాంధ్ర గ్రంథములు అనేకములు మావద్దగలవు. క్యాటలాగులు చూడకోరినాము.

వావిళ్ల. రామస్వామిశాస్త్రులు అండ్ సన్స్,
192. ఎస్ప్లనేడ్, చెన్నపురి.

PRINTED AT THE PROGRESSIVE PRESS, MADRAS.

4282

4282

4282

4282

END OF
TITLE